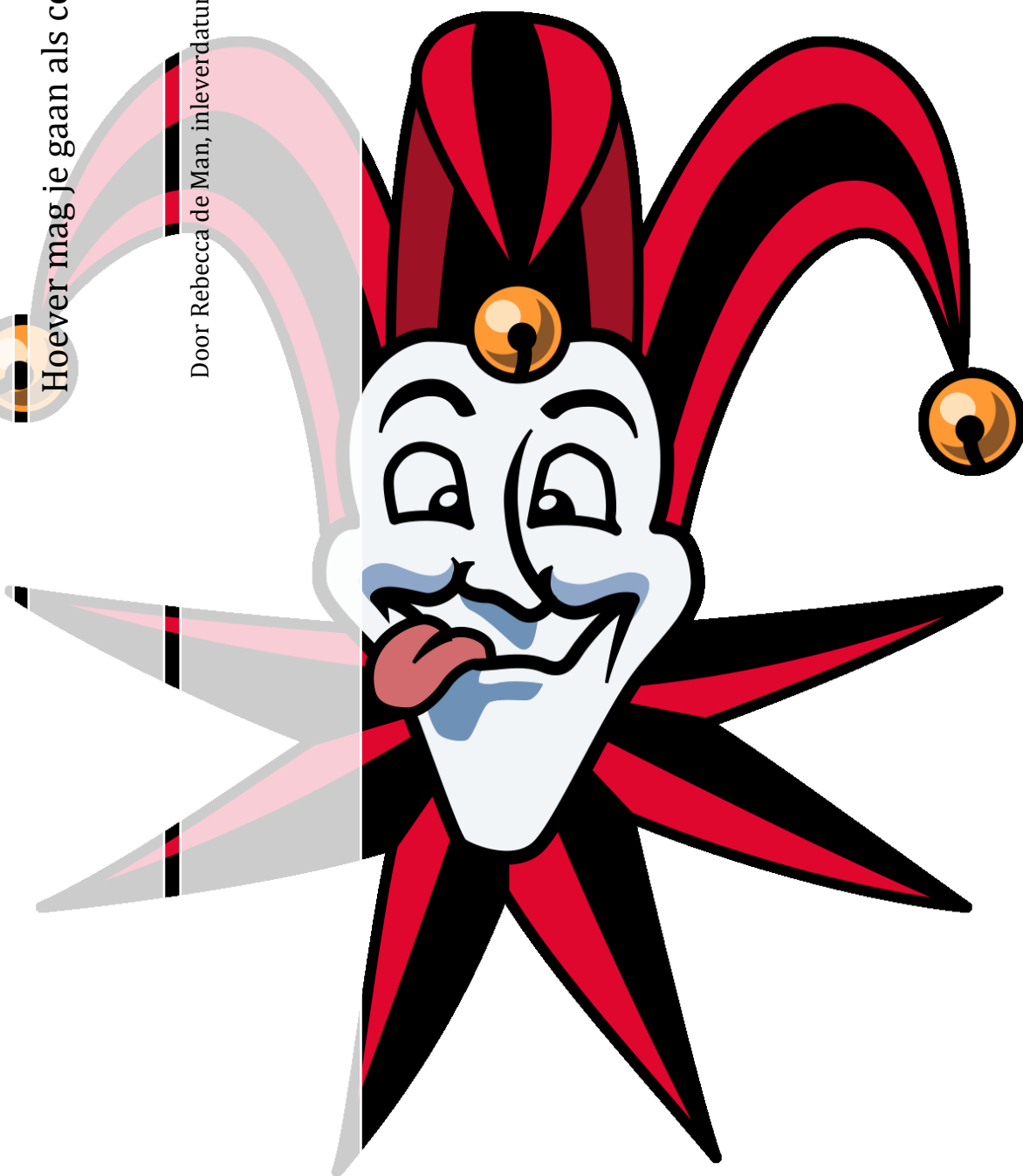

De columnist als hofnar

Hoever mag je gaan als columnist?

Door Rebecca de Man, inleverdatum 25-09-2009

Christelijke Hogeschool Ede
Oude Kerkweg 100, 6717 JS Ede

Telefoon: 0318-696300

Fax: 0318-696396

E-mail: info@che.nl

Rebecca de Man
Borneostraat 49
8022 PB Zwolle
06-202 765 83
rrhessing@student.che.nl

Begeleider:
Bartho de Looij

Inhoud

Inhoud	2
Hoofdstuk 1	4
Inleiding	4
Hoofdstuk 2	6
De column	6
2.1 De column.....	6
2.2 De columnist.....	11
2.3 Column en maatschappelijke context	12
2.4 Column en lezer	14
2.5 Samenvatting.....	15
Hoofdstuk 3	17
Het Vrijheidsideaal	17
3.1 Vrijheid van meningsuiting.....	18
3.2 Persvrijheid.....	22
3.3 Censuur.....	24
3.4 Godsdienstvrijheid.....	28
3.5 Discriminatieverbod	30
3.6 Samenvatting.....	31
Hoofdstuk 4	33
Zelfregulering	33
4.1 Zelfregulering	34
4.2 Raad voor de Journalistiek	38
4.3 Samenvatting.....	43
Hoofdstuk 5	45
Jurisprudentie.....	45

5.1	Theo van Gogh.....	45
5.2	Pamela Hemelrijk	47
5.3	Hugo Borst.....	49
5.4	Sylvain Ephimenco.....	50
5.5	Samenvatting.....	52
Hoofdstuk 6		53
Interviews		53
6.1	De column.....	53
6.2	De columnist.....	54
6.3	Vrijheid van meningsuiting.....	55
6.4	Godsdienstvrijheid en discriminatieverbod	56
6.5	Censuur.....	57
6.6	Zelfregulering	57
6.7	Raad voor de Journalistiek	58
6.8	Hoofdvraag	58
Hoofdstuk 7		60
Conclusie		60
Hoofdstuk 8		63
Bronnen.....		63
8.1	Boeken.....	63
8.2	Websites	63
8.3	Anders.....	65

Hoofdstuk 1

Inleiding

“Een scriptie, thesis of (eind-)verhandeling is een wetenschappelijk opstel dat een verplicht onderdeel vormt van een academische opleiding of Hbo-opleiding. Hoewel het belang van de scriptie en de eisen die er aan worden gesteld per universiteit of hogeschool en per studierichting verschillen, is de scriptie meestal het laatste onderdeel van de opleiding. Na het voltooien van de scriptie aan de universiteit studeert men af (...). Meestal is de scriptie een verhandeling over een bepaald onderwerp naar aanleiding van eigen (literatuur)onderzoek.”¹

Het klinkt zo eenvoudig, een scriptie schrijven en daarmee afstuderen. En dat is het ook, als je eenmaal een onderwerp, een goed onderwerp, bedacht hebt. Er zijn wat mogelijkheden voorbij gekomen voordat ik op mijn uiteindelijke onderwerp uitkwam, namelijk de column. Ik heb voor dit onderwerp gekozen, omdat de column een stukje journalistiek is dat mij altijd al heeft aangesproken. Het is een journalistiek genre, maar toch niet helemaal en een goede, duidende definitie is bijna niet te vinden. De column bestaat buiten alle journalistieke regels die je vanaf de eerste dag op de opleiding worden ingeprint en toch is het journalistiek.

In de afgelopen jaren kwamen verschillende zaken naar voren van columnisten die zich de woede van het volk op de hals haalden met hun niet zo zachtzinnige columns. Daarbij denk ik onder meer aan Theo van Gogh, Theodor Holman en Nico Dijkshoorn. En niet alleen columnisten moeten zich vaak verantwoorden, ook cartoonisten, de tekenende variant op de columnist, hebben het soms zwaar te verduren. Wie herinnert zich de rellen rondom de Deense cartoons van Mohammed niet? De Deense krant Jyllands-Posten plaatste een serie cartoons over de profeet Mohammed. De bekendste daarvan is waarschijnlijk die van Kurt Westergaard van Mohammed met een bom in zijn tulband. De Deense cartoons veroorzaakten rellen en grote onrust in de Arabische wereld. Een goed voorbeeld van de impact die een column of cartoon kan hebben. Ondanks alle ellende die ervan is gekomen, is de cartoonist vrijgesproken van belediging. Ook Gregorius Nekschot², een cartoonist van eigen bodem, is opgepakt wegens belediging. Dat veroorzaakte ophef omdat hij onzachtzinnig midden in de nacht van zijn bed werd gelicht en onnodig lang vastgehouden zou zijn.

Hoewel de column en de cartoon nauw verbonden zijn, heb ik ervoor gekozen om me specifiek te richten op de column en niet op de cartoon. De reden daarvoor is dat, uiteindelijk, de column een journalistiek genre is en de cartoon, wat dat betreft, toch een vak apart. Uiteindelijk is een cartoon een kunstvorm en hoewel het beargumenteerd kan worden dat de column dat ook is, namelijk een onderdeel van de geschreven kunst, is dat in de eerste plaats een journalistiek genre en daarom richt ik mijn onderzoek specifiek op de column.

¹ *Wikipedia.nl*, 2009

² *nu.nl*, 2009

De discussie rondom een column laait soms hoog op en vaak stellen mensen de vraag: ‘Mag hij dat zomaar zeggen?’ Een terechte vraag die ik met mijn scriptie probeer te beantwoorden. Mijn onderzoeksvraag is:

Zijn er grenzen aan wat een columnist mag zeggen en zo ja, wat zijn die grenzen?

De verschillende deelvragen die verder aan bod komen, zijn:

- Wat is een column(ist)?
- Wat is vrijheid van meningsuiting en wat zijn de grenzen?
- Wat is zelfregulering en hoe ziet dat eruit voor de journalistiek?

Ik heb niet de pretentie om met deze scriptie een definitief antwoord te geven op bovengenoemde vragen. De antwoorden zijn zo sterk verbonden aan de tijdgeest dat het hopeloos arrogant zou zijn te denken dat ik hiermee het vraagstuk column definitief zou oplossen. Wat ik wel hoop is dat dit, voor nu, een duidelijker beeld schetst van de column en zijn positie in de journalistiek, maar vooral, dat het voor nu de vraag beantwoordt die is gesteld, namelijk of er grenzen voor de columnist bestaan. Om die vraag te beantwoorden ben ik begonnen met een literatuuronderzoek, dat terug te vinden is in hoofdstuk 2 tot en met 4. Hoofdstuk 5 is een vergelijkend onderzoek waarin ik verschillende uitspraken van de Raad van de Journalistiek over columns behandel om zo de literatuurhoofdstukken te illustreren. Voor het praktijkgedeelte en mijn zesde hoofdstuk heb ik gekozen voor diepte-interviews met mensen die direct of indirect te maken hebben met de column(ist) en daarom een gefundeerd antwoord op mijn vragen konden geven. Het zevende en laatste hoofdstuk is mijn conclusiehoofdstuk waarin ik antwoord geef op de door mij gestelde hoofdvraag.

Hoofdstuk 2

De column

“Een column is een kort stukje proza waarin de auteur spits en uitdagend zijn mening ventileert. Vaak wordt een column in een krant of tijdschrift gepubliceerd, maar ook een gesproken column op radio of televisie, of publicatie op internet komen voor. Er gelden nauwelijks beperkingen voor wat het onderwerp van een column kan zijn; het gamma reikt van huiselijke voorvallen tot de wereldpolitiek. Dag- en weekbladen hebben vaak een of meer vaste columnisten in huis, die inspelen op de actualiteit.³”

Ze zijn te lezen in elke krant, tijdschrift en in bijna elk ander blad dat verschijnt: columns. Een foto erbij van een of andere grijnzende ‘BN’er’ die ons even meedeelt hoe hij/zij over de dingen denkt en wat er allemaal mankeert aan de maatschappij. Soms lachen we erom, soms irriteren we ons dood en soms laaien we van woede. Andere keren zijn we bij de laatste punt alweer vergeten wat we gelezen hebben.

Dat columns vaak reacties oproepen, en vaak ook heftige, hebben we de laatste jaren gemerkt. Mannen als Pim Fortuyn en Theo van Gogh waren bekende columnisten die zich geen blad voor de mond namen. Ze trapt(en) vaak op andermans tenen en dat werd ze niet bepaald in dank afgenomen. Behalve deze zaken zijn er ook zaken te noemen waarbij de columnist aan zijn haren naar het gerecht werd gesleept wegens het beledigen (op welke manier dan ook) van een persoon of bevolkingsgroep. Denk hierbij aan Arnold Scheepmaker⁴, voormalig columnist van het universiteitsblad Havana, Luuk Koelman⁵, toen Metrocolumnist, en Nico Dijkshoorn⁶, columnist van Nu.nl.

Ondanks de vele columns die ons dagelijks voorbij (kunnen) komen, is het vaak onduidelijk wat een column is. Wat is de definitie van een column? In dit hoofdstuk probeer ik daar antwoord op te geven. In de eerste paragraaf ga ik dieper in op de verschillende definities van een column, de ontstaansgeschiedenis, de kenmerken en de voorwaarden waar een column aan moet voldoen. De tweede paragraaf is gewijd aan de columnist zelf. Wie is hij en wat zijn de kenmerken van een (goede) columnist? In de derde paragraaf ga ik verder in op de column in de maatschappelijke context. Hoe is de column aan de gebeurtenissen in de maatschappij en de actualiteit verbonden en zijn de veranderingen door de jaren heen terug te vinden in de column? In de vierde paragraaf komt ten slotte de verhouding tussen columnist en lezer ter sprake. Hoe ziet die relatie eruit en wat voor invloed hebben beide op elkaar. In de laatste paragraaf is alles ten slotte samengevat.

2.1 De column

Nergens ter wereld verschijnen zoveel columns als in Nederland. Kranten, opiniebladen, vakbladen of personeelsbladen, ze hechten allemaal grote waarde aan de column. De meeste kranten en

³ *wikipedia.nl*, 2008

⁴ *trajectum.hu*, 2008

⁵ *koelman.com*, 2003

⁶ *geenstijl.nl*, 2008

tijdschriften hebben zelfs meerdere columnisten per uitgave en het liefst ook verschillende. Een column is niet iets dat alleen onder de geschreven media valt, ook radio en tv laten zich niet onbetuigd. De gesproken column is een bekend verschijnsel. Zelfs het NOS journaal doet er tegenwoordig aan mee met de dagelijkse zomercolumn uit verschillende landen in het ochtendnieuws. Een column is lastig te omschrijven. Dat komt vooral doordat columns er in soorten en maten zijn. Dat maakt het lastig een goede definitie van een column te geven. Bovendien lijken de criteria voor een goede column verwaterd te zijn. Een persoonlijk stukje wordt al snel een column. Dat is ook de conclusie die columnist Jan Kuitenbrouwer trekt in een van zijn columns. Dit naar aanleiding van het feit dat de column onder de kop 'Hedenlands' in *de Volkskrant* tegenwoordig een rubriek is.

“Het zal de lezers van Hedenlands misschien zijn opgevallen dat Hedenlands dit zelf nooit een ‘column’ noemt maar een ‘rubriek’. Hier zijn verschillende redenen voor. De eerste is formeel van aard. Aanvankelijk werd Hedenlands gemaakt door de medewerker wiens naam nog steeds in de kop staat, maar gaandeweg heeft die versterking gekregen van, inmiddels, vijf man (M/V). Die doen eigenlijk al het werk. (...) Dit is geen ongebruikelijke gang van zaken in de pers. (...) Aangezien een column het werk van één persoon behoort te zijn, spreekt Hedenlands dus liever van een rubriek. Een andere reden is dat de term ‘column’ de laatste tijd vaak ten onrechte wordt gebruikt. Zoals vrijwel alles wat op televisie vertoond wordt dat geen balletjesquiz of politiedrama is tegenwoordig ‘documentaire’ genoemd wordt, ook werkstukken die je eigenlijk zou moeten aanduiden als ‘portret’, ‘beschouwing’ of ‘reportage’ (onlangs hoorde Hedenlands een Endemol-juffrouw verklaren dat zij de ‘mini-documentairetjes voor de Playbackshow’ maakte.), zo worden kranten- of tijdschiftrubrieken van een vaste auteur tegenwoordig vrijwel automatisch tot ‘column’ gebombardeerd. Het columnvirus, zou Hedenlands dit willen noemen.”⁷

Het verkeerd gebruik van de noemer column komt simpelweg doordat de definitie onduidelijk is. Een belangrijke reden daarvoor is dat columns in alle soorten en maten verschijnen. Zelfs voor columnisten is het wel eens onduidelijk wat een column is. Ondanks de onduidelijkheid zijn er wel verschillende definities voor een column. Volgens het woordenboek is een column “een regelmatig terugkerende (kritische) rubriek in dagblad of tijdschrift”. Het *Basisboek journalistiek* zegt het volgende:

“Geeft het commentaar de mening van de krant, is de recensie je persoonlijke mening over bijvoorbeeld een boek of een film, verschaft de analyse inzicht, de column is een zeer persoonlijke ontboezeming die over van alles kan gaan.”⁸

In het *Basisboek journalistiek schrijven* wordt de column als volgt omschreven:

“De column is een kort opiniërend stukje met een scherpe mening over of een verrassende kijk op een onderwerp. (...) Een column vereist vakkennis en ervaring. Op de eerste plaats moet een column origineel zijn, scherp en herkenbaar. En humor is ook nooit weg, al zit die in een column vaak verpakt in ironie, sarcasme of overdrijving. Meer nog dan in een

⁷ *jankuitenbrouwer.nl*, 2001

⁸ Kussendrager, Nico en Dick van der Lugt, 2002, p. 295

opinieverhaal, waarin je de kans hebt om het standpunt breed neer te zetten, luistert in de column elk woord en elke formulering nauw.”⁹

In het Trouw Schrijfboek staat het volgende over de column:

“Columns zijn eigenlijk schilderijtjes die her en der in de krant zijn opgehangen. Ze hebben vooral de functie de lezer te prikkelen...Columns zijn vrijplaatsen.”¹⁰

En ook Jan Kuitenbrouwer geeft een definitie van wat een column is:

“Wat wel een column is en wat niet is moeilijk te bepalen, de Angelsaksische pers hanteert bijvoorbeeld een ruimere definitie dan de Europese, in Engelstalige kranten heet de hengelsportrubriek ook ‘column’, maar om elke poging tot onderscheid dan maar op te geven, dat is iets te gemakkelijk. De grens ligt ergens bij de vraag wat er eerder was, de schrijver of het onderwerp. Als Jan Blokker over het weer schrijft is dat een column, als de weerman het doet spreek je toch eerder van een rubriek. Max Pam schrijft een column voor NRC Handelsblad en een schaakrubriek voor het Parool. We nemen een theoretisch voorbeeld. Een sportjournalist schrijft wekelijks op een vaste plaats over laten we zeggen schaatsen; dat is een rubriek. Die rubriek is succesvol, de journalist groeit in zijn rol, ontwikkelt een eigen stijl en toon, en wordt op grond daarvan gevraagd wekelijks iets te schrijven over, ik noem maar iets, het vaderschap. Op dat moment kun je van een column spreken. De journalist is columnist geworden. Dat staat los van zijn onderwerp. Zou hij bijvoorbeeld na een tijdje zijn oude schaatsrubriek hervatten, dan noem je dat waarschijnlijk toch een column.”¹¹

Persoonlijk spreekt de definitie van een column uit het *Basisboek journalistiek schrijven* mij het meeste aan. De definitie is kort, maar helder en geeft meteen aan hoe moeilijk het is om een goede column te schrijven.

Ondanks al die verschillende definities herkennen we een column meteen als we hem zien. Er zijn namelijk wel wat uiterlijke kenmerken die houvast bieden. De column is geen onbekend fenomeen al is hij in de vorm zoals wij die nu kennen nog maar een kleine dertig jaar oud. De column heeft onder meerdere namen bestaan. Het heette vroeger een hoekstukje, feuilleton of cursiefje. Alle namen geven kenmerken van een column aan. De term ‘hoekstukje’ verwijst naar de positie van de column. De column staat over het algemeen op de hoek van een pagina. Vroeger stond hij zelfs op de voorpagina onder een dikke zwarte streep. ‘Feuilleton’ is een verzamelnaam voor literair-journalistische stukjes in een krant, zoals de parodie, dialoog, satire en ook wat wij nu een column noemen.

‘Cursiefje’ is waarschijnlijk de bekendste naam en kortste voorloper van de column van nu. Het is een woord dat ook nu nog wel voor columns gebruikt wordt.

“Een cursiefje is een deels verhalend, deels beschouwend prozastukje in een dag- of weekblad. Het gaat over een verschijnsel of voorval uit het alledaagse leven, dat scherp wordt geobserveerd en met humor wordt belicht. Het cursiefje dankt zijn naam aan de

⁹ Asbreuk, Henk en Addie de Moor 2007, p. 39

¹⁰ Berg, de, Jaap, 2001, p. 21

¹¹ jankuitenbrouwer.nl, 2001

cursieve letter waarin het stukje in de krant verscheen. Later werd dit soort stukjes Romein in een kadertje gezet. Uit het cursiefje ontwikkelde zich in de jaren '70-'80 de column."¹²

Hoewel de column is voortgekomen uit het 'cursiefje' zijn er wel degelijk verschillen tussen beide stijlvarianten.

"De column is een beschouwelijker variant van het cursiefje, dat het meer van humoristische observatie en vertelling moet hebben."¹³

Ook deze term verwijst weer naar een uiterlijke verschijningsvorm. Het 'cursiefje' werd, omwille van de herkenbaarheid, schuin gedrukt. Vanwege de titel werd er vaak ook nog bijgezet dat de schrijver een beetje schuin tegen de wereld aankeek. De column wordt tegenwoordig ook nog vaak cursief afgedrukt, al zijn er ook andere vormkenmerken die houvast bieden. Een column staat op een vaste plaats en verschijnt op vaste dagen. Voor de opmaak van een column geldt ook een vast patroon. Bovendien gaat de ondertekening soms vergezeld van een foto of tekening. Meestal gaat het om een eenkolommer en bestaat de kop uit een woord.

Naast de uiterlijkheden die aangeven dat het om een column gaat, zijn er duidelijke kenmerken die meer op de inhoud en vorm betrekking hebben. De column is grofweg op te delen in twee soorten columns: de essayistische en de vrije columns. Een 'essayistische column' handelt over actuele, vaak politieke zaken en heeft de structuur van een betoog. In die vorm hebben ze veel weg van een analyse of een commentaar. De stukken zijn dan ook expliciet bedoeld als bijdrage aan de publieke discussie. Ze worden vaker geschreven door mensen die in het onderwerp een bepaalde deskundigheid hebben.

In een 'vrije column' krijgen associaties en gedachtesprongen meer de ruimte. De actualiteit is vaak wel de aanleiding voor het stuk, maar persoonlijke ervaringen en observaties hebben over het algemeen de overhand. De verschillende stijlmiddelen, die de journalist ter beschikking staan, worden veel meer uitgebuit. Denk hierbij aan overdrijven, absurde redeneringen toepassen, drogredeneringen toepassen, feiten verdraaien, misstanden verzinnen, de tegenstander belachelijk maken en wandaden in de schoenen schuiven, krankzinnige wendingen in een redenering toepassen en een geheel eigen taalgebruik toepassen. Een 'vrije column' heeft dan, behalve het onderwerp, vaak nog maar weinig met de werkelijkheid te maken. De columnist kan bijna alles zeggen en verzinnen om zijn standpunt duidelijk te maken.

Hoe verschillend beide soorten ook zijn, ze zullen beiden in meer of mindere mate aan bepaalde criteria voldoen. In 1982 schreef journalist en columnist Henk Hofland al een stuk over de voorwaarden waaraan een column moet voldoen¹⁴. In dat artikel komen de volgende punten aan de orde:

- Een column moet kort zijn, niet langer dan een kolom in de lengte.
- Hij moet goed en prikkelend geschreven zijn. De zinnen moeten allemaal iets betekenen en geen vulsel zijn en de toon van de columnist moet in het stuk te herkennen zijn.
- Een column geeft altijd een mening die op een oorspronkelijke manier verpakt is. Een opeenhoping van andermans meningen is geen column.

¹² *wikipedia.nl*, 2008

¹³ *wikipedia.nl*, 2008

¹⁴ Kussendrager, Nico en Dick van der Lugt, 2002, p. 296

- Een column bevat (iets) nieuws. Een feit dat de schrijver persoonlijk heeft opgediept, een mening of benadering die oorspronkelijk is, een waarneming uit een onverwachte hoek.
- Een column heeft een polemisch karakter. De columnist wil de strijd met iets of iemand aangaan
- In de column mag worden gescholden, kan iemand te lijf worden gegaan, wordt kabaal gemaakt. Maar met mate, anders ontaardt het al snel in zinloze en door niemand serieus genomen woede. Beter is het iets bizars te verzinnen.
- De beste stukjes moeten zo goed zijn dat ze gebundeld kunnen worden. De lezer moet dan het idee krijgen dat het hem duizelt van de variatie in onderwerpen en vondsten.

Later voegde Hofland er nog een paar kenmerken aan toe: Nooit met 'ik' beginnen, nooit met vroeger, nooit vertellen wat je de avond daarvoor op de tv hebt gezien, nooit eraan herinneren dat je met een voorspelling gelijk hebt gehad.

Daarnaast zijn er een paar regels voor de column(ist) die zo vanzelfsprekend zijn geworden dat ze bijna niet genoemd zouden worden:

- Een column wordt door een persoon geschreven, al dan niet onder pseudoniem. Daardoor heeft het stuk een 'onvervreemdbaar persoonlijk signatuur in keuze van onderwerp en gezichtspunt, stijl en mening' (stijlboek NRC Handelsblad).
- De columnist moet van alle markten thuis zijn, hij moet over ieder denkbaar onderwerp kunnen schrijven. Sommige columnisten hebben wel een stokpaardje op stal. Theo van Gogh moest niks van moslims hebben en Jan Blokker, *de Volkskrant*, heeft het niet zo op welzijnswerkers, doctorandussen en studenten journalistiek die hij als laagvoorhoofdige muloscholieren bestempelt.
- Een column verschijnt met een zekere regelmaat, of dat nu dagelijks, wekelijks of maandelijks is.
- Daarnaast is een column herkenbaar. Door een vaste plek en het gebruik van een ander lettertype, kaderlijnen of een foto bij de tekst¹⁵.

Ondanks dat er voor columns dus wel degelijk criteria zijn op te noemen, blijft het een apart genre waar je net niet helemaal de vinger op kunt leggen. "Want de column bevindt zich ook ergens in het niemandsland tussen een stukje in de krant en literatuur."¹⁶

Columns zijn vrijplaatsen. Vrijplaatsen om te bekritisieren en te snieren, mensen op de hak te nemen, misstanden aan de kaak te stellen of mensen te ontieren en ambten te ontluisteren. Kortom, met een column kun je bijna iedere denkbare emotie oproepen.

'Columns(...)hebben vooral de functie de lezer te prikkelen. Een columnist mag dan ook gerust gehaat worden door een deel van de lezers. Dat betekent dat ze hem in elk geval blijven lezen; ze zijn het alleen vrij zelden met hem of haar eens.'¹⁷

De columnist, de maker van de column. Wie is die columnist en wat maakt een columnist. Daar ga ik in de volgende paragraaf verder op in.

¹⁵ Kussendrager, Nico en Dick van der Lugt, 2002, p. 296

¹⁶ Berg, de, Jaap, 2001, p. 23

¹⁷ Berg, de, Jaap, 2001, p. 21

2.2 De columnist

Een column is de uitingvorm voor de columnist. Zeker in deze tijd van honderden columns lijkt het soms alsof iedereen columnist kan zijn. Wat maakt iemand tot een columnist?

Het *Trouw Schrijfboek* is een van de weinige boeken die naast een omschrijving over de column, ook aandacht heeft voor de man/vrouw die achter de column schuilgaat.

“Voor columnist kun je niet leren, dat ben je of dat heb je niet in je. Voor het geval je het niet bij jezelf in de gaten hebt, wat geen aanbeveling is voor een columnist in spé, merk je dat meestal meteen aan de reacties op je eerste stukje. Geen reactie? Da’s nou jammer, maar wel meteen een heel duidelijk signaal. Meteen woedende lezers aan de telefoon, scheldkanonnades per e-mail, een door de post bezorgde drol in een schoenendoos? Dat lijkt de goede kant op te gaan. Hoe nu verder? Veel schrijven en hopen op ontdekking.¹⁸”

Nee, niet iedereen kan zomaar columnist worden, of anders gezegd, een goede columnist worden. Daar is meer voor nodig dan een pen en papier (of een computer). Een columnist moet oog hebben voor wat er in de maatschappij gebeurt, wat er bij de mensen speelt. Om nu nog een column te schrijven over het wel of niet beginnen van een oorlog met Irak is als mosterd na de maaltijd. Niemand zou die column lezen en het zou totaal verspilde ruimte zijn. Een columnist moet stressbestendig zijn en een enorme liefde hebben voor zijn vak. Er zijn namelijk niet alleen aparte regels voor de column, maar ook voor de columnist.

“ De eerste wet van de columnist luidt: Hij heeft een vaste plaats, een vaste frequentie en een eigen geluid. (...) Geen inspiratie? Daar heeft de lezer niks mee te maken, dat stukje moet er zijn vrijdag. De columnist die in vaste dienst is heeft per jaar recht op een aantal weken vakantie en als hij ouder wordt ook nog op een snipperweek. Voor de rest kan alleen de dood hem weerhouden van een stukje. Dat is een zware opgave maar een echte columnist heeft daar geen last van. Het is zijn werk, de een verft raamkozijnen onder de bedenkelijke regels van een cao, de ander probeert de boekhouding op orde te krijgen en sluit de bureaulade als om vijf uur de fluit klinkt en de columnist mag niet ziek zijn, althans niet zonder zijn stukje op tijd af te hebben.¹⁹”

Columnisten zijn net zo divers als de columns die ze schrijven. Dat is logisch, want een column kan overall over gaan. Een goede columnist heeft zijn eigen soort onderwerpen en een herkenbare toon. Ook op de dagen dat het hem niet lukt om een goed onderwerp of scherp standpunt te vinden, blijft zijn toon herkenbaar voor de lezer. Dat is ook een van de redenen dat zijn vaste lezers hem waarderen.

Aan columnisten wordt door de Nederlandse rechter een grote mate van vrijheid toegekend in hun columns. Deze vrijheid kan zich ook uitstrekken tot teksten die, als ze buiten een column geschreven zouden zijn, als kwetsend of beledigend gekenmerkt worden. Die vrijheid krijgen columnisten niet alleen van de rechter, ook van de hoofdredacteur (als het goed is).

“Een beetje hoofdredacteur krijgt als het goed is, grijze haren van zijn columnisten, maar hij zal altijd zeggen dat hij ze een optimale vrijheid geeft.²⁰”

¹⁸ Berg, de, Jaap, 2001, p. 22

¹⁹ Berg, de, Jaap, 2001, p. 22

²⁰ Berg, de, Jaap, 2001, p. 21

De meeste columnisten hebben de positie van hofnar. Ze zeggen in een deftige krant wat eigenlijk niet gezegd mag worden en zeker niet op die manier.²¹

Die positie van de columnist is in een aantal vonnissen door de rechter onderstreept. De column is een apart genre met eigen regels. Het is niet de bedoeling dat een columnist elke dag iemand ernstig beledigt, maar een enkele keer kan uit een fraai gevonden belediging de woede van de columnist spreken. De rechter heeft al een aantal keren uitgesproken dat die vrijheid de columnist toekomt. Soms maken columnisten gebruik van een pseudoniem. Het schrijven onder een pseudoniem is een algemeen gegeven in de schrijverswereld. Schrijvers en columnisten gebruiken een pseudoniem om anoniem te blijven en zo ongewenste aandacht te voorkomen. Een andere reden kan zijn om een scheiding tussen het persoonlijke en het artistieke leven te houden. Columns worden altijd geschreven in een maatschappelijke context. Daar meer over in de volgende paragraaf.

2.3 Column en maatschappelijke context

De betekenis van de column wordt in veel gevallen sterk bepaald door de maatschappelijke context. Columns zijn in veel gevallen sterk gelinkt aan de actualiteit. Dat maakt dat de houdbaarheid van een column in de meeste gevallen beperkt is. Na een paar jaar zijn de columns niet meer goed te volgen. Zo schreef Luuk Koelman een column in de Metro over Arafat en Gretta Duisenberg. In de column beschreef hij hoe ze de liefde bedreven.

“In de stukgeschoten residentie van Arafat, ergens in Ramallah, ligt Gretta Duisenberg op haar stretchertje. Ze is klaarwakker. Haar blote voeten steken onder de dekens uit. Ze ziet haar roodgelakte teennagels die mooi kleuren bij haar wit satijnen nachtjapon. Vaag klinkt in de verte de sirene van een ziekenwagen. Op haar reiswekkertje is het zes uur twaalf.”²²

Nu slaat de column nergens meer op, het is een belachelijk verhaal, maar in de context geplaatst, is de column opeens heel toepasselijk. De column is geschreven in de tijd dat Gretta Duisenberg openlijk haar steun aan de Palestijnen en hun leider Arafat betuigde. Heel Nederland viel over haar heen, ook de columnisten. Nu heeft de column alle relevantie verloren en is hooguit als stukje geschiedenis nog interessant om te lezen.

De veranderingen in de samenleving zijn dan ook terug te vinden in de columns.

Een columnist mag dan misschien over alles schrijven, de Tweede Wereldoorlog en de Joden zijn twee onderwerpen die absoluut taboe zijn (waren) in Nederland. Hugo Brandt Corstius, een columnist die in de loop der jaren onder verschillende pseudoniemen columns en boeken heeft geschreven, heeft dat aan den lijve ondervonden. Hij noemde toenmalig minister Ruding van Financiën ‘de Eichmann van onze tijd’. Dat koste hem in 1985 de P.C. Hooftprijs, een van de belangrijkste literatuurprijzen op Nederlandse taalgebied.

“In februari 1985 maakte minister Brinkman, van het Nederlandse Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, bekend dat hij weigert de P.C.-Hooftprijs uit te reiken aan Hugo Brandt Corstius, omdat hij in zijn werk als columnist "het kwetsen tot instrument heeft gemaakt". De weigering veroorzaakt een heuse rel, de jury trekt zich terug en de P.C.-Hooftprijs verdwijnt als Staatsprijs. Drie jaar later komt de prijs in een andere vorm terug en Brandt Corstius wordt als eerste voorgedragen voor de nieuwe prijs.”²³

²¹ Berg, de, Jaap, 2001, p. 21

²² koelman.com, 2003

²³ beleven.org, 2008

Drie jaar later kreeg Cortius de prijs alsnog. Ook Leo Derksen, columnist voor De Telegraaf, haalde de Tweede Wereldoorlog aan. Hij vergeleek Frits Bom, die een protestmars aanvoerde, met Adolf Hitler. Dat ging de rechter toch wat te ver en daarmee is Derksen de enige columnist tot nu toe die door de rechter veroordeeld is. Derksen moest de proceskosten betalen en een rectificatie plaatsen. Maar zelfs taboes kunnen veranderen. In 2006 publiceerde het blad *Havana*, het weekblad van de Hogeschool van Amsterdam, een column van Arnold Scheepmaker. Hij schreef daarin het volgende:

“Sinds de nazitijd is het niet echt cool om negatieve dingen te zeggen over Joden, maar soms snap ik best hoe het in 1937 allemaal zo ver heeft kunnen komen. (Hij klaagde in de column over de toon waarop Israëliëse toeristen tegen Egyptenaren spraken.) Hadden ze mij zo benaderd en was ik in het bezit geweest van explosieven, dan had je hun ledematen verspreid tussen Sjarm el Sheikh en Dahab terug kunnen vinden.”²⁴”

Hij werd vervolgens aangeklaagd wegens racisme en antisemitisme. De Amsterdamse rechtbank vond de column inderdaad een ‘belediging voor de Joden’. Desondanks liet de rechtbank de vrijheid van meningsuiting van journalisten in dit geval zwaarder wegen en hij werd niet veroordeeld. Het zogenaamde taboe rond de Joden en de Tweede Wereldoorlog lijkt in dit geval toch behoorlijk verminderd. Hierin is ook de verandering in normen en waarden terug te vinden. Een aantal jaren geleden zou dit nog volkomen ondenkbaar zijn, net als bepaalde uitspraken over moslims of afbeeldingen van het koningshuis.

Binnen de maatschappelijke context heeft de column ook een functie. In de eerste plaats is de column bedoeld om de band tussen blad en lezer te versterken. “De bedoeling van een column is dat de lezer een persoonlijke band krijgt met de krant, het tijdschrift of de website.”²⁵

Maar dat is niet de enige functie van een column. Een column is in wezen een vorm van communicatie en communicatie heeft altijd een doel, een functie. Functies van communicatie zijn:

- Informeren
- Amuseren
- Overtuigen
- Overhalen iets te doen

Deze functies gelden ook voor de column, maar de column heeft daarnaast ook een maatschappelijke functie. Die functies zijn onder meer:

- Taboe doorbreken
- Aansporen tot actie
- Een onderwerp in de aandacht brengen
- Opkomen voor een minderheid
- Kritische noot toevoegen

Als publiek figuur heeft een columnist automatisch de aandacht van de lezer en heeft wat hij of zij te zeggen heeft meer gewicht dan bij zomaar een schrijver. Daarnaast heeft de columnist alle ruimte om ook met zijn persoonlijke mening en argumenten naar voren te stappen. Door de

²⁴ *trajectum.hu.nl*, 2008

²⁵ *uitgeefwiki.nl*, 2009

maatschappelijke functie van een column wordt het meer dan een leuk stukje tekst waar je om moet grinniken, het wordt een stukje tekst met een meerwaarde.

Bovendien roept de maatschappelijke functie van de column om een reactie van de lezer. Daar gaat de volgende paragraaf over.

2.4 Column en lezer

De column wordt geschreven met een bepaald doel en dat is niet zodat de columnist ongegeneerd zijn mening kan ventileren. De column heeft als doel de lezer te prikkelen. Hoe die lezer geprikkeld wordt, maakt niet uit, als er maar een reactie komt. Zoals al eerder genoemd in paragraaf 2.2, een columnist die geen enkele reactie krijgt, is geen goede columnist. Het maakt dan ook niet uit wat de reactie is. Het kan love- of hatemail zijn, als er maar een reactie komt. Daarnaast is het natuurlijk ook de mening en de visie van de columnist die in de column tot uiting komt.

De beleving van de lezer is heel belangrijk. Een column heeft veel weg van een betoog. Een columnist wil zijn visie, mening delen met de lezer en laten zien waarom die mening ook van belang is. De reacties die de columnist van zijn lezer krijgt, zijn nogal verschillend, al of niet bewust opgeroepen. Verschillende reacties die een column kan oproepen zijn:

- Choqueren
- Beledigen
- Boos maken
- Laten lachen
- Verdrietig maken

De relatie tussen columnist en lezer is een haat-liefdeverhouding. Sommige mensen zullen instemmend knikken en mompelen als ze de column deze week lezen, andere staan op hun achterste benen van verontwaardiging. 'Hoe durft hij/zij dat te schrijven?' Soms komt een column niet over als een column of wordt het feit dat er schromelijk overdreven wordt over het hoofd gezien. Dan blijkt de impact van een column heel groot. Soms zo groot dat een columnist zich genoodzaakt ziet te stoppen.

“De Berbers waren vroeger de baas in Marokko en om die reden verwijten zij ons, de Arabieren, dat wij hun land hebben ingepikt. Wij vinden op onze beurt de Berbers onontwikkeld en primitief, bijvoorbeeld omdat ze alle berggeiten naar Nederland laten overkomen. Het zijn de Berbers die het criminele pad verkiezen en het zijn dus de Berbers die Marokkanen een slechte naam bezorgen.”²⁶

Hasna El Maroudi schreef deze column en werd vervolgens bedolven onder bedreigingen en voelde zich na vier maanden gedwongen om te stoppen als columnist.

“Zaterdag en Zondag: Ik denk rust te hebben. Ik moet werken in een restaurant waar zelden Marokkanen komen. Terwijl ik zondagavond de bar sta schoon te maken trilt mijn telefoon in mijn broekzak. Een sms van een oude vriend. 'Die column van jou kan echt niet, trut. Ik hoef je nooit meer te zien.’²⁷”

²⁶ *spunk.nl*, 2005

²⁷ *spunk.nl*, 2005

Een column is inderdaad bedoeld om te prikkelen en reacties op te roepen, maar deze reacties waren niet waar El Maroudi op gehoopt had, dat moge duidelijk zijn. Wat is er dan misgegaan? Hoewel ze ver is gegaan, valt dat ook onder het recht van de columnist. Hij/zij mag verdergaan dan anderen. Bovendien was de column, zoals ze zelf later zei, 'licht ironisch' bedoeld en wilde ze de vooroordelen tussen beide bevolkingsgroepen aan de kaak stellen.

“Sinds we weten waar het 'geitenneukers' van Theo van Gogh toe kan leiden heeft de discussie over de vrijheid van de columnist een extra dimensie gekregen. Columnisten gaan er van uit dat ze v er kunnen gaan in hun uitlatingen en dat de lezers begrijpen dat er iets anders wordt bedoeld dan er strikt genomen staat. Die aanname veronderstelt een zekere mate van leeservaring. De consument van het stukje moet flink tussen de regels door kunnen lezen, maar de auteur, op zijn beurt, moet wel de juiste hints geven en de lezer meeslepen in zijn universum. In de column van El Maroudi is dat duidelijk mislukt. Het is te plat. Er staat te veel wat er staat en bovendien lijkt El Maroudi weinig kennis van zaken te hebben. (...) Natuurlijk zal de gevoeligheid van het onderwerp een rol hebben gespeeld, evenals het gebrek aan leeservaring bij de (internet)doelgroep – Hasna is 20 jaar en schrijft voor de jongerenrubriek Spunk. Feit is dat er een storm van kritiek losbarstte. Aanvankelijk vooral op de website spunk.nl en sites als amazigh.nl en maroc.nl. Volgens sommigen bevatte de column discriminerende taal. Je hoefde Berbers maar door Joden te vervangen en de redactie zou hebben ingegrepen. Op amazigh.nl haalde iemand artikel 137c t/m g van het Wetboek van Strafrecht aan om te betogen dat de column inging tegen het verbod op discriminatie; aangifte was gewenst. Anderen nuanceerden, riepen op tot kalmte of traden in discussie. Ten slotte was er de categorie vuilbekkerij waarin El Maroudi, en in een moeite door haar hele familie, alle denkbare ziektes werden toegewenst.²⁸”

Om een column het gewenste effect te laten hebben, moet een columnist duidelijk hebben voor wie hij schrijft en weten waarover hij schrijft. Angst voor negatieve reacties zou een columnist niet moeten weerhouden van het schrijven van een column. Men kan nu eenmaal niet iedereen te vriend houden, maar een column moet ook geen middel zijn om mensen moedwillig te kwetsen. Daar komt bij dat een columnist vaak op het scherpst van de snede werkt en daarmee niet anders kan dan heftige emoties losmaken. Columnisten zijn over het algemeen niet bang om over gevoelige onderwerpen te schrijven zoals religie, huidskleur, etniciteit, seksuele geaardheid, etc. Gevoelige onderwerpen als deze in combinatie met de scherpe pen van een columnist kunnen bijna niet anders dan heftige reacties oproepen. Maar daarover meer in hoofdstuk 3.

Een column is van grote invloed op de mensen die hem lezen. Een columnist heeft autoriteit en hoewel niet alles voor waar zal worden aan genomen, moet een columnist zich er wel degelijk van bewust zijn dat hij mensen beïnvloed, ten goede of ten kwade, met wat hij schrijft.

2.5 Samenvatting

Een column is een aparte vorm van journalistiek. Het balanceert op de rand tussen journalistiek en literatuur (paragraaf 2.1). Er zijn veel verschillende definities, maar over het algemeen komt het hierop neer: De column is een kort opiniërend stukje met een scherpe mening over of een verrassende kijk op een onderwerp. Een column moet origineel zijn, scherp en herkenbaar en humor hebben, in welke vorm dan ook. Naast de afwijkende inhoud moet een column altijd duidelijk herkenbaar afgedrukt worden. Dit gebeurt meestal door afwijkende vormgeving en tegenwoordig door plaatsing van een foto van de columnist.

²⁸thijs.scarlet.nl, 2005

Columnist is een beroep waar je niet voor kunt leren. Een goede columnist weet zich te onderscheiden door zijn eigen stijl en toon. Binnen de journalistiek heeft de columnist een bijzondere positie. Meer nog dan collega journalisten heeft de columnist een bijna absolute vrijheid van meningsuiting, een bijzondere positie die de speciale plaats van de column binnen de journalistieke wereld nog eens onderstreept.

De column is niet zomaar een leuk stukje tekst. De inhoud van een column wordt sterk bepaald door de maatschappelijke context. Dat maakt dat een column binnen een bepaalde context moet worden gelezen om hem op waarde te schatten. Daarnaast heeft de column een maatschappelijke functie. In een column kan de columnist bijvoorbeeld onderwerpen op de kaart zetten of taboes doorbreken.

De columnist en de lezer hebben een bijzondere relatie. De columnist kan niet zonder lezer. Een columnist die niet gelezen wordt, is tenslotte een waardeloze columnist. De reacties die een columnist bij diezelfde lezer kan oproepen kunnen ongekend heftig zijn. Een columnist kan choqueren, beledigen en aan het lachen maken. Uiteindelijk bepaalt de vaardigheid om reacties op te roepen of een columnist goed en een column geslaagd is. Angst voor reacties kan en mag de columnist dan ook niet weerhouden van het schrijven van zijn columns. Daarnaast moet een columnist zich wel degelijk bewust zijn van de impact die hij of zij kan hebben

Hoofdstuk 3

Het Vrijheidsideaal

“Tijdens een college citeerde hij (Ed van Thijn red.) een uitspraak die hij aan Voltaire toeschreef: ‘Ik verafschuw wat u zegt, maar ik zal het recht om het te zeggen met mijn leven verdedigen.’ Van Thijn zei tegen mijn studenten dat hij het daar volstrekt mee eens was. Ik vroeg hem of dit ook voor racisten gold. Van Thijn keek mij verwonderd aan en antwoordde beslist: ‘Nee, natuurlijk niet’.”²⁹

Vrijheid van meningsuiting is een recht waar over de hele wereld lang en hard voor gevochten is. En nog steeds voeren mensen strijd om dit recht te verkrijgen. In China, waar protesten door de overheid met brutaal militair geweld de kop in worden gedrukt, op Cuba, waar andersdenkenden stilletjes verdwijnen en nooit meer worden gezien en in Rusland, een land dat zich democratisch noemt, maar waar kritische journalisten vermoord worden en de daders, om de een of andere mysterieuze reden, nooit gevonden worden.

Om de vraag te beantwoorden of er een grens zit aan wat een columnist mag schrijven is het nodig om de vrijheid van meningsuiting te onderzoeken. Vrijheid van meningsuiting is immers min of meer het bestaansrecht van de columnist. Daarbij kwam in het hoofdstuk 2, paragraaf 2 al naar voren dat columnisten juridisch veel vrijheid genieten en dat is onder meer gebaseerd op dit recht, vrijheid van meningsuiting.

Vrijheid van meningsuiting is een grondrecht en als zodanig ook opgenomen in de Verklaring van de Rechten van de Mens. Hoewel dit recht voor iedereen geldt, heeft het voor sommigen onder ons extra waarde. Journalisten bijvoorbeeld. Het werk van de journalist, de mogelijkheid om het te doen zonder inmenging van overheden, is gestoeld op dit grondrecht, waar ook de vrijheid van drukpers aan verbonden is. Voor columnisten is het de rechtvaardiging van hun werk. Alles wat ze schrijven doen ze onder de bescherming van het recht van vrijheid van meningsuiting en in eventueel aangespannen rechtszaken worden ze in de meeste gevallen ook vrijgesproken op basis van dit recht. Vrijheid van meningsuiting kan heel ver gaan. Ook beledigingen van mensen kunnen met dit recht verdedigd worden. Denk daarbij aan Theo van Gogh, die moslims de niet echt vleiene bijnaam *geitenneukers gaf*, of Pim Fortuyn,

die riep dat het land vol zat en daarmee de asielzoekers tegen zich kreeg. Recenter is het voorbeeld van Nico Dijkshoorn, columnist van *nu.nl* die zich niet al te complimenteaus uitliet over Staphorst en zijn inwoners rond 4 mei, toen de gemeente besloot de dodenherdenking op zaterdag te houden in plaats van op zondag. Zelfs de website *Geenstijl.nl* vond zijn column te ver gaan en weigerde het gewraakte stuk te plaatsen. Of de schrijver al of niet veroordeeld zal worden is nog maar de vraag. Hij maakte immers simpelweg gebruik van zijn recht op vrijheid van meningsuiting.

Als je dit alles zo bekijkt rijst de simpele vraag: ‘wat is eigenlijk vrijheid van meningsuiting?’ We weten dat we dit recht hebben, hoe vaak krijg je niet van iemand te horen ‘het is een vrij land en ik mag zeggen wat ik wil!’? Onbewust wordt er aanspraak gemaakt op het recht tot vrijheid van meningsuiting, maar hoe en wat precies? Voor wie is dit recht eigenlijk bedoeld? En, misschien belangrijker, zijn er grenzen aan de vrijheid van meningsuiting? In dit hoofdstuk probeer ik daar een antwoord op te geven.

In de eerste paragraaf zal ik verder ingaan op het recht zelf. Wat is vrijheid van meningsuiting, hoe is het vormgegeven in de wet, wat houdt deze wet precies in, zijn er beperkingen aan het recht en zo ja

²⁹ Fennema, M, 2009, p. 5

wat houden die beperkingen in. Daarnaast zal ik ook een klein beetje op de geschiedenis van het grondrecht ingaan.

In de tweede paragraaf behandel ik de persvrijheid, een recht dat nauw verbonden is met het recht op vrijheid van meningsuiting. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen beide rechten, wat houdt het recht op persvrijheid precies in en wat zijn eventueel de beperkingen van dit recht.

In de derde paragraaf zal ik ingaan op censuur, de tegenhanger van vrijheid van meningsuiting. Wat is censuur en wat zijn verschillende vormen van censuur.

In de vierde paragraaf meer over het recht op godsdienstvrijheid en in het verlengde daarvan ga ik in paragraaf vijf verder in op het discriminatieverbod ofwel het gelijkheidsbeginsel.

Beide zijn nauw verbonden aan het recht op vrijheid van meningsuiting. De een komt er in zekere zin uit voort, is een vorm van vrijheid van meningsuiting en de ander is juist een beperking daarvan.

Deze drie rechten vormen samen een wankele balans en om die te begrijpen en te kunnen onderscheiden is het goed om ook van deze rechten te weten wat ze precies inhouden en wat de eventuele beperkingen zijn.

3.1 Vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is niet vanzelfsprekend. Zoals ook al in de inleiding vermeld heeft niet iedereen dit recht verworven. En hoewel we het ons nu misschien niet meer kunnen voorstellen is ook in Nederland dit recht niet altijd vanzelfsprekend geweest, hoewel er, ook vroeger al, in Nederland grote waarde aan werd gehecht.

“Reeds in de Republiek der Verenigde Nederlanden kende men een betrekkelijk grote vrijheid van drukpers. Illustratief hiervoor is wel dat diverse beroemde buitenlandse auteurs, zoals Descartes en Locke, in de zeventiende eeuw juist daar hun heil zochten. Men moet echter niet denken dat de vrijheid van toen te vergelijken valt met die van tegenwoordig. Permanente kritiek op de overheid bijvoorbeeld was nog in het geheel niet toegestaan.”³⁰

Vrijheid van drukpers is in wezen hetzelfde als vrijheid van meningsuiting. Het geschreven woord is sinds de uitvinding van de drukpers tenslotte de manier bij uitstek geweest om die mening onder woorden te brengen en te delen met de wereld. Vandaar dat het artikel over vrijheid van drukpers gelijk staat aan vrijheid van meningsuiting.

Vrijheid van drukpers werd al in 1798 vastgelegd in de Staatsregeling voor het Bataafse Volk³¹, de voorloper van onze huidige grondwet. Hoewel het recht in Nederland al vrij vroeg geregeld was, is er nog herhaaldelijk over dit recht heen gewalst. Toen de Fransen Nederland in de negentiende eeuw bezetten, werd weer censuur toegepast. Na het herkrijgen van onafhankelijkheid van de Fransen werd die weer afgeschaft en op verzoek van de Belgen werd in 1815 de vrijheid van drukpers in de grondwet opgenomen. In de loop van de negentiende eeuw werd de vrijheid van meningsuiting steeds groter. Na een grondwetsherziening in 1848 is de tekst van de grondwet niet meer wezenlijk veranderd. Het recht op vrijheid van meningsuiting is in art. 7 van de grondwet als volgt geformuleerd.

“Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet(...)Voor het openbaren van gedachten of gevoelens door andere dan in de voorgaande leden genoemde middelen heeft niemand voorafgaand verlof nodig wegens de inhoud daarvan, behoudens ieders

³⁰ Spijker, G.J., 2002, p. 9

³¹ Spijker, G.J., 2002, p.9

verantwoordelijkheid volgens de wet. De wet kan het geven van vertoningen toegankelijk voor personen jonger dan zestien jaar regelen ter bescherming van de goede zeden.”³²

Iedereen mag gedachten en gevoelens openbaar maken zonder dat er voorafgaand verloop nodig is. Het recht geldt niet alleen voor journalisten, of columnisten, maar voor iedere burger. Zolang het maar niet in strijd is met de wet. Daarmee hebben we ook gelijk een beperking te pakken, namelijk ‘ieders verantwoordelijkheid volgens de wet’. Dat geldt dus ook voor columnisten. Het probleem, en het punt van kritiek op dit grondrecht, is dat het recht nogal vaag is. Wat is openbaren en wat zijn precies gedachten en gevoelens? Het recht op vrijheid van meningsuiting is ook vastgelegd in artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, al is die omschrijving niet veel helderder dan onze eigen grondwet.

“Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid om zonder inmenging een mening te koesteren en om door alle middelen en ongeacht grenzen inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.”³³

Het uitingsrecht is na de Tweede Wereldoorlog ook opgenomen in de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens (EVRM), artikel 10. Daar is het als volgt verwoord.

“1. Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen en denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet Staten niet radio-, omroep-, bioscoop-, of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

2. Daar de invloeden van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden of strafbare feiten, en bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.”³⁴

In het Europese verdrag wordt alles al een stuk duidelijker omschreven, vooral omdat de beschrijving van het recht uitgebreider is. Niet alleen heeft iedereen het recht op vrijheid van meningsuiting, maar ook om inlichtingen en denkbeelden te ontvangen. Het recht werkt hier twee kanten op, je mag verspreiden en ontvangen. Daarbij worden gelijk al duidelijke voorbeelden genoemd van eventuele beperkingen of voorwaarden die een regering wel op mag leggen. Er worden ook duidelijke voorbeelden gegeven van dingen die zwaarder wegen dan dit recht, zoals de nationale veiligheid en persoonsbescherming. Deze beschrijving van het recht op vrijheid van meningsuiting heeft, door deze duidelijkheid, dan ook mijn voorkeur.

De bescherming die het artikel biedt, is groot en volgens de uitleg van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) vallen onder deze bescherming ook uitlatingen die schokkend verontrustend of kwetsend zijn. En dat past natuurlijk mooi in het straatje van de columnist die met

³² Peters, J.A., I.J. de Vré, 2005, p. 1

³³ *ohchr.org*, 2008

³⁴ Asscher, L, 2002, p. 111

zijn uitingen bijna per definitie schokt, verontrust of kwetst. De reden daarvoor is dat in een verdraagzame samenleving ook plaats moet zijn voor een open discussie. Het EHRM heeft de vrijheid van meningsuiting deze belangrijke plaats gegeven, omdat het vindt dat uitingsvrijheid 'een van de essentiële fundamenten van een democratische samenleving is. Deze vrijheid is een van de basisvoorwaarden voor de vooruitgang van de democratie en voor ieders persoonlijke ontplooiing'.³⁵ Dat belang van vrijheid van meningsuiting is bij uitstek terug te zien in het beroep van journalist en columnist. Zij maken tenslotte het meest gebruik van dit recht, in alle mogelijke opzichten. Hoewel deze tekst duidelijker is, blijft het tot nu toe bij wetsteksten en het is lastig om dit naar de praktijk toe te vertalen. Om beter inzicht in de teksten te krijgen zullen we beter moeten kijken wat deze tekst eigenlijk zegt.

"Het eerste aspect van de vrijheid betreft de uiting zelf. Daarbij gaat het om het recht vrij te uiten. Dit aspect wordt meestal gezien als een plicht aan de overheid zich te onthouden van bemoeienis met de inhoud van de uiting of de publicatie van de uiting. Een ander aspect van de vrijheid betreft de toegang tot informatie. Ook hier moet de overheid zich onthouden van inmenging, nu met toegang tot informatie of de ontvangst van informatie. Er wordt in dit verband ook wel over de ontvangstvrijheid gesproken. (...) Een volgend aspect van de openbare communicatievrijheid is de werking tegen anderen dan de overheid. Hier gaat het dus om de plicht van een ieder zich te onthouden van belemmering van andermans vrijheid."³⁶

Daar draait het om bij het recht op vrijheid van meningsuiting. Niemand, geen burger en geen overheid, mag een ander belemmeren in zijn vrijheid om zijn mening te uiten. Deze vrijheid geldt dan ook voor iedereen. Vrijheid van meningsuiting is niet alleen voorbehouden aan journalisten of columnisten, zoals al eerder gezegd. Dat blijkt wel uit de eerste zin 'Niemand heeft voorafgaand verloop nodig...'.³⁷

Daarnaast is de vrijheid van meningsuiting gebaseerd op verschillende grondslagen. Hieronder volgen de twee belangrijkste

"De eerste grondslag die genoemd wordt, is de bescherming van de individuele expressie en zelfontplooiing van een ieder. Vrijheid is volgens Locke gebaseerd op de zelfstandigheid van het individu. Een recht op vrije individuele expressie leidt tot een afweerrecht tegen de overheid. Overigens is dezelfde grondslag ook denkbaar als argument voor een zorgplicht voor de overheid om te zorgen dat de vrijheid benut kan worden. (...) Een tweede grondslag van de vrijheid van meningsuiting die genoemd wordt, is het publieke belang dat gediend is bij het ongehinderd plaatsvinden van discussie. Een vroege variant van die motivering voor vrijheid komt van Milton, die stelt dat de waarheid van het protestantse geloof duidelijk wordt bij een free encounter van meningen. In wezen is deze rechtvaardiging een voorbeeld van optimistisch verlichtingsdenken; als er maar vrijheid is, komt de waarheid vanzelf boven."³⁷

Net als met alle dingen is vrijheid niet onbegrensd. Er zit een grens aan, ook aan de vrijheid van meningsuiting.

³⁵ Spijker, G.J., 2002, p. 11

³⁶ Asscher, L., 2002, p 16

³⁷ Asscher, L., 2002, p. 14

“Het recht op vrijheid van meningsuiting is niet onbegrensd. Onder omstandigheden moet dit recht beperkt kunnen worden, bijvoorbeeld bij een botsing met andere grondrechten. Juist de manier waarop de mogelijkheid het grondrecht te beperken is geconstrueerd, blijkt in de praktijk van groot belang voor de daadwerkelijke betekenis van dit recht.”³⁸

De beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting komen al naar voren in de wetstekst. Iedereen mag zijn mening ventileren ‘...behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.’ En ook in het EVRM wordt in het tweede lid de mogelijkheid tot beperking genoemd. Die beperkingen zijn er niet zonder reden. Het EVRM geeft al aan dat vrijheid ook bepaalde verantwoordelijkheden met zich meebrengt.

“Vrijheid is niet absoluut omdat belangen van anderen in gevaar kunnen worden gebracht bij de uitoefening daarvan. Dat betekent dat ook grondrechten zekere beperkingen kennen. De reikwijdte en rechtvaardiging van die beperkingen hangt samen met de rechtvaardiging van het grondrecht. Hier wordt slechts kort een aantal mogelijke beperkinggronden aangestipt.”³⁹

De beperkingen die eventueel kunnen gelden voor de vrijheid van meningsuiting zijn redelijk duidelijk gesteld. Je mag alles zeggen zolang je je maar aan de wet houdt, ook een columnist. De beperkingen die worden opgelegd, moeten in een formele wet zijn vastgelegd. De belangrijkste beperkingen zijn te vinden het Wetboek van Strafrecht en zijn bovendien gelinkt aan grondrechten. Beperkingen zijn bijvoorbeeld artikel 137c, discriminerende belediging, die weer terugslaat op het gelijkheidsbeginsel, artikel 147, smalende godslastering (recht op godsdienstvrijheid), en artikel 261, smaad. De eerste twee komen gelijk voort uit het Nederlandse grondrecht, namelijk het recht op godsdienstvrijheid en het gelijkheidsbeginsel. Deze grondrechten, samen met vrijheid van meningsuiting, vormen een spanningsveld. Wanneer is iets vrijheid van meningsuiting alleen en wanneer is het discriminatie? Wanneer is iets vrijheid van meningsuiting en wanneer tast het de godsdienstvrijheid aan. Daarover meer in paragraaf 2.3.

De meeste van deze grondslagen voor beperkingen zijn terug te vinden in de (grond)wet. Als columnist balanceer je op de rand van de vrijheid van meningsuiting, een columnist kijkt hoe ver hij kan gaan. Dan kom je nog wel eens in aanvaring met een van de verschillende grondrechten, en wat weegt dan zwaarder? Van de grondrechten is nooit bepaald, en dat kan ook nooit gebeuren, welk grondrecht het belangrijkste is. Ze zijn namelijk allemaal even belangrijk, het zijn immers grondrechten. Het gewicht van ieder grondrecht verschilt echter per geval. Uiteindelijk kan alleen de rechter bepalen of een bepaald grondrecht daadwerkelijk geschonden is of welk grondrecht zwaarder weegt. In veel gevallen weegt de vrijheid van meningsuiting het zwaarst, hoewel niet altijd. Ook, en misschien juist, journalisten/columnisten krijgen hiermee te maken. Hun mening staat namelijk zwart op wit (of in kleur). Meer mensen komen met de al dan niet vleiende uitspraken in aanraking en ook meer mensen kunnen zich erdoor beledigd voelen. Daarom is het ook goed om duidelijk te hebben wat de beperkingen zijn en wat ze inhouden.

De beperkingen die aan het uitingsrecht gebonden zijn, worden het duidelijkst weergegeven in de tekst van de EVRM. De beperkingen die in deze tekst genoemd worden, zijn in ruwweg in drie categorieën onder te verdelen.

³⁸ Asscher, L., 2002, p. 17

³⁹ Dommering, E., 2000, p. 51

“De meest algemene en erkende rechtvaardiging voor beperking is het voorkomen van schade. Deze beperkinggrond is al door Mill onderkend. Een tweede grondslag voor beperking is het voorkomen van aanstoot, hoewel dat ook te interpreteren is als een vorm van schade. Ten slotte is de moraal een algemene beperkinggrond, zij het dat het afwegen van de vrijheid tegen de nadelige invloed daarvan op de moraal moeilijk is.”⁴⁰

Hoewel er in het EVRM duidelijke voorbeelden worden genoemd, blijven in de grondwet en in het verdrag de beperkingen aan vrijheid van meningsuiting enigszins vaag. De belangrijkste reden daarvoor is dat het recht op uitingsvrijheid niet zozeer een recht is, als een verbod op censuur. En door censuur te verbieden, creëer je vrijheid van meningsuiting. Meer daarover in paragraaf 2.4. Daar komt nog bij dat met heel voorzichtig moet zijn om mensen in hun rechten te beperken. Dat geldt niet alleen voor het recht op vrijheid van meningsuiting, maar ook voor vrijheid van godsdienst en persvrijheid. Omdat juist het recht op persvrijheid van toepassing is op journalisten ga ik daar in de volgende paragraaf verder op in.

3.2 Persvrijheid

Persvrijheid is in wezen hetzelfde als vrijheid van meningsuiting. Het is het recht om gedachten of gevoelens zonder toestemming via drukpers, radio, tv of andere media openbaar te maken. De naam ‘persvrijheid’ geeft aan dat het hier gaat om de vrijheid van meningsuiting van de media en het recht om die mening via diezelfde media te verspreiden. Persvrijheid is dan ook vastgelegd in dezelfde artikelen die gelden voor de vrijheid van meningsuiting, namelijk artikel 7 in de Nederlandse grondwet en artikel 10 in de EVRM. Persvrijheid is daarmee een meer specifiek onderdeel van vrijheid van meningsuiting. Daarmee bedoel ik dat het recht specifiek op journalisten van toepassing is.

“Persvrijheid is de vrijheid van drukpers, het grondrecht om gevoelens en gedachten openbaar te maken. De journalistiek kan alleen goed functioneren als de persvrijheid - als een van de voornaamste voorwaarden - goed geregeld is.”⁴¹

Persvrijheid is een van de basisvoorwaarden voor het functioneren van de journalistiek. Sterker nog, zonder persvrijheid zou journalistiek helemaal niet bestaan. Om het grote belang van de persvrijheid nog maar eens te onderstrepen, is 3 mei de internationale dag van de persvrijheid.

“In 1993 riepen de Verenigde Naties de datum 3 mei uit tot de jaarlijkse Internationale Dag van de Persvrijheid om de beginselen van de persvrijheid onder de aandacht van het publiek en regeringsleiders te brengen en deze wereldwijd te bevorderen. (...) Het idee voor deze Internationale Dag van de Persvrijheid was afkomstig van de Algemene Conferentie van de UNESCO van 1991. Daar werd erkend dat een vrije, pluriforme en onafhankelijke pers een essentieel onderdeel is van elke democratische samenleving.”⁴²

Grote organisaties als Amnesty International en Freedomhouse zetten zich in voor de vrijheid wereldwijd, en dus ook voor persvrijheid. Verslaggevers zonder grenzen, of Reporters without borders is een internationale organisatie die zich alleen maar inzet voor de persvrijheid over de hele wereld.

⁴⁰ Dommering, E., 2000, p. 51

⁴¹ *wikipedia.nl*, 2008

⁴² *wikipedia.nl*, 2009

“Alhoewel het een kleine organisatie is, wordt VZG erkend omwille van haar regelmatige rapporten en persberichten over de persvrijheid. De organisatie zegt haar inspiratie te halen uit Artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948, (...). Deze rechten zijn bevestigd in verschillende afspraken en verklaringen over de hele wereld. In Europa is het recht vervat in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden uit 1950.”⁴³

Hoewel de organisatie dé voorvechter van de persvrijheid zou moeten zijn, is er wel degelijk kritiek op de organisatie.

“Niet iedereen aanvaardt de neutraliteit of objectiviteit van VZG. Een belangrijk deel van de inkomsten van de organisatie (19 %) komt van een aantal Westers regeringen en organisaties, en een aantal waarnemers stellen een sterke overeenkomst vast tussen de positie van VZG en die van deze landen in een aantal controversiële gevallen. VZG heeft echter ook reeds openlijk kritiek geleverd op Westerse landen voor hun behandeling van verslaggevers (vb. de V.S.-bezetting van Irak). (...) Critici stellen vragen rond de methodologie die VZG gebruikt voor het opstellen van haar jaarlijkse rangschikking naar persvrijheid, en haar gebrekkige kennis van de wetgeving in de vermelde landen.”⁴⁴

In de hierboven genoemde jaarlijkse rangschikking deed Nederland het altijd heel goed. Van 2002 tot 2006 stond Nederland op een gedeelde eerste plaats, om in 2007 keihard onderuit te gaan en af te zakken naar plaats 12. In dat jaar werden twee journalisten van de Telegraaf twee dagen vastgehouden, omdat ze weigerden hun bron te onthullen. Dat was in jaren de hardste strijd in de naam van persvrijheid die in Nederland gevoerd is.

Drukpersvrijheid heeft over de hele wereld een symbolische betekenis gekregen. Waar drukpersvrijheid is, is geen censuur en waar geen censuur is, is geen onderdrukking. Persvrijheid is een belangrijke voorwaarde voor democratie. Het staatsbestuur kan alleen dan democratisch functioneren als er sprake is van goed geïnformeerde en voor zichzelf opkomende burgers. Persvrijheid is het vrijheidsvaandel geworden. Toch is ook dit ultieme recht niet zonder beperkingen.

“Every freeman has an undoubted right to lay what sentiments he pleases before the public: to forbid this is to destroy the freedom of the press, but if he publishes what is improper, mischievous or illegal he must take the consequences of his own temerity”⁴⁵

Die beperkingen zijn dezelfde die ook gelden in het geval van vrijheid van meningsuiting. Het zijn immers dezelfde wetsteksten die voor beide rechten gelden. Deze grenzen gelden voor pers en publiek gelijk. Voor journalisten geldt er geen speciale wetgeving. Er zijn wel voorstellen geweest voor speciaal tuchtrecht voor journalisten, maar dat is er door de hevige protesten nooit van gekomen.

“In 1949 werd door de regering wel een wetsontwerp ingediend, dat de journalistieke verantwoordelijkheid zou moeten regelen. Volgens dit ontwerp zou een journalist gestraft kunnen worden met tuchtmaatregelen variërend van een waarschuwing tot ontzetting uit

⁴³ wikipedia.nl, 2009

⁴⁴ wikipedia.nl, 2009

⁴⁵ Meij, de, J.M., 1996, p. 93

het recht om het journalistenberoep uit te oefenen voor maximaal vijf jaar. (...) Het wetsontwerp stutte echter vooral in journalistieke kringen op verzet en is later weer ingetrokken. Maar de dreiging van een aparte wet is voor het perswezen wel een belangrijke aanzet geweest intern orde op zaken te stellen, de grenzen van de persvrijheid voor de pers als instituut af te gaan bakenen.”⁴⁶

Dat is uiteindelijk vorm gegeven door middel van de Raad van de Journalistiek. Daarover meer in hoofdstuk 3.

Drukpersvrijheid is breder dan alleen de vrijheid van meningsuiting. Het is ook de vrijheid tot het verzamelen van nieuws. Journalisten moeten de mogelijkheid hebben om informatie te verzamelen. Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting, is niet vanzelfsprekend. De kaart, het plaatje bij de indicatie van de persvrijheid op de wereld, kleurt angstvallig donkerrood en laat zo zien dat wij, journalisten in Nederland, bevoorrecht zijn. In veel landen heeft de journalistiek enorm te leiden onder censuur. Daarover meer in de volgende paragraaf.

3.3 Censuur

Het recht op persvrijheid wordt ook wel het verbod op censuur genoemd. Censuur is de tegenhanger van persvrijheid en daarmee de grootste bedreiging ervan.

“De strijd om de vrijheid van meningsuiting is oorspronkelijk vooral een strijd geweest tegen censuur, het preventieve toezicht. Zoals opgemerkt is in Nederland op basis van art. 7 GW (grondwet) censuur verboden.”⁴⁷

Om te begrijpen waarom censuur en persvrijheid, ofwel vrijheid van meningsuiting, zo lijnrecht tegenover elkaar staan, is het goed om te weten wat censuur inhoudt.

“Censuur is het gebruiken van de macht van de staat, een bepaalde groepering, of van bepaalde individuen, om informatie achter te houden of de expressie aan banden te leggen. Over het algemeen heerst de opvatting, dat censuur voor "criminalisatie" zorgt, van bepaalde acties, of van de (al dan niet suggestieve) communicatie van zulke acties. In moderne zin bestaat censuur uit elke poging om informatie, gezichtspunten of methoden van uitdrukking zoals kunst of schuttingtaal te verbannen.”⁴⁸

Censuur is niet iets waar alleen een journalist of columnist mee te maken krijgt, net zoals vrijheid van meningsuiting niet alleen voor hen is weggelegd. Iedereen kan slachtoffer zijn van censuur. Een macht of instantie die censuur toepast heeft daar een doel mee.

“Het doel van censuur is om de status quo te handhaven, om de ontwikkeling van een maatschappij, of een afwijkende mening van een individu of een groep mensen, te onderdrukken. Censuur wordt onder meer aangetroffen in georganiseerde religies, clubs, sociale groepen en regeringen.”⁴⁹

⁴⁶ Meiden, van der, A., 1975, p. 22

⁴⁷ Peters, J.A., I.J. de Vré, 2005, p. 24

⁴⁸ *wikipedia.nl*, 2009

⁴⁹ *wikipedia.nl*, 2009

Censuur is niet gewoon censuur. Het komt in verschillende vormen en gradaties voor.

“Censuur kan worden onderscheiden in preventieve censuur, waarbij niet zonder toestemming vooraf gepubliceerd mag worden, en repressieve censuur, waarbij na publicatie een verbod of andere maatregelen tegen de publicatie worden getroffen.”⁵⁰

Behalve verschil in censuur voor en na publicatie is er ook verschil in de soort censuur.

“Moral censorship is the removal of materials that are obscene or otherwise morally questionable. Pornography, for example, is often censored under this rationale, especially child pornography, which is censored in most jurisdictions in the world.

Military censorship is the process of keeping military intelligence and tactics confidential and away from the enemy. This is used to counter espionage, which is the process of gleaning military information. Very often, militaries will also attempt to suppress politically inconvenient information even if that information has no actual intelligence value.

Political censorship occurs when governments hold back information from their citizens. The logic is to exert control over the populace and prevent free expression that might foment rebellion.

Religious censorship is the means by which any material objectionable to a certain faith is removed. This often involves a dominant religion forcing limitations on less prevalent ones. Alternatively, one religion may shun the works of another when they believe the content is not appropriate for their faith.

Corporate censorship is the process by which editors in corporate media outlets intervene to halt the publishing of information that portrays their business or business partners in a negative light.”⁵¹

Niet alle vormen van censuur zijn even zwaar. Het is ook in veel westerse landen niet ongewoon dat grof taalgebruik weggebleept wordt of dat borsten en billen ‘geblurred’ worden. (In Nederland wordt grof taalgebruik sinds de jaren 90 niet meer weggebleept, maar op bepaalde buitenlandse zenders, zoals MTV, wordt dat in clips wel gedaan.) Dat is, ook in Nederland, tegenwoordig zo gewoon dat we het niet eens meer als censuur ervaren terwijl dit ook een vorm van censuur is. Ook als columnisten en journalisten krijgen we te maken met deze verschillende vormen van censuur, hoewel we het meestal niet eens zo zullen ervaren. Toch zijn dit voor de columnisten nog niet eens de meest bedreigende vormen van censuur. Waar een columnist, zeker tegenwoordig, nog het meest mee te maken krijgt is zelfcensuur.

“Bij zelfcensuur leggen media of individuen zichzelf beperkingen op, bijvoorbeeld om de gevoelens van hun toehoorders te ontzien, of om moeilijkheden met de overheid te voorkomen. Enkele praktijkvoorbeelden van zelfcensuur:

Persdiensten die van het ontvangen filmmateriaal uit oorlogsgebieden niet de gruwelijkste gebruiken in hun televisie-uitzendingen. Een geluidssignaal in een radio- of televisie-uitzending wanneer een onvertogen woord valt.(...) Een internet-zoekrobot die bepaalde pagina's niet doorgeeft: zo censureren *google.fr* en *google.de* de website van Stormfront; *google.nl* en *google.be* doen dat niet.”⁵²

⁵⁰ *wikipedia.nl*, 2008

⁵¹ *en.wikipedia.org*, 2009

⁵² *wikipedia.nl*, 2009

Op wikipedia.org staat een iets uitgebreidere beschrijving van zelfcensuur.

“Self-censorship is the act of censoring or classifying one's own work (blog, book(s), film(s), or other means of expression), out of fear or deference to the sensibilities of others without an authority directly pressuring one to do so. (...) In authoritarian countries, creators of artworks may remove material that their government might find controversial for fear of sanction by their governments. In pluralistic capitalist countries, self-censorship can also occur, particularly in order to conform to the expectations of the market. For example, the editor of a periodical may consciously or unconsciously avoid topics that will anger advertisers or a parent company in order to protect their livelihood.”⁵³

Zelfcensuur komt, ook in Nederland, vaker voor dan je in de eerste instantie zou denken. Iedere keer dat een journalist bedenkt wat hij wel of niet kan schrijven, filmen of uitzenden of als een columnist zich afvraagt of zijn column niet te hard is, is dat in wezen zelfcensuur. En niet alleen journalisten houden zich met zelfcensuur bezig. Ook de ‘gewone’ mens op straat doet aan zelfcensuur. Men filtert immers wat hij of zij zegt. Zelfcensuur is dan ook een naar woord voor iets wat niet per definitie slecht is. Het kan immers geen kwaad om na te denken over wat je uitzendt of schrijft, zolang het de integriteit van het werk maar niet teniet doet.

Maar zelfcensuur heeft ook mindere kanten. De media is de afgelopen jaren meer en meer commercieel geworden en dat laat ook daarin zijn sporen na. Dit commerciële karakter van de media kan ook zelfcensuur tot gevolg hebben.

Columnisten, in dit geval, zeggen zelf dat ze meer zelfcensuur toepassen. Ze letten beter op hun woorden. In de meeste gevallen gebeurt dit uit angst. Zeker na de moord op Theo van Gogh en Pim Fortuyn zijn de columnisten erachter wat er kan gebeuren als je de verkeerde mensen op hun tenen trapt. Sommige columnisten kiezen ervoor om dan maar over een ander onderwerp te schrijven, andere stoppen met schrijven, Paul Cliteur bijvoorbeeld. Cliteur was een bekend columnist en publicist en werkte voornamelijk voor *Trouw* en *Buitenhof*.

“ In maart 2004 stelde Cliteur in een interview met Het Parool dat hij zich beperkt voelde in het uiten van zijn mening over de islam nadat hij door anderen als racist en stigmatiseerder was bestempeld. Hierin speelde ook een rapport van de AIVD mee, waarin werd gesteld dat felle kritiek op de islam contraproductief zou zijn voor de integratie van moslims. Cliteur voelde zich genoodzaakt de toon in zijn gesproken columns in Buitenhof te matigen. Na kritiek op deze stellingname besloot hij een week later zijn medewerking aan Buitenhof helemaal te stoppen, omdat hij zichzelf niet geloofwaardig genoeg meer vond.”⁵⁴

Niet alleen Cliteur nam dit besluit, ook Hasna El Maroudi, columnist op de website *Spunk.nl* voelde zich genoodzaakt dit besluit te nemen (hoofdstuk 2, paragraaf 4).

Een van de manieren om de journalistiek te beschermen tegen censuur is zelfregulering, maar daarover meer in hoofdstuk 3. Tegen zelfcensuur bestaat eigenlijk geen bescherming, anders dan zorgen dat de columnist een veilig gevoel heeft, en daarom niet uit angst zelfcensuur toepast. Zoals gezegd, zelfcensuur hoeft op zich niet slecht te zijn, als het maar om de juiste redenen gebeurt. Dus niet uit angst of dwang.

⁵³ en.wikipedia.org, 2009

⁵⁴ wikipedia.nl, 2009

Vooral de laatste jaren is censuur weer een 'hot issue' in Nederland. Pogingen tot het verbieden van programma's zoals de Donorshow, het opsluiten van journalisten van de Telegraaf en het afluisteren van journalisten van dezelfde krant, maakt dat veel Nederlanders en journalisten zich achter de oren krabben en zichzelf de vraag stellen 'hoe vrij is Nederland?' Het gevoel van beperking, van censuur wordt steeds sterker. En hoewel je als columnist over het algemeen dus tegen weinig beperkingen, vooraf of achteraf, aanloopt, kan het wel gebeuren. Zo ondervond Pamela Hemelrijk toen haar werkgever, het AD, weigerde twee columns van haar te plaatsen. Een van de columns ging over de moord op Pim Fortuyn, waarin ze felle kritiek had op de media.

"Donderdagmiddag - de dag voor de begrafenis - ben ik naar Rotterdam gegaan, omdat de 3 publieke zenders in alle talen zwegen over de tienduizenden mensen die daar voor de kathedraal waren samengedromd om langs de kist te defileren (wachtijd: 3,5 uur). Pas in het NOS Journaal, dat blijkbaar de exclusieve rechten had verworven, doken de eerste beelden op. Het is onvoorstelbaar, maar terwijl zich in Rotterdam het grootste wereldnieuws uit de Nederlandse parlementaire geschiedenis voltrok, schotelden Nederland 1 2 en 3 ons voetbal, natuurfilms en spelletjesprogramma's voor. En - geloof het of niet - een oude aflevering van De Kloof, waarin Kok op de bekende onderdanige wijze werd geïnterviewd door Paul Witteman. CNN proberen dan maar. "Nou moet ik toch waarachtig", dacht ik bij mezelf, "mijn toevlucht nemen tot een buitenlandse zender om erachter te komen wat er in Rotterdam gaande is. Het lijkt goddomme wel oorlog".⁵⁵

Deze column werd geweigerd en Hemelrijk besloot de column op de website van Theo van Gogh te plaatsen, met de motivatie erbij die haar was gegeven voor de weigering van haar column.

"Rotterdam, 13 mei 2002

Hallo Pamela,

Jan Robbemond vertelde mij vanmiddag dat jij hem hebt gevraagd een column van bijna 100 regels af te drukken, het dubbele van de normale lengte. Dat kan dus niet. De afspraak is dat columns niet langer zijn dan plusminus vijftig regels. Verder heb ik besloten je column over de media in deze vorm niet te plaatsen, want je betoog loopt uit in een scheldkanonnade en dat vind ik beneden het niveau van de krant.

Groet,

Oscar"⁵⁶

Het AD was hier niet blij mee en sommeerde Van Gogh om de het geheel van de site te halen. Dat gebeurde niet. Daarop ondernam het AD juridische stappen om Hemelrijk te ontslaan. Daar werd door de rechter een stokje voor gestoken. De werkverhoudingen zijn nooit meer helemaal rechtgetrokken en inmiddels werkt Hemelrijk niet meer voor het AD.

Dit soort situaties blijven gelukkig erg zeldzaam, maar maken daardoor wel grote indruk.

Het verbod op censuur is een verbod op preventieve censuur, maar desondanks wil het wel voorkomen dat mensen van tevoren een publicatie proberen tegen te houden, via de rechter wel te

⁵⁵ *degezonderoker.nl*, 2009

⁵⁶ *degezonderoker.nl*, 2009

verstaan. Een rechterlijk verbod valt namelijk niet onder het censuurverbod en daarmee kan de rechter dus wettelijk een publicatie tegenhouden.

“Vraag is nu of een rechterlijk verbod valt onder het censuurverbod. De Hoge Raad heeft bepaald dat dit niet het geval is. Daarmee geeft deze voorrang aan effectieve rechtsbescherming van diegene die beledigd of gekwetst is.”⁵⁷

De rechterlijke macht kan een publicatie verbieden maar is hier over het algemeen heel terughoudend in, zeker als het gaat om een publicatie vooraf. Een bekend voorbeeld van zo’n geval is de film *Submission*. Vier moslims vroegen een rechter de film te verbieden nog voor iemand hem had gezien. Dat verbod is er nooit gekomen. Ook publicaties van een journalist of columnist zouden van tevoren verboden kunnen worden door de rechter, maar de kans daarop is zeer klein.

“Hoewel in een civiel geding vaak gevraagd wordt om een publicatieverbod voor de toekomst is de rechter hier zeer voorzichtig mee. Wil een publicatieverbod niet in strijd komen met art. 7 GW (grondwet) dan moet de inhoud van de publicatie concreet bekend zijn. Dat geldt ook voor een verbod tot herhaling. De lagere rechter heeft vele malen een verbod tot publicatie afgewezen omdat het verbod dat gevraagd werd te weinig concreet was en derhalve in strijd met de vrijheid van meningsuiting.”⁵⁸

Toch zijn er ook in Nederland bepaalde publicaties en uitingen bij voorbaat verboden, denk aan Adolf Hitlers *Mein Kampf*, hakenkruizen of het ontkennen van de Holocaust.

“Desondanks zijn er in afgelopen decennia diverse voorvallen geweest in westerse landen waarin de staat het uiten van bepaalde meningen geblokkeerd heeft: In 2004 is bijvoorbeeld in het kader van terrorismebestrijding de Arabische zender Al-Manar zowel in de VS als in Frankrijk van de satelliet gehaald. De meeste westerse landen stellen het in twijfel trekken van de holocaust strafbaar, sommige landen ook boeken of emblemen van de nazi's.”⁵⁹

Veel van deze verboden hebben een logische aanleiding, zoals de Tweede Wereldoorlog en 9/11, maar er zijn mensen die ook dit een aantasting van de vrijheid van meningsuiting vinden. Achteraf censuur toepassen lijkt misschien makkelijker, maar dat valt tegen. In beide gevallen, voor- en achteraf censureren, is de rechter uiterst terughoudend om een publicatie te verbieden of te veroordelen. Vrijheid van meningsuiting, het verbod op censuur, weegt heel zwaar en als klager moet je van goede huize komen met sterke argumenten om daadwerkelijk je gelijk te krijgen. Helemaal de columnist geniet een hele grote vrijheid in het kader van vrijheid van meningsuiting. Dat wil niet zeggen dat het bij voorbaad al een verloren zaak is, maar wel een moeilijke. Hoewel de bedreigingen van de persvrijheid vaak een ver van ons bed show lijken, zijn ze misschien toch dichterbij dan we dachten. Na dit onderdeel van uitingsvrijheid onder de loep te hebben genomen komen we toe aan de laatste paragraaf, namelijk die over vrijheid van godsdienst.

3.4 Godsdienstvrijheid

Godsdienstvrijheid, een van de basisgrondrechten. Het zou logisch zijn als het volgen van een godsdienst gewoon onder het recht op vrijheid van meningsuiting zou vallen. Het is immers een

⁵⁷ Peters, J.A., I.J. de Vré, 2005, p. 24

⁵⁸ Peters, J.A., I.J. de Vré, 2005, p. 24

⁵⁹ wikipedia.nl, 2009

mening die verkondigd wordt, en dat recht hebben we al gekregen. Toch, op de een of andere manier, was dit belangrijk genoeg om apart in de grondwet op te nemen.

“Godsdienstvrijheid is één van de klassieke grondrechten. Het houdt in dat men de vrijheid heeft zelf te kiezen om tot een godsdienst toe te treden en deze te belijden en beoefenen. Het is één van de rechten uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens : Een ieder heeft recht op vrijheid van gedachten, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door het onderwijzen ervan, door praktische toepassing, door eredienst en de inachtneming van geboden en voorschriften. (artikel 18)”⁶⁰

Uit het recht blijkt ook meteen waarom het apart is genoemd. Niet alleen het recht op het hebben van een godsdienst, een mening, is vastgelegd, maar ook om daarin onderwezen te worden, te onderwijzen en om het op welke manier dan ook uit te dragen. Hier wordt het recht gegeven een bepaalde levenswijze te volgen, wat veel verder gaat dan alleen het recht op het hebben van een andere mening. Dat is ook in de Nederlandse grondwet vastgelegd.

In artikel 6 van de Nederlandse grondwet wordt het recht op vrijheid van godsdienst aangeduid. Het artikel luidt:

“Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet. De wet kan ter zake van dit recht buiten gebouwen en besloten plaatsen regels stellen ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer en ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden. Dit grondrecht is ook wel bekend als de Zondagswet.”⁶¹

De reden dat dit artikel zo belangrijk is in verband met vrijheid van meningsuiting is in dit geval vooral de tijdgeest. Het artikel beschermt alle godsdiensten, niet alleen de christelijke. De spanningen kunnen in Nederland hoog oplopen. Moslims en andersdenkenden worden steeds vaker dankbaar slachtoffer van de snierende pen van een columnist. Maar net als vrijheid van meningsuiting is dit een grondrecht, opgenomen in de Nederlandse grondwet en de EVRM en we hebben al eerder bepaald dat geen van de grondrechten boven de ander staat. Hoewel men dus recht heeft op vrijheid van meningsuiting en op vrijheid van drukpers is het dus ook van belang dat men niet uit het oog verliest dat er ook recht is op vrijheid van godsdienst, iets wat toch niet zoveel verschilt van het recht hebben op een mening. Daarom is het dus ook goed om te kijken wat dit grondrecht inhoudt. En om daar inzicht in te krijgen is het goed om te weten wat godsdienst in dit geval is.

“Bij een godsdienst moet het gaan om een religie die het bestaan van een bovennatuurlijke macht aanvaardt. Bij sommige sekten, zoals de scientologykerk, kan gearzeld worden of er sprake is van een godsdienst. We geraken hier echter meteen een lastig punt, namelijk of en hoe een rechter kan bepalen wat een godsdienst is. Omdat discriminatie hier op de loer ligt, dient de rechter zich terughoudend op te stellen.”⁶²

⁶⁰ *wikipedia.nl*, 2008

⁶¹ *wikipedia.nl*, 2008

⁶² Spijker, G.J., 2002, p. 35

In de tijd dat dit grondrecht in de wet werd opgenomen, was de Nederlandse bevolking nog overwegend christelijk, in welke vorm dan ook. Tegenwoordig gaan er regelmatig stemmen op om, op welke manier dan ook, het grondrecht nog net een beetje aan te passen, zodat het meer van toepassing op de moslims in Nederland is.

Gelovigen, christen, Jood of moslim, zijn regelmatig het dankbare onderwerp van de grappen en grollen van columnisten en cartoonisten. Denk aan de cartoons van Mohammed met de bom in zijn tulband, de niet al te vleierende columns van Theo van Gogh en zo kan ik nog even doorgaan. Het doel van het artikel is juist hier bescherming tegen te bieden. Daarom is het ook zo belangrijk in de balans met het artikel voor vrijheid van meningsuiting. Ze vullen elkaar aan en houden elkaar in balans.

Onder het mom van vrijheid van meningsuiting mag je een boel zeggen en dat is mooi, maar soms ga je te ver en om te weten hoe en waarom zijn er andere artikelen nodig die aangeven hoever je kunt gaan. Het artikel over vrijheid van meningsuiting geeft geen specifieke grens aan, dat zal de rechter elke keer weer moeten bepalen, maar het geeft een grens aan.

Nog een ander recht dat niet meer dan normaal lijkt is het gelijkheidsbeginsel, of het discriminatieverbod. Daarover meer in de laatste paragraaf

3.5 Discriminatieverbod

Het discriminatieverbod of het gelijkheidsbeginsel, zoals het ook vaak genoemd wordt, is vastgesteld in artikel 1 van de Nederlandse grondwet.

“Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.”⁶³

Dit artikel gaat nog verder dan het artikel over vrijheid van godsdienst. Niet alleen hebben mensen recht op vrijheid van godsdienst, maar ze mogen er niet om gediscrimineerd worden. Het discriminatieverbod staat niet alleen in artikel 1 van de grondwet, maar is ook terug te vinden in diverse internationale verdragen. Artikel 1 van de grondwet richt zich in de eerste instantie op de overheid, hoewel het wel degelijk op de burger van toepassing is. Naast dit artikel zijn er dan ook nog andere wetten waarin specifiek discriminatie door burgers onderling wordt verboden. Een voorbeeld daarvan, en waarschijnlijk de meest bekende wet, is de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB). In deze wet wordt artikel 1 van de grondwet verder uitgewerkt.

“De Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) is een Nederlandse Wet, de wet is op 1 september 1994 in werking getreden. (...) De AWGB wet verbiedt dat in het maatschappelijk verkeer onderscheid wordt gemaakt op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, hetero- of homoseksuele gerichtheid of burgerlijke staat. De wet schrijft gelijke behandeling voor als het gaat om het aanbieden van werk, huisvesting, goederen en diensten - bij goederen en diensten gaat het om zaken als koop en verkoop, gezondheids- en welzijnszorg, onderwijs, maatschappelijke dienstverlening en recreatie.”⁶⁴

De AWGB laat wel ruimte over voor positieve discriminatie.

⁶³ Almelo, van, L., 2003, p. 35

⁶⁴ *wikipedia.nl*, 2009

“De wet laat wel ruimte voor positieve actie, er mag onderscheid gemaakt worden naar bijvoorbeeld nationaliteit of geslacht als het de bedoeling is om ongelijkheid tussen groepen te verminderen of op te heffen, dat komt vooral bij werk voor.”⁶⁵

Positieve discriminatie is iets dat een columnist ook kan gebruiken in zijn column als hij bepaalde zaken, bevolkingsgroepen of problemen in de aandacht wil brengen. In de meeste gevallen zal het echter niet zo positief zijn, of zo overkomen. Gezien de stijlvormen die een columnist gebruikt en zijn neiging om juist voor wat opschudding te zorgen, past positieve discriminatie niet zo goed in dat plaatje.

Om het discriminatieverbod beter te kunnen begrijpen is het belangrijk een goed beeld te hebben van wat discriminatie eigenlijk is en waarom het zo belangrijk is dat het verboden wordt.

“Bij discriminatie moet het gaan om eigenschappen waarvan leden van een groep geen afstand kunnen doen (ras, geslacht) of geen afstand kunnen doen zonder de persoonlijkheid te beschadigen (godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid). Er is sprake van discriminatie wanneer de aanwezigheid van ter zake irrelevante persoonsgebonden eigenschappen tot ongelijke behandeling leidt.”⁶⁶

Discriminatie hoeft niet per se verkeerd te zijn. Niet voor niets laat de wet ruimte over voor positieve discriminatie. In sommige gevallen is het juist goed om onderscheid te maken. Daarom is het goed om te weten dat negatieve discriminatie altijd nare gevolgen heeft voor de betrokken persoon.

“Bij discriminatie is verder van belang dat er een ongunstig, benadelend effect moet zijn. Dit is wat anders dan dat een discriminerende handeling of uitlating een kwetsende uitwerking heeft. Een gevoel van gekwetstheid is te subjectief. De een voelt zich nu eenmaal veel sneller gekwetst dan de ander.”⁶⁷

Het gelijkheidsbeginsel is, net als vrijheid van meningsuiting en het recht op godsdienstvrijheid, een van de grondrechten en net als die rechten niet absoluut, of belangrijker dan de anderen. Wanneer welke wet zwaarder weegt, dat is aan de rechter om te bepalen, of vaak in het geval van journalisten, aan de Raad van de journalistiek, maar daarover meer in hoofdstuk 3.

3.6 Samenvatting

Vrijheid van meningsuiting is het recht om zonder toestemming van tevoren gedachten en gevoelens te openbaren op welke manier dan ook. Het is de basis voor de journalistiek en het bestaansrecht van de columnist. Zoals alle dingen is ook vrijheid niet eindeloos, er zijn grenzen gesteld hoewel die misschien niet al te duidelijk zijn. Je mag alles zeggen, ‘behoudens je verantwoordelijkheid voor de wet.’ Deze grenzen gelden uiteraard voor iedereen, net als vrijheid van meningsuiting, al heeft de columnist in de praktijk wat meer ruimte om die grenzen te testen. Grenzen aan de vrijheid van meningsuiting worden bijvoorbeeld gegeven in het recht op godsdienstvrijheid, het gelijkheidsbeginsel en het verbod op smaad. Dat zijn bij uitstek de grenzen waar de columnist mee in aanraking komt. Godsdiensten zijn altijd een dankbaar onderwerp voor columns en menig columnist wordt aangeklaagd voor discriminatie, hoewel dat eigenlijk bijna nooit tot een veroordeling komt.

⁶⁵ *wikipedia.nl*, 2009

⁶⁶ Spijker, G.J., 2002, p. 15

⁶⁷ Spijker, G.J., 2002, p. 15

Persvrijheid is eigenlijk een vorm van uitingsvrijheid, hetzelfde maar dan gericht op de pers en daardoor breder. Het geeft ook het recht op informatieverzameling. Persvrijheid is de hoeksteen van de journalistiek en een belangrijke pijler in de democratie. Hoewel groot is de vrijheid niet eindloos. Net als bij vrijheid van meningsuiting geldt ook hier: 'behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet.'

Censuur is de tegenhanger van persvrijheid. Het is het gebruik van macht door instanties of organisaties om informatie achter te houden of expressie te onderdrukken. Een nogal vreemde vorm van censuur is zelfcensuur waarbij niet een instantie maar de persoon zelf beperkingen oplegt. Deze vorm van censuur is de grootste bedreiging voor een columnist, omdat hij bij uitstek de persoon is om zich beperkingen op te leggen. Daarbij maakt de zichtbaarheid van de columnist dat het voor mensen makkelijker is bij hem hun ongenoegen te uiten. Dat kan leiden tot een gevoel van onveiligheid, angst en uiteindelijk tot zelfcensuur.

Censuur komt in verschillende vormen en gradaties voor en zelfs in Nederland kennen wij vormen van censuur. Het verbod op *Mein Kampf*, hakenkruizen en het ontkennen van de Holocaust is een vorm van censuur en daarnaast komt, misschien ongemerkt, zelfcensuur heel veel voor. Grote schuldige daarin is ook het steeds commerciële systeem.

Godsdienstvrijheid is ieders recht op een eigen godsdienst en het recht om daarnaar te leven. Daarnaast is het een belangrijk gewicht dat net als het gelijkheidsbeginsel ook de vrijheid van meningsuiting in balans moet houden.

Het gelijkheidsbeginsel of het discriminatieverbod zegt dat iedereen in Nederland gelijk behandeld moet worden en dat er geen onderscheid gemaakt mag worden op basis van, onder meer, ras, geslacht of geloof.

Hoofdstuk 4 Zelfregulering

“Het centrale kenmerk van zelfregulering is namelijk dat het initiatief uitgaat van de betrokkenen zelf. In dit geval de journalisten zelf. Om tot zinnige zelfregulering te komen moet je eigenlijk voldoen aan twee voorwaarden: 1. Niks van bovenaf opleggen, dat leidt alleen maar tot contraproductieve reacties, zoals ‘wij laten ons niet muilkorven’. 2. Het initiatief moet uitgaan van journalisten.”⁶⁸

Persvrijheid, vrijheid van meningsuiting, het is de basis van de journalistiek en het bestaansrecht van de columnist. Zonder deze vrijheid kan de journalistiek niet functioneren. Maar zoals in alle professies is er de behoefte aan toezicht, aan regelgeving. Ook journalisten en columnisten maken fouten en hebben zich te houden aan grenzen, maar tegelijkertijd moet de journalistiek zo min mogelijk onder invloed staan van bijvoorbeeld de regering, het moet zijn onafhankelijkheid zo veel mogelijk behouden. De journalistiek hanteert daarom het systeem van zelfregulering, in de vorm van de Raad voor de Journalistiek (RvdJ).

Zelfregulering is een apart gegeven. Een beroepsgroep die zichzelf in de gaten houdt, het moet niet veel gekker worden. Toch is het een heel gangbare en blijkbaar ook heel doeltreffende manier om op een onafhankelijke manier toch de eigen normen en waarden in het oog te houden. Advocaten, artsen en ook journalisten vallen onder een eigen tuchtcommissie. De manier waarop zelfregulering wordt toegepast, verschilt per beroepsgroep, net als de ‘straf’ die een commissie op kan leggen. Iedereen die een klacht heeft over een journalist, een krant of een columnist kan terecht bij de RvdJ. Een klager zou ook naar de rechter kunnen stappen, maar die drempel ligt veel hoger. Het is veel moeilijker om via die weg je gelijk te halen, bovendien is er geen wet of regelgeving aangaande het gedrag van een journalist, columnist of ieder ander die in de mediawereld actief is. Een steeds hardere toon in berichten en vooral in columns maakt dat tegenwoordig meer mensen zich beledigd of gekwetst voelen en op zoek gaan naar een manier om hun gelijk te halen. Websites als *Geenstijl.nl* zijn bijna vaste klant bij de zittingen van de Raad.

Het bestaan van de Raad is direct verbonden aan de felle weerstand van journalisten tegen wettelijk vastgelegde regelgeving. Dat zou immers niet kunnen zonder de persvrijheid aan te tasten. Het geeft namelijk de mogelijkheid aan de regering om zich met de journalistiek te bemoeien en ondermijnt zo de functie van waakhond.

De Raad voor de Journalistiek is een van de belangrijkste organen in de journalistieke wereld en geniet een grote onbekendheid. Niet voor niets heeft de Raad onlangs nog een plan van aanpak gepresenteerd om de Raad meer bekendheid te geven. Daarbij is de Raad ook niet onomstreden. De laatste jaren uiten steeds meer mensen hun kritiek op de Raad en verschillende journalistieke bladen en programma's hebben zich teruggetrokken uit de Raad zoals Nova en *Geenstijl.nl*.

In dit hoofdstuk ga ik verder in op zelfregulering. In de eerste paragraaf ga ik dieper in op zelfregulering. Wat is het, wat is het belang ervan en wat is het belang van zelfregulering voor de journalistiek. De tweede paragraaf is toegespitst op de Raad voor de Journalistiek. Hoe ziet die eruit, wat kan de raad wel en niet. In de derde en laatste paragraaf ga ik verder in op de kritiek op de RvdJ en op eventuele alternatieven.

⁶⁸ *nieuwereporter.nl*, 2009

4.1 Zelfregulering

Zelfregulering is een vorm van regulering, met andere woorden, een vorm van toezicht en regelgeving voor de beroepsgroep. Om daarop door te gaan en er iets zinvols over te zeggen is het goed om een duidelijke definitie van het woord te hebben. Zelfregulering kan namelijk verschillende betekenissen hebben voor verschillende werkvelden. Voor economen slaat zelfregulering op de marktwerking om maar iets te noemen.

“De overheid wil en kan de journalist geen regels opleggen, maar is wel van mening dat de pers een speciale publieke verantwoordelijkheid draagt. De journalistieke sector in Nederland neemt die verantwoordelijkheid ook, via een systeem van zelfregulering. Dit houdt in dat de sector zelf regels opstelt voor journalistiek handelen en zelf toezicht houdt op de naleving ervan. De overheid wil in haar persbeleid de zelfregulering in de journalistiek stimuleren en versterken.”⁶⁹

Zelfregulering houdt dus in dat de beroepsgroep zelf maatregelen neemt om een regelgeving te verzorgen en toezicht te houden op het naleven van de regels. Dat lijkt nogal omslachtig. Er wordt vanuit de overheid toch ook toezicht gehouden op het naleven van de regels? Waarom moet een bepaalde beroepsgroep daar dan weer eigen regels voor hebben?

Het antwoord is bijna belachelijk simpel. In het geval van sommige beroepen moet de overheid erbuiten staan. De beroepsgroep moet zo onafhankelijk mogelijk zijn van de overheid binnen de wettelijke beperkingen die er zijn. Die onafhankelijkheid staat garant voor het behoud van de persvrijheid, de vrijheid van meningsuiting zoals al besproken in hoofdstuk 2. Op deze manier voorkomt de beroepsgroep overdreven ingrijpen van de overheid en houdt de controle min of meer in eigen hand.

Omdat zelfregulering een controleorgaan binnen een beroepsgroep is, is het dus ook logisch dat de meeste leden van een raad of commissie vertegenwoordigers uit deze beroepsgroep zijn. Zelfregulering is divers en komt daarom in meer beroepsgroepen voor dan misschien gedacht wordt. Het is over het algemeen bekend dat in de advocatuur en medische wereld, naast de journalistiek, zelfregulering wordt toegepast. Maar ook in de reclame- en accountantswereld wordt zelfregulering gebruikt en het is ook in mindere mate terug te vinden in andere beroepsgroepen.

Zelfregulering komt in verschillende vormen voor.

“Er bestaan verschillende vormen van zelfregulering. In de meest zuivere vorm ligt het reguleringsinitiatief, dat wil zeggen het initiatief voor het opstellen, uitvoeren en handhaven van regels, volledig bij de betrokken veldpartijen zelf. De overheid stelt zich neutraal op en bemoeit zich niet met het reguleringsproces of de controle daarvan. Zelfregulering in deze zuivere vorm komt relatief weinig voor. In de meeste gevallen speelt de overheid namelijk wel degelijk een rol, vaak als initiator, maar soms ook als bewaker van het zelfreguleringproces. Bij de zogenaamde 'vervangende zelfregulering' laat de overheid het initiatief weliswaar over aan de belanghebbenden, maar behoudt zij zich wel het recht voor om zelf met wetgeving te komen, mocht het zelfreguleringproces zich in een naar haar smaak ongewenste richting ontwikkelen. In dat geval bewaart de overheid dus een reservefunctie, die zij naar eigen inzicht kan activeren. Bij 'geconditioneerde zelfregulering' laat de overheid het reguleringsinitiatief volledig over aan de markt maar stelt zij aan het te bereiken resultaat wel duidelijk randvoorwaarden, welke in sommige gevallen in wettelijke kaders kunnen zijn vastgelegd. Hierbij zijn de activiteiten van de overheid en veldpartijen complementair aan

⁶⁹ *minocw.nl*, 2009

elkaar. Anders dan bij vervangende zelfregulering wordt deze complementaire functie steeds in samenhang met zelfregulering uitgeoefend. ”⁷⁰

Het belang van zelfregulering is ook meteen het grootste belang voor de journalistiek, namelijk de (redelijk) afzijdige functie van de overheid in het verhaal. Dat is al helemaal van belang voor de columnist. Hoe zouden er anders nog columns over politici geschreven kunnen worden, als diezelfde politici de column met een telefoontje kunnen verbieden? Als de journalistiek haar functie wil uitoefenen als waakhond van de maatschappij, als een columnist kritische, scherpe columns wil schrijven, als een journalist daadwerkelijke vrijheid van meningsuiting wil genieten, moet de regering zo min mogelijk met de regulering van de journalistiek te maken hebben. Zodra de regering zich ermee gaat bemoeien en regels op gaat stellen, komt de vrijheid van meningsuiting in het geding. Natuurlijk zitten er ook aan zelfregulering voor- en nadelen

“ Ten eerste kan zelfregulering zorgen voor de gewenste aansluiting bij de heersende Beroepsnormen. De toetsing van gedragingen gebeurt aan de hand van de morele standaard van het vak, wat een positief effect heeft op de status van het beroep. Ten tweede voorkomt zelfregulering ingrijpen van de overheid. Op deze manier houden journalisten de ruimte om hun werk onafhankelijk uit te voeren. Daarnaast stelt Evers dat zelfregulering efficiënter en effectiever is dan wettelijke maatregelen. De toetsing is volgens Evers sneller en goedkoper. Bovendien kan de toetsingsnorm conform de beroepsopvattingen en beroepsnormen breder zijn dan de wettelijke toetsingsnorm, waardoor over meer zaken uitspraken gedaan kunnen worden. Zelfregulering wordt als effectiever beschouwd, omdat kritiek van vakgenoten harder kan aankomen, dan een uitspraak van de rechter. (‘Evers’ verwijzing naar *Evers, H.J. (1994), Media-ethiek, Morele dilemma’s in journalistiek, voorlichting en reclame.*)”⁷¹

Ter illustratie van de zwakkere kanten van zelfregulering een stuk uit een brief van STAP aan de Tweede Kamer over het rapport ‘Alcoholreclame aangeklaagd’ en de beperkingen van zelfregulering.

“1. Zelfregulering geldt niet voor iedereen

Aan zelfregulering hoeft niet iedere alcoholadverteerder zich te houden, aan de wet wel... Een adverteerder kan echter zelf kiezen of hij zich bij de STIVA aansluit of niet. ... Zoals u zich kunt voorstellen, zijn het vaak juist die adverteerders, die geen lid zijn van STIVA, die geregeld over de schreef gaan en dit kunnen blijven doen, zonder dat hier voor hen nadelige consequenties aan zijn gekoppeld. In het geval van wetgeving gelden voor alle adverteerders dezelfde regels en dezelfde sancties bij overtreding. Wetgeving is daarom essentieel.

2. Gebrek aan (effectieve) sancties

Een tweede nadeel van zelfregulering boven wetgeving is het gebrek aan effectieve sancties, ook voor de adverteerders die wel lid zijn van STIVA. De enige twee ‘sancties’ van de Reclame Code Commissie (RCC) zijn een ‘aanbeveling dat de adverteerder niet meer op dergelijke wijze mag adverteren’ en een ‘openbaarmaking’ in het geval van herhaalde overtreding... Op het moment dat deze niet-STIVA leden zich herhaaldelijk niet aan de zelfreguleringcode houden, heeft dit geen verdere juridische consequenties, want het is zelfregulering. De RCC is in feite een tandenloze tijger.

3. Traag proces

⁷⁰ *research.nl*, 2008

⁷¹ *denieuwereporter.nl*. 2008

Een derde nadeel van zelfregulering is de tijd die er overheen gaat voordat de RCC een uitspraak doet. Een overtreding van de wet kan leiden tot een snel ingrijpen en een strenge sanctie (zoals een geldboete) terwijl er bij zelfregulering weken tot maanden (in geval van hoger beroep) overheen kunnen gaan waarna vervolgens geen effectieve sanctie volgt...Op het moment dat een uitspraak volgt, is de schade al geschied en vaak verandert er weinig tot niets.

(...)

5. Effectiviteit niet bewezen

Ten slotte is niet aangetoond dat zelfregulering werkt. De alcoholbranche beweert regelmatig van wel, maar dit is nooit door hen op wetenschappelijke wijze onderzocht of onderbouwd. Slechts op basis van het aantal jaarlijks ingediende klachten bij de RCC beweert STIVA dat de zelfregulering werkt (echter, de laatste paar jaar stijgt het aantal ingediende klachten per jaar weer sterk).⁷²

Het onderwerp is hier misschien de reclamewereld, maar het had net zo goed journalistiek kunnen zijn. De zwakke punten die hierboven zijn aangegeven zijn namelijk ook veel gehoorde klachten over de journalistieke zelfregulering. Ook de Raad kan niet of nauwelijks sancties opleggen, het duurt lang voor zaken behandeld worden en zo vraagt men zich wel eens af of het eigenlijk nog nut heeft om een Raad voor de Journalistiek te hebben. Dat geluid is ook meer dan eens uit de politiek opgekomen, maar zodra men begint over gedragscodes en andere regelgeving vanuit de overheid, staan alle journalisten op de bres. Dan blijkt maar weer dat de Raad wel degelijk belangrijk is, niet om de regelgevende macht, maar om het symbool van persvrijheid.

De Raad voor de Journalistiek en andere raden, mogen dan misschien geen consequenties verbinden aan uitspraken, dat geldt niet voor alle raden in Nederland. De bekendste raden zijn waarschijnlijk die van de medische wereld, het medisch tuchtcollege en orde der advocaten. Het grote verschil is dat laatstgenoemden wel degelijk consequenties aan de uitspraken mogen verbinden. Dat komt omdat het tuchtcollege deels is vastgelegd in de wet.

“Een medisch tuchtcollege is een vorm van tuchtrecht dat ten doel heeft de kwaliteit van de beroepsbeoefening door fysiotherapeuten, gezondheidszorgpsychologen, psychotherapeuten, apothekers, artsen, tandartsen, verloskundigen en verpleegkundigen te toetsen met het doel dit op een bepaald niveau te houden. Medisch tuchtrecht wordt in de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg vastgelegd.”⁷³

Het verschil wordt al meteen duidelijk door het woord ‘tuchtrecht’. Het gaat om recht dat ook is vastgelegd in de wet. Deze vorm van zelfregulering wordt ook gehanteerd bij militairen en advocaten. Voor deze raden/colleges is het wel degelijk mogelijk om consequenties aan uitspraken te verbinden. Andere nadelen blijven wel voor deze colleges gelden.

“(Medisch Tuchtcollege) Bij het publiek bestaat wel eens de indruk dat medici in de tuchtraad de aangeklaagde medici de hand boven het hoofd houden. Een aanzienlijk deel (ca 85%) van de klachten wordt inderdaad niet gegrond bevonden. Bij artsen bestaat omgekeerd de indruk dat mensen soms hun verdriet om een slechte afloop van een medische behandeling, ook als er geen fouten zijn begaan, vertalen in woede naar de behandelende geneesheer. Toen overigens recent de samenstelling van de tuchtcolleges veranderd werd, met meer juridische

⁷² *alcoholpreventie.nl*, 2008

⁷³ *wikipedia.nl*, 2008

en minder medische inbreng, werden er in de daaropvolgende periode niet minder maar juist meer klachten ongegrond bevonden.”⁷⁴

Zelfregulering binnen de journalistiek en de RvdJ als uiting daarvan zijn niet onomstreden. Steeds meer bladen en programma's zetten hun grote vraagtekens bij de effectiviteit en onttrekken zich zelfs aan het gezag van de Raad. De vraag die elke keer opnieuw naar voren komt: is zelfregulering wel echt de manier om toezicht te houden op de kwaliteit van de journalistiek?

Rondom Pim Fortuyn, zelf ook kritisch columnist, ontstond er veel kritiek op de media en niet in de laatste plaats door Fortuyn zelf. Zo noemde hij de media 'een Siamese tweeling met de politiek.' en hij hekelde het 'politiekcourte multiculturalisme' van de media. Hij was ook degene die het begrip 'linkse kerk' invoerde.

“De 'linkse kerk' associeerde politieke tegenstanders met oorlogsmisdadigers, fascisme en racisme. Hierdoor werd een open publiek debat gefrustreerd. Pim Fortuyn introduceerde het begrip 'linkse kerk'. Hij doelde daarmee op de voogdij die de progressieve culturele elite uitoefende op het publieke debat.(...) Tegen Fortuyn zelf hanteerde de 'linkse kerk' het zwaarste wapen dat in de Nederlandse politieke cultuur beschikbaar is: de Tweede Wereldoorlog. Vergelijkingen met Hitler, Himmler, Eichmann, Mussolini, de NSB, het fascisme, het racisme en het antisemitisme waren niet van de lucht. Maar het bleef niet bij verbaal geweld.”⁷⁵

Na de moord op Fortuyn was de kritiek niet van de lucht. De media zouden hem gedemoniseerd hebben en daarmee een rol hebben gespeeld in zijn moord. Die kritiek kwam niet alleen van buitenstaanders, maar ook van media en journalisten zelf, zoals Pamela Hemelrijk (hoofdstuk 3, paragraaf 3).

“Meteen na de moord spoelde een golf van razernij over de pers heen. Bekende journalisten werden aangevallen op straat, het regende bedreigingen en redactie burelen moesten bewaakt worden. Mat Herben stelde enkele uren na de moord politici en de media verantwoordelijk voor het ontstaan van een klimaat waarin Fortuyn vermoord kon worden. 'De kogel kwam van links', fulmineerde toenmalig LPF-voorzitter Peter Langendam. 'Demonisering' werd het steekwoord in discussies over de media. Journalisten zouden Fortuyn het aura van een gevaarlijke duivel hebben aangemeten, deels uit ongenoegen over zijn denkbeelden, deels uit chagrijn over de onmogelijkheid hem in te delen in bestaande kaders.”⁷⁶

Alle kritiek en ophef rondom de media leidde er uiteindelijk toe dat de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en de Raad voor Openbaar Bestuur met een advies kwamen over de relatie tussen politiek en journalistiek.

“De zelfregulering van de journalistieke sector kreeg in 2004 een stevigere basis met het 'drieluik zelfregulering'. Mede ingegeven door de gebeurtenissen rond de verkiezingen van 2002 en de dood van Pim Fortuyn, brachten de RMO (Raad voor Maatschappelijke

⁷⁴ *wikipedia.nl*, 2008

⁷⁵ *volkskrant.nl*, 2008

⁷⁶ *groene.nl*, 2004

Ontwikkeling) en de ROB (Raad voor Openbaar Bestuur) advies uit over de relatie tussen journalistiek en politiek. Deze adviezen leidden tot het drieluik zelfregulering.”⁷⁷

Dit drieluik zelfregulering houdt in de praktijk in dat er naast de al bestaande Raad voor de Journalistiek nog twee initiatieven bijkomen om samen de kwaliteit van de beroepsgroep te bewaken.

“Het drieluik bestond uit de volgende initiatieven: Versterking van de Raad voor de Journalistiek. Oprichting van de Nieuwsmonitor. De Nieuwsmonitor doet toegepast wetenschappelijk onderzoek naar de aard en kwaliteit van het nieuws in de geschreven pers en op de televisie. Oprichting van het Mediadebatbureau. Dit bureau organiseert debatten over het functioneren van de journalistieke beroepsgroep. Doel is om de discussie over de journalistieke werkwijze op gang te houden.”⁷⁸

Deze drie instanties samen moeten het niveau van zelfregulering en de kwaliteit van de journalistiek bewaren. De belangrijkste en bekendste van deze organen is de Raad voor de Journalistiek, waarover de volgende paragraaf gaat.

4.2 Raad voor de Journalistiek

Nog een jaar en dan bestaat de Raad voor de Journalistiek in zijn huidige vorm 50 jaar, als ze dat tenminste redt. Van alle tuchtcommissies en raden die Nederland rijk is, is er geen een zo omstreden als de RvdJ. Vooral de laatste jaren stijgt de kritiek op de Raad. Men zou niet consequent zijn in de uitspraken, onzorgvuldige en tegenstrijdige uitspraken doen en, vooral, de Raad kan geen consequenties aan een uitspraak verbinden, dus wat heeft de Raad dan nog voor zin?

In 1960 is de Raad voor de Journalistiek opgericht, maar de geschiedenis van de raad gaat terug tot 1948.

“De oorsprong van de Raad voor de Journalistiek gaat terug tot 1948. In de jaren van wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog ontstond er onder Journalistenverenigingen de behoefte om een goede uitoefening van het journalistieke beroep veilig te stellen. Het voornaamste punt van zorg was de bestendigheid van het beroep. De Nederlandse Vereniging van Journalisten richtte in 1948 de Raad van Tucht op, die als een soort Persraad fungeerde tot 1960. Een incident over een embargokwestie leidde in 1960 tot oprichting van de Raad voor de Journalistiek. Een dagbladjournalist publiceerde een artikel over een regeringsverklaring, dat onder embargo aan de pers was geleverd. In reactie op deze gebeurtenis sloot de Nederlandse regering de betreffende journalist gedurende een jaar uit van alle overheidsinformatie. Gevraagd naar zijn mening in het parlement antwoordde de premier, dat de regering niet kon accepteren dat de Raad van Tucht over deze kwestie zou oordelen, omdat de Raad alleen competent was te oordelen over zaken van journalisten die bij de Nederlandse Vereniging van Journalisten waren aangesloten. In principe was het dus mogelijk dat, wanneer een journalist tegen wie een klacht was ingediend zijn lidmaatschap opzegde, de Raad van Tucht niet langer bevoegd was om deze klacht in behandeling te nemen en hierover een uitspraak te doen. Het standpunt van de Nederlandse regering in deze kwestie was voor de Nederlandse Vereniging van Journalisten aanleiding om de Raad van Tucht te reformeren tot de Raad voor de Journalistiek. De nieuwe

⁷⁷ *minocw.nl*, 2009

⁷⁸ *minocw.nl*, 2009

Raad kreeg de competentie om ook klachten tegen niet-georganiseerde journalisten in behandeling te nemen.”⁷⁹

En dat is de vorm die het tot op de dag van vandaag heeft gehouden. De Raad behandelt klachten van mensen, organisaties en instellingen die zich op de een of andere manier door een journalist of medium verkeert bejegend achten. Als iemand een klacht tegen een columnist heeft, zal deze meestal bij de Raad terecht komen. Hoewel er natuurlijk altijd juridische stappen ondernomen kunnen worden, is dat een moeilijkere, langzamere en vooral duurdere weg.

“De Raad beoordeelt klachten op grond van de geschreven en ongeschreven regels van het journalistieke fatsoen. Een van die geschreven regels is de Code van Bordeaux, in 1954 vastgesteld door de Internationale Federatie van Journalisten. Deze code schrijft bijvoorbeeld voor dat journalisten slechts feiten publiceren waarvan zij de bronnen kennen.”⁸⁰

De Raad heeft geen enkele verbondenheid met de regering, hoewel er wel eens kritiek is geweest op het feit dat oud-politici deelnamen aan de Raad. Ik denk daarbij aan het geval Winnie Sorgdrager (paragraaf 3.1) waarin columniste Pamela Hemelrijk een grote rol had. In 2004 werd Hemelrijk ter verantwoording geroepen om een artikel. Omdat haar columns ook rechtstreeks over politiek, politiek en politieke partijen gaan, stelde zij dat ze niet beoordeeld wilde worden door (oud-)politici. Uiteindelijk heeft de RvdJ gehoor gegeven aan haar bezwaren en de samenstelling van de oordelende commissie te wijzigen.

De samenstelling van de oordelende commissie verschilt per zitting. De Raad heeft vertegenwoordigers uit twee verschillende groepen.

“De Raad voor de Journalistiek is een onafhankelijke instantie, waar men terecht kan met klachten over journalistieke activiteiten. De Raad is een orgaan van zelfregulering voor de media. De Raad is voor de ene helft samengesteld uit journalisten en voor de andere helft uit andere deskundigen, die op enigerlei wijze betrokken zijn (geweest) bij de journalistiek, zoals een docent van een opleiding journalistiek of een directielid van een uitgeverij of omroep. Een afspiegeling van die samenstelling is terug te vinden in de colleges van vijf personen, waarin de Raad voor de Journalistiek tijdens de zittingen klachten behandelt. Zo een college staat onder leiding van een onafhankelijke voorzitter, afkomstig uit de rechterlijke macht, en bestaat verder uit twee journalisten en twee niet-journalisten. Zij worden bijgestaan door een onafhankelijke secretaris.”⁸¹

De samenstelling van de Raad moet ervoor zorgen dat er een eerlijke uitspraak komt die kan beoordelen of een journalist of columnist wel of niet buiten het boekje is gegaan zonder een van beide partijen te bevoorvoordelen. Om het gedrag van een journalist te beoordelen heeft de Raad een leidraad voor de journalistiek opgesteld. Deze leidraad moet een beeld geven van wat een journalist wel en niet kan/mag doen en wat de standpunten van de Raad zijn in bepaalde gevallen als bijvoorbeeld hoor en wederhoor en publicatie van namen van criminelen.

“Over dit soort vragen heeft de Raad voor de Journalistiek in de loop der jaren algemene standpunten geformuleerd die op eigen initiatief zijn ontwikkeld dan wel in oordelen over

⁷⁹ *rvdj.nl*, 2008

⁸⁰ Berkhout, B, e.a, 1988, p. 75

⁸¹ *rvdj.nl*, 2008

klachten tegen journalisten en media zijn vastgelegd. De standpunten over wat de Raad wel of niet vindt passen bij de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de journalist, zijn samengevat en per onderwerp gegroepeerd in een leidraad die de Raad op zijn jaarvergadering van 24 april 2007 heeft gepresenteerd en in april 2008 heeft gewijzigd.”⁸²

In de leidraad wordt een beeld gegeven van hoe een journalist zou moeten handelen en er is in de leidraad ook speciale aandacht geschonken aan columnisten, cartoonisten en recensenten.

“Columnisten, cartoonisten en recensenten komt een grote mate van vrijheid toe om hun mening te geven over gebeurtenissen en personen. Daarbij zijn stijlmiddelen als overdrijven en bewust eenzijdig belichten geoorloofd. De grenzen van het toelaatbare worden overschreden wanneer cartoons en (passages in) columns en recensies in redelijkheid geen ruimte laten voor een andere karakterisering dan dat zij kwetsend en beledigend zijn voor personen of bevolkingsgroepen.”⁸³

Dit laat ook weer de bijzondere positie van de columnist zien, hij moet tenslotte apart genoemd worden. Als de Raad tot de conclusie komt dat de journalist wel degelijk zijn boekje te buiten is gegaan heeft de Raad maar beperkte mogelijkheden om daar ook daadwerkelijk consequenties aan te verbinden. De Raad is geen tuchtraad en heeft ook niet de mogelijkheid om sancties op te leggen.

“De Raad is geen ‘tuchtcollege’, zoals vaak wordt verondersteld, daarvoor mist zij de bevoegdheden, zij is een toetsend orgaan van en voor het vak. Haar uitspraken zijn niet bindend, media die dat niet willen hoeven niet bij de Raad te zijn aangesloten, gedagde partijen werken vrijwillig – of niet – mee aan de behandeling van klachten.”⁸⁴

Het verschil zit hem in de term ‘tuchtrecht’. Tuchtrecht gaat uit van de overheid en is een vorm van rechtspraak. Vanwege de scheiding tussen journalistiek en staat is het niet wenselijk om dus de regelgeving en de rechtspraak vanuit de overheid te reguleren. Dat heeft aan de andere kant dus weer het gevolg dat de uitspraken van de Raad weinig tot geen gewicht in de schaal leggen, omdat de uitspraken en gevolgen die daaraan verbonden worden niet bij wet geregeld zijn. Dat beperkt dus ook de sancties die de Raad kan opleggen.

“De Raad voor de Journalistiek is een instantie, die alleen een oordeel geeft en geen sancties kan opleggen. Het gaat dus niet zoals bij de Medische Tuchtcolleges, die falende vakgenoten desnoods kunnen verbieden hun beroep nog langer uit te oefenen. De Raad kan een journalist of een medium ook niet verplichten in een rectificatie verkeerde berichtgeving recht te zetten. Evenmin kan de Raad schadevergoedingen toekennen. Dat is in Nederland voorbehouden aan de rechter...De uitspraken van de Raad dragen bij aan de meningsvorming over de journalistieke gedragsregels. Een onderzoek naar het functioneren van de Raad voor de Journalistiek heeft een aantal jaren geleden geleid tot uitbreiding van zijn bevoegdheden.”⁸⁵

⁸² *rvdj.nl*, 2009

⁸³ RvdJ, 2007, p. 11

⁸⁴ Schoo, H.J., 2009, p. 125

⁸⁵ *rvdj.nl*, 2008

Naast de zittingen heeft de Raad ook de mogelijkheid om als onafhankelijke partij te bemiddelen tussen klager en medium.

“De Raad heeft de mogelijkheid te bemiddelen tussen de klager en het medium of de betrokken journalist. Het voordeel daarvan is dat de Raad niet alleen achteraf in actie komt en daarmee wellicht een procedure kan voorkomen. Zo kan het gebeuren dat een krant een publicatie voorbereidt en degene die erin voorkomt, meent dat hem ten minste de gelegenheid tot wederhoor moet worden geboden. Leidt het contact van de betrokkene met de journalist of de krant vervolgens tot niets, dan zou de Raad voor de Journalistiek een bemiddelende rol kunnen spelen. Maar ook in het geval dat iemand kennis neemt van een publicatie, zich geschaad voelt en direct belang heeft bij het geven van een weerwoord, is meestal haast geboden. Bemiddeling door de Raad zou dan meer effect kunnen hebben dan het doen van een uitspraak. Nadat een verzoek tot bemiddeling is ontvangen, wordt allereerst nagegaan of de andere partij aan bemiddeling wenst mee te werken. Immers, zonder die medewerking zal een bemiddeling in ieder geval niet tot succes leiden. Vervolgens geeft de bemiddelaar aan partijen handreikingen om tot een oplossing van het probleem te komen. Hij stelt zich daarbij neutraal op. De bemiddelaar schaaft zich dus niet achter een der partijen en spreekt geen oordeel uit over de kwestie.”⁸⁶

In hoofdstuk 4 ga ik verder in op een aantal klachten tegen een columnist die de Raad in behandeling heeft gehad. In principe kan iedereen die zich gekwetst of verkeerd behandeld voelt door de media een klacht indienen, al zijn daar wel een paar voorwaarden aan verbonden. Zo moet de klagende partij wel rechtstreeks belanghebbende. In de praktijk betekend dit dat ik geen klacht kan indienen als ik vind dat mijn buurvrouw onheus bejegend is. Dat zal ze zelf moeten doen. Verder kunnen ook bedrijven, instellingen en belangengroepen klachten indienen. Na het indienen van de klacht wordt door de Raad eerst bekeken of de klacht ontvankelijk is. Beide partijen krijgen de kans om de situatie uit te leggen. Soms zal de Raad op basis van de stukken al tot een oordeel kunnen komen en in dat geval komt het niet tot een zitting.

Het aantal klachten bij de Raad varieert behoorlijk. De afgelopen tien jaar varieert het aantal daadwerkelijke uitspraken van de Raad tussen de 53 en 100, wat nogal een verschil is. Daarnaast zijn er dan nog klachten die niet doorgezet of bemiddeld zijn.

In 2008 heeft de Raad in totaal 86 klachten ontvangen en 80 in 2007. In beide jaren heeft de Raad respectievelijk 18 en 19 keer een zitting gehouden. Tijdens deze zittingen zijn in 2008 73 klachten behandeld en in 2007 87 klachten. Uiteindelijk heeft de Raad in 2008 68 uitspraken gedaan en in 2007 84.

Van de klachten in 2008 zijn 26 klachten (deels) gegrond verklaard. In 2007 waren dat 40 klachten. In 2008 zijn 41 klachten als niet gegrond of niet ontvankelijk verklaard, in 2007 waren dat 42. Dit is allemaal terug te vinden op de site en in het jaarverslag van de Raad.

Raad voor de Journalistiek in cijfers

	2008	2007
Klachten		
• Ingediende klachten	86	80
	waarvan 7	waarvan 3
	ingetrokken	ingetrokken
• Niet doorgezette klachten	7	8
• Bemiddeling	7	–

⁸⁶ *rvdj.nl*, 2008

waarvan geslaagd 4
en niet geslaagd 3

Zittingen

• Aantal zittingen	18	19
• Behandelde klachten	73	87
• Aantal uitspraken	68	84
Uitspraken		
• Gegronnd	15	26
• Deels gegrond	11	14
• Ongegrond	32	38
• Niet-ontvankelijk	9	5
• Ontvankelijk (tussenbeslissing)	–	1
• Onthouding oordeel	4	5
• Onbevoegd	4	3

Nb. Het aantal uitgesplitste oordelen komt niet overeen met het totaal aantal uitspraken per jaar, omdat in een aantal zaken een 'dubbel' oordeel is uitgesproken (bv. deels niet-ontvankelijk en deels (on)gegrond).⁸⁷

Gezien de cijfers zou je de Raad een succes kunnen noemen. Toch is er de laatste jaren steeds meer kritiek op de Raad en ondertussen hebben een aantal media zelfs besloten om hun steun aan de Raad op te zeggen.

“Nova kotst op Raad voor de Journalistiek

Wat nou linksdragend actualiteitenprogramma? Nova is hard bezig het stoffige imago van zich af te schudden. Zo heeft het met onmiddellijke ingang de Raad voor de Journalistiek (RvdJ) op een zijspoor gezet. Ja, u leest het goed: Nova heeft haar buik vol van dit onbeduidende adviesorgaantje bestaande uit bobo's van derde en vierde signatuur. En daarmee is het na GeenStijl en Elsevier het derde medium dat dit volstrekt non-existent orgaan niet langer serieus neemt.”⁸⁸

“Elsevier werkt niet langer mee aan de Raad voor de Journalistiek. Hoofdredacteur Arendo Joustra vindt dat de manieren van de verschillende media te veel van elkaar verschillen, om de illusie van een beroepsopvatting in stand te houden. Ook heeft hij weinig vertrouwen in een Raad waarvan oud-politici deel uitmaken.”⁸⁹

Ook de *TROS*, *Telegraaf*, *Geenstijl.nl* en *HP/De Tijd* hebben hun medewerking aan de Raad opgezegd. Zo hebben deze media drastische stappen ondernomen om een punt duidelijk te maken. Het idee dat de Raad niet meer is dan een wassen neus, niet te vertrouwen of inconsequent is niet nieuw. Deze geluiden klinken al langer, maar tot nu toe is er altijd nog de voorkeur gegeven aan de Raad, boven andere mogelijkheden. Dat verschillende media hebben besloten niet meer aan de Raad mee te werken is toch zorgelijk.

⁸⁷ RvdJ, 2008, p. 16

⁸⁸ *geenstijl.nl*, 2008

⁸⁹ *villamedia.nl*, 2008

“Wanneer meer partijen hun medewerking aan de Raad voor de Journalistiek opzeggen heeft niet alleen de Raad een groeiend probleem, maar de hele journalistiek. Want als de politiek hierop vaststelt dat zelfregulering niet werkt, zal ze de minister vragen om met een andere vorm van tuchtrecht op de proppen te komen. We zijn dan mogelijk veel verder van huis. Dat schrijft Bart Brouwers, lid van de Raad voor de Journalistiek en hoofdredacteur van Sp!ts, in een brief op persoonlijke titel aan hoofdredacteur Carel Kuyl van Nova. Nova maakte vorige week bekend haar medewerking aan de Raad op te schorten...Brouwer vreest voor het draagvlak onder de Raad voor de Journalistiek. Eerder zegden Tros en HP/DeTijd hun medewerking op. ‘De raad kan alleen iets betekenen als de echte hoofdrolspelers (hoofdredacties van kranten, tv-programma’s, etc.) ook meedoen. Hoe minder steun vanuit die hoek, des te lastiger het wordt voor de raad zelf om nog met enig gezag uitspraken te doen. Dit nog los van het gegeven dat de behandeling van een zaak waarbij de gedaagde partij geen verweer voert, bij voorbaat een gemankeerde zaak is. Er kan namelijk geen wederhoor plaatsvinden, anders dan op basis van de gewraakte publicatie’, zo schrijft Brouwers.”⁹⁰

Dit artikel vat in een klap het hele probleem van de journalistiek en de Raad samen, want hoe groot is het draagvlak. De kritiek die op de Raad wordt gegeven dwingt haar in ieder geval tot grondig zelfonderzoek. Misschien is het na 50 jaar ook wel tijd voor een update, net zoals de Raad van Tucht in 1960 omgedoopt werd tot de Raad voor de Journalistiek.

4.3 Samenvatting

Van zelfregulering is sprake als de beroepsgroep zelf regels opstelt en ook zelf toeziet op naleving van de regels. Er bestaan verschillende vormen van zelfregulering. In de meest zuivere vorm ligt het reguleringsinitiatief, dat wil zeggen het initiatief voor het opstellen, uitvoeren en handhaven van regels, volledig bij de betrokken veldpartijen zelf. Bij de zogenaamde ‘vervangende zelfregulering’ laat de overheid het initiatief weliswaar over aan de belanghebbenden, maar behoudt zij zich wel het recht voor om zelf met wetgeving te komen, mocht het zelfreguleringproces zich in een naar haar smaak ongewenste richting ontwikkelen. Bij ‘geconditioneerde zelfregulering’ laat de overheid het reguleringsinitiatief volledig over aan de markt maar stelt zij aan het te bereiken resultaat wel duidelijk randvoorwaarden, welke in sommige gevallen in wettelijke kaders kunnen zijn vastgelegd. Zelfregulering is voor de journalistiek belangrijk omdat het haar onafhankelijkheid, de vrijheid van meningsuiting en de functie als waakhond van de maatschappij garandeert. Voor de columnist betekend zelfregulering dat er over elk denkbaar onderwerp geschreven mag worden, ook over politieke figuren. Het zou natuurlijk te eenvoudig worden een politieke column te verbieden als de overheid toezicht houdt op de journalistiek.

De Raad voor de Journalistiek, het zelfreguleringorgaan voor de journalistiek, heeft haar eerste oorsprong al in 1948 en is ontstaan uit het verlangen de onafhankelijkheid en persvrijheid voor journalisten te garanderen en toezicht te houden op de werkwijze van de journalist. De Raad is ook degene die in de meeste gevallen oordeelt over de columnist. Het is wel mogelijk om een columnist juridisch aan te pakken, maar dit is veel moeilijker en kostbaarder dan via de Raad.

De Raad heeft verschillende functies. Ze houdt zittingen om klachten aan te horen en te beoordelen en probeert, indien gevraagd te bemiddelen tussen klager en medium en zo een zitting te voorkomen.

Punt van kritiek op de Raad is vooral dat de uitspraken inconsequent zijn en dat er geen bindende consequenties aan uitspraken verbonden zijn.

⁹⁰ *dejournalist.nl*, 2008

Heel recent hebben verschillende vooraanstaande media medegedeeld dat zij hun medewerking aan de Raad opzeggen c.q. opschorten. Aanleiding hiervoor zijn onder meer tegenstrijdige en niet goed gefundeerde uitspraken, banden met de politiek en het gebrek aan gezag van de Raad in het algemeen.

Het afbrokkelende draagvlak van de Raad kan voor de politiek de deur openzetten om eindelijk journalistieke regels in de wet vast te leggen en de vraag rijst of dat een goede ontwikkeling zou zijn.

Hoofdstuk 5 Jurisprudentie

“Waarom gaat Allah's fanclub dan niet gezellig naar huis, naar eigen land, om Van Dis en mij te haten? Vrije meningsuiting is een groot goed dat ook geldt voor boodschappers van de achterlijkste duisternis. Op de dag dat Van Dis zou worden opgeknoopt door rechtzinnige moslims zal ik hem gelijk geven (...). Maar wie 'in dialoog' wil met zijn potentiële moordenaars, mijn zegen heb je.”⁹¹

In de eerdere hoofdstukken zijn uitgebreid de abstracte begrippen columnist, column, vrijheid van meningsuiting en de wat reëlere begrippen als Raad voor de Journalistiek behandeld. Om de voorgaande hoofdstukken wat meer vorm te geven en om ook te zien hoe deze begrippen in de praktijk samenwerken behandel ik in dit hoofdstuk een aantal zaken waarbij de Raad een klacht over een columnist behandelde. Tenslotte draait deze scriptie om de vraag of er grenzen zijn aan wat een columnist mag schrijven en dat blijkt nog het beste uit de praktijk.

In de eerste paragraaf behandel ik gelijk een van Nederlands bekendste columnisten: Theo van Gogh. Niet veel columnisten kunnen zeggen dat ze zo veel mensen tegen zich in het harnas hebben gejaagd. Van Gogh stond onbeperkte vrijheid van meningsuiting voor en zette dit op een voetstuk. De tweede paragraaf is geweid aan Pamela Hemelrijk. Hemelrijk was goed bekend met Van Gogh en ook haar columns nemen geen gas terug. Niet alleen trapte ze zo wel eens iemand op de tenen, ze was ook kritisch naar de Raad toe en niet bang om die kritiek te spuien. Ze heeft zo eigenhandig teweeg gebracht dat politici weer geweerd worden uit de Raad.

De derde paragraaf is voor Hugo Borst. Ook als sportjournalist heb je namelijk te maken met de Raad.

De laatste paragraaf is voor Sylvain Ephimenco. Zijn zaak laat zien dat je, ook als columnist, je grenzen moet kennen en blijkbaar niet alles kan roepen, al is het onder het mom van vrijheid van meningsuiting.

5.1 Theo van Gogh

Theo van Gogh (1957 – 2004) is een van de bekendste voorbeelden waar het shockerende columns betreft. Door zijn bijtende columns botste hij regelmatig met zijn medemens. Vooral de moslims, extremistisch of niet, moesten het ontgelden. Zijn pittige columns en uitgesproken persoonlijkheid brachten hem regelmatig in de problemen.

“Van Gogh was columnist voor een reeks van kranten en tijdschriften waar hij meestal met ruzie vertrok. Begin jaren 80 publiceerde hij voor het eerst in Moviola, een tijdschrift dat werd uitgegeven door Ger van Wulften in samenwerking met Gied Jaspars. Artikelen uit Moviola waarin hij Leon de Winter van overdreven gedweep met Joods leed beschuldigde, kwamen hem op verwijten van antisemitisme te staan. Met een klacht van Sonja Barend kwam het tot een rechtszaak die jaren duurde. Van Gogh werd niet veroordeeld. Vanwege grapjes over 'de rotte Vis van Nazareth', waarmee hij Jezus Christus bedoelde, kwam het tot een zaak bij het Europese Hof. Aan het einde van zijn leven publiceerde Van Gogh zijn opiniestukken in het dagblad Metro en op zijn eigen website De Gezonde Roker.”⁹²

⁹¹ Gogh, van, T, 1997

⁹² wikipedia.nl, 2008

Van Gogh geloofde heilig in het vrije woord en dat vrijheid van meningsuiting heel ver ging. Hij zocht regelmatig de grenzen op, wat hem regelmatig in problemen bracht. Hij zei wat hij dacht omdat hij vond dat hij het mocht zeggen.

“Hij maalde er niet om wanneer mensen zijn ironie niet begrepen. Hij was columnist. Dus het was zijn taak om de ruimte waarbinnen het recht op vrijheid van meningsuiting gepraktiseerd kan worden maximaal op te rekken. Dat zag hij als zijn taak, en daarom ging het er soms hard aan toe, soms te hard.”⁹³

Het kwam zijn reputatie niet ten goede, want hij stond al snel bekend als iemand die alleen maar mensen kan afbreken. Minder bekend is dat hij altijd solidair was naar andersdenkenden en mensen met een controversiële mening. Denk daarbij aan Pim Fortuyn en Theodor Holman Bij een debat over vrijheid van meningsuiting, georganiseerd door de linkse jongerenorganisaties Rood, Dwars en Jonge Socialisten, werd hem gevraagd of hij altijd zei wat hij dacht, waarop hij antwoordde: ‘Meestal wel. Dat heeft me een hoop leed opgeleverd. Lege zalen, onverkochte boeken. Maar ik zie het nu eenmaal als een belangrijke verworvenheid.’

Zijn columns brachten hem regelmatig in de problemen. Niet alleen moest hij voor de RvdJ verschijnen, maar ook de gang naar de rechtbank werd regelmatig gemaakt. Hij werd ondermeer aangeklaagd voor antisemitisme en moslimhaat. In het jaar van zijn dood was zijn column in Metro nog aanleiding voor imaaam.nl om een handtekeningenactie op te zetten. In de column, getiteld ‘Mag ik dit zeggen’ noemde hij de profeet Mohammed onder meer een ‘vieze oom’ en een ‘verkrachter van kleine meisjes’. Het spreekt voor zichzelf dat de moslimgemeenschap dit niet zo grappig vond. Door de handtekeningen aan te bieden aan de Tweede Kamer en de AIVD wilden ze die beweging Van Gogh zijn activiteiten te laten stoppen.

Hier volgt de bespreking van een zaak uit 1997.

Van Gogh schreef in die tijd met Theodor Holman een column voor Nieuwe Revu onder de kop Theo & Theo. De gewraakte column had als titel: ‘Een lul van een meter tachtig. Allah is groot, Allah is machtig’. Daarnaast betrof de klacht een column van Van Gogh die hij in 1995 schreef voor HP/De Tijd met de titel ‘Leve de Islam!’. Daar stond onder meer het volgende in.

“In hoeverre moet je blijven praten met gelovigen bij wie jij als eerste in aanmerking komt om voor hun gedroomde vuurpeloton de zegeningen van Allah te ondergaan?(...)Wat heeft Van Dis te schaften met gelovigen die flickers 'onrein' vinden, net als ongestelde vrouwen, ongelovigen of alle anderen die niet aan de normen voldeden van die geitenneuker uit Mekka?(...)Waarom gaat Allah's fanclub dan niet gezellig naar huis, naar eigen land, om Van Dis en mij te haten? Vrije meningsuiting is een groot goed dat ook geldt voor boodschappers van de achterlijkste duisternis. Op de dag dat Van Dis zou worden opgeknoopt door rechtzinnige moslims zal ik hem gelijk geven (...) Maar wie 'in dialoog' wil met zijn potentiële moordenaars, mijn zegen heb je.”⁹⁴

De columns waren voor het Anti Diskriminatie Buro reden om een klacht in te dienen bij de RvdJ. Van Gogh en Holman namen niet de moeite om te reageren op de klacht en geen van beide partijen was uiteindelijk bij de behandeling van de klacht aanwezig. Volgend het Anti Diskriminatie Buro dan de hierboven geciteerde passages uit de column en de titel van de andere column beledigend kunnen

⁹³ *sp.nl*, 2009

⁹⁴ Gogh, van, T, 1995

zijn voor een groep mensen in het kader van hun godsdienst en dat beide schrijvers hiermee de grenzen van de journalistieke vrijheid zijn overschreden. Hierin geeft de Raad de klager gelijk. Ze stelt voorop dat moslims zich inderdaad door de columns gekwetst zouden kunnen voelen, ondanks dat de column zich uitdrukkelijk richt op fundamentalisten en niet op moslims in het algemeen. Toch verklaart de Raad de klacht ongegrond.

“De Raad overweegt echter tevens dat de gewraakte teksten zijn gepubliceerd in de vorm van een in dit geval kennelijk als satire opgezette column, waarin onder meer overdrijving als stijlmiddel wordt gehanteerd. In die situatie kunnen journalisten zich verdergaande uitlatingen permitteren dan onder normale omstandigheden, mits voor de lezers kenbaar en duidelijk is dat de teksten in de vorm van een column zijn geschreven en in die sfeer moeten worden gelezen. (...) In het hier aan de orde zijnde geval moet het naar het oordeel van de Raad voor de lezers van Nieuwe Revu en van HP/De Tijd duidelijk zijn dat er sprake is van zo'n satirische column, alsmede dat de gewraakte teksten in die context moeten worden gelezen. Om die reden is de Raad van oordeel dat betrokkenen de grenzen niet hebben overschreden van wat gelet op de eisen van journalistieke verantwoordelijkheid maatschappelijk aanvaardbaar is.”⁹⁵

Hieruit blijkt de grote vrijheid die een columnist krijgt. De Raad gaat er vanuit dat er bepaalde stijlen in de column zijn gebruikt, overdrijven, satire, waardoor de inhoud van de column niet helemaal serieus kan worden genomen. Het is immers niet letterlijk bedoeld. Bovendien is het volgens de Raad duidelijk gemaakt dat dit een column is (door plaatsing, lettertype en andere kenmerken) en daarmee duidelijk dat de lezer het ook op die manier moet lezen. Hierin zie je de vrijheid die de columnist krijgt om andere stijlvormen te gebruiken, om zijn mening tot in het extreme te geven. Het mag, omdat het een column is. Opvallend was dat in deze zaak de Raad een nieuw criterium gebruikte om te beoordelen of de column geoorloofd was.

“In 1997 leek de Raad een nieuw criterium van stal te halen. Niet langer was het beslissend of een column onnodig griefde, het behoorde zelfs tot de journalistieke verantwoordelijkheid om kwetsende teksten achterwege te laten.”⁹⁶

Ondanks dat de teksten dus wel kwetsend konden zijn, verviel dit criterium tegen de vrijheid van de columnist. Dit was niet de eerste keer dat Van Gogh zich voor de Raad of rechter moest verantwoorden en het zou ook niet de laatste keer zijn.

5.2 Pamela Hemelrijk

Pamela Hemelrijk is, net als Van Gogh, een columniste met een uitgesproken mening en absoluut niet bang om die te ventileren. Tot 2002 was Hemelrijk in dienst van het Algemeen Dagblad, tot het AD weigerde een column van haar te plaatsen. Deze weigering onttaarde in een heftige strijd toen Hemelrijk besloot de column dan maar op de site van Theo van Gogh te plaatsen, met interne memo van de hoofdredacteur waarin hij haar uitlegt waarom de bewuste column geweigerd is. Haar weigering de column van de website te halen leidde tot een schorsing en zou uiteindelijk hebben geleid tot haar ontslag, maar daar stak de rechter een stokje voor.

In de bewuste column geeft Hemelrijk ongezouten kritiek op de media rondom de dood van Pim Fortuyn.

⁹⁵ RvdJ 1997-20

⁹⁶ Hoove, ten, S, 2003, p. 144

“Moet u horen. Fortuyn zijn lijk was maandag nog niet koud, of NOVA belde op. Maandenlang had ik zitten hopen op een kans om het in één van hun praatprogramma's op te mogen nemen voor Fortuyn. Maar niemand vroeg me. Terwijl ik toch behoorlijk onorthodoxe dingen schreef. En nu was ik ineens welkom om aan hun schijnheilige in memoriams mee te komen werken. Ik heb ze laten weten dat ik nooit meer iets met de Hilversumse media te maken wil hebben, omdat ik ze medeverantwoordelijk houd voor wat er is gebeurd; dat ze dit varkentje nou óók maar moeten wassen met behulp van hun vaste stamgasten Bram Peper, Hans van Mierlo, Boudewijn Büch(...) Dat ik spúúg op hun talkshows, en dat ik mezelf een dure eed heb gezworen om nooit meer één voet in hun tv-studio's te zetten, zo lang als ik leef.”⁹⁷

Naast haar werk bij het AD schreef Hemelrijk tot 2006 columns voor Metro en werkte ze voor een aantal websites waaronder De Gezonde Roker, KlokkenuiderOnline en Frontaal Naakt. In haar columns richt ze haar pijlen voorla op politici en de Nederlandse overheid. Haar pijlen richt ze vooral op de ‘linkse-kerk’.

“Hemelrijk voert een kruistocht tegen "de linkse kerk". Die ziet ze belichaamd in de PvdA. Die partij zou in zijn eentje verantwoordelijk zijn voor "de puinhopen van 8 jaar Paars". Als spreekbuis van "de gevestigde politiek" zouden de media klakkeloos PvdA-standpunten overnemen en "andersdenkenden" censureren. Het strafbaar stellen van racisme zou een vorm van censuur zijn, en daar zouden de fortuynisten het slachtoffer van geworden zijn. De meeste journalisten zouden sowieso PvdA stemmen en aangestuurd worden door de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de partij. "De socialisten" zouden zo vanachter de schermen de samenleving in de greep houden van "het politiek correcte denken". Zulk samenzweringsdenken is typerend voor het rechts-populisme.”⁹⁸

Maar niet alleen de politieke wereld moet het ontgelden, ook de Raad krijgt het te horen als er iets niet deugd. Mede dankzij Hemelrijk is besloten geen oud-politici meer toe te laten tot de Raad.

“De Raad voor de Journalistiek gaat alle politici en ex-politici uit haar gelederen verwijderen. Dat heeft het stichtingsbestuur van de Raad aangekondigd. “Over een jaar of wat zult u geen ex-politici in de Raad meer tegenkomen” belooft secretaris J. Timmers mij bij brief van 21 september. Goed zo, Timmers, zo mag Pam het horen. Maar waarom moest deze opschoning jaren vergen? Stel niet uit tot morgen wat jij vandaag kunt doen, zou ik zeggen. Zet ze er toch per direct uit, man!

Mijn kritiek is overigens niets nieuws, als ik me dat soms mocht verbeelden, zo verneem ik uit de brief. Velen voor mij hebben al betoogd (kennelijk aan dovemansoren!) dat politici in de Raad niet thuishoren omdat juist de politiek er een evident belang bij heeft de persvrijheid zoveel mogelijk aan banden te leggen.”⁹⁹

De betreffende klacht in dit verhaal gaat over een column van Hemelrijk in het AD. De column, geplaatst in 2000, ging over et optreden van Dutchbat-soldaten in voormalig Joegoslavië. De column had als kop ‘Fanfare’ en was verre van vleiend. Hierin zegt ze onder meer:

⁹⁷ *degezonderoker.nl*, 2009

⁹⁸ *gebladerte.nl*, 2009

⁹⁹ *klokkenuideronline.nl*, 2009

“Want de medicijnen, de artsen en de bedden moesten zo nodig vrijgehouden worden voor de eigen mensen (van wie er uiteraard niet eentje een haar is gekrenkt)(...) Vervolgens heeft de Dutchbat-leiding Mladic bereidwillig aan bussen geholpen om 7000 moslimmannen voor een nekschot af te voeren naar het stadion van Bratunac(...) En toen Karremans ten slotte van kameraad Mladic zijn schemerlamp in ontvangst had genomen ('Met dank voor de assistentie'), en met kameraad Mladic een glaasje slivovitsj had gedronken op de goede afloop ('Vooruit; nog ééntje dan'), toen zijn onze helden in hun tanks naar huis gereden. Dwars over de vluchtende burgers heen, want die versperden de weg naar moeders pappot.”¹⁰⁰

De klacht kwam van een toenmalig wondenverzorger. Volgens de klager werden in de column feiten, fictie en meningen door elkaar gehaald en werd er ten onrechte geen onderscheid gemaakt tussen verantwoordelijkheden van de burgerlijke en militaire autoriteiten. Volgens de klager was dit onderscheid noodzakelijk voor een goede weergave van de feiten. Verder vond de klager de column onnodig grievend waardoor hij in zijn eer en goede naam werd aangetast en maakte het zijn verwerking van het trauma moeilijker. Toen de column verscheen was het onderzoek naar de gebeurtenissen in Srebrenica nog bezig. De Raad achtte de klacht ongegrond.

“De Raad kan zich voorstellen dat klager de gewraakte column als kwetsend heeft ervaren, maar stelt vast dat de tekst zich niet keert tegen hem persoonlijk. Verweerster laat zich in de column laatdunkend uit over Dutchbat in het algemeen en niet over met name genoemde personen. Voorts overweegt de Raad dat in een geval zoals dit, waarin de feiten (nog) niet onomstotelijk vaststaan, een columnist de vrijheid heeft om over die feiten te speculeren. Het rapport van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie zal mogelijk te zijner tijd duidelijkheid verschaffen. Daarop hoefde verweerster niet te wachten. Bovendien heeft verweerster eerdere publicaties overgelegd, die de column enige feitelijke ondersteuning bieden.”¹⁰¹

Opvallend aan deze uitspraak is dat het de eerste keer is dat de Raad teruggreep op eerder gedane uitspraken.

“In de lijn van eerdere uitspraken overweegt de Raad dat aan een columnist de vrijheid toekomt om een persoonlijk oordeel over nieuwsfeiten of andere zaken te geven. Overdrijving en eenzijdige belichting behoren tot de gebruikelijke middelen van de columnist en zijn als zodanig niet ontoelaatbaar (zie onder meer: Bouwvereniging St. Willibrordus tegen Ehpimenco, RvdJ 1994/5 en Douwes tegen het Limburgs Dagblad en Brun, RvdJ 1999/38).”¹⁰²

Hiermee bereikte Hemelrijk een nieuwe mijlpaal in haar ervaringen met de Raad.

5.3 Hugo Borst

Ook in de sportjournalistiek heeft men soms te maken met de RvdJ. Hoewel minder vaak, omdat dit een gebied is waar weinig heilige huisjes ingetrappt kunnen worden, wil het ook op dit vakgebied wel

¹⁰⁰ Hemelrijk, P, 2000

¹⁰¹ RvdJ, 2001-05

¹⁰² RvdJ, 2001-05

eens voorkomen dat een sportcolumnist iemand diep beledigd en dat diegene de weg naar de Raad weet te vinden.

Hugo Borst is waarschijnlijk het best bekend als voetbalcriticus bij NOS Studio Voetbal. Sport is inderdaad zijn specialisme, maar zijn vakgebied is behoorlijk breder. Vorig jaar nog maakte hij voor de VPRO het programma 'Over vaders en zonen', verder schrijft hij relationele columns voor Esquire en is hij regelmatige tafelgast in 'De wereld draait door'.

Sinds 2005 schrijft Borst voor het Algemeen Dagblad een voetbalcolumn en het is dan ook deze column waar de volgende klacht over gaat.

In de column schrijft Borst naar aanleiding van een BBC documentaire over de mogelijkheid dat ook in de Nederlandse sportwereld onder de tafel gedeald wordt en smeergeld aan zaakwaarnemers wordt betaald om bepaalde spelers over te brengen. Hij schrijft onder meer:

“Nog een hardnekkig verhaal. Aan een vertrouweling vertelt Mahamadou Diarra het volgende verhaal uit 2002. Zijn trainer bij Vitesse, Ronald Koeman, wil de middenvelder meenemen naar Ajax maar dan moet hij dat wel doen via Ger Lagendijk (ook Koemans zaakwaarnemer). Diarra weigert, vertrekt naar Olympique Lyon en speelt nu voor Real Madrid (transfersom 26 miljoen euro). Laten we Ronald Koeman het voordeel van de twijfel geven, maar stel dat het waar zou zijn, zeg...”¹⁰³

De klager, de beschuldigde zaakwaarnemer uit de column, vindt dat door de column zijn goede naam en reputatie, die hij in 35 jaar tijd heeft opgebouwd, worden geschaad. Hij vindt dat Borst in dit geval, waar het een gevoelige zaak betreft, in ieder geval wederhoor had moeten toepassen. Volgens hem is de column gebaseerd op onwaarheden en kwetsend. Hij vindt dat hij en Ronald Koeman in een kwaad daglicht worden gezet op basis van een gerucht en dat de informatie en verdachtmakingen in de column niks te maken hebben met de vrijheid van een columnist. De Raad was het niet met de klager eens en achtte de klacht ongegrond.

“De Raad acht het begrijpelijk dat de column klager niet welgevallig is, zeker gezien het moment waarop deze verscheen. Dit is echter onvoldoende grond voor de conclusie dat met de column journalistiek onzorgvuldig jegens klager is gehandeld. In de column worden klager en Ronald Koeman weliswaar in verband gebracht met frauduleuze handelingen, maar dit wordt niet als feit weergegeven en zelfs gerelativeerd. Bovendien heeft een columnist, zoals de Raad eerder heeft overwogen, de vrijheid om over feiten te speculeren als die (nog) niet onomstotelijk vaststaan. (vgl. Huibers tegen Hemelrijk, RvdJ 2001/5). Niet kan worden gezegd dat Borst in de column kwalificaties heeft gebezigd of vergelijkingen heeft getrokken op zodanige wijze dat daarmee de grenzen zijn overschreden van hetgeen – gelet op de eisen van journalistieke verantwoordelijkheid – maatschappelijk aanvaardbaar is.”¹⁰⁴

Ook in dit geval weegt de vrijheid van de columnist zwaarder dan de eventueel gekwetste gevoelens van de klager. Maar voorgaande voorbeelden willen niet zeggen dat de columnist altijd in het gelijk wordt gesteld.

5.4 Sylvain Ephimenco

Sylvain Ephimenco is een van oorsprong Franse schrijver en journalist. Hij is sinds 1992 werkzaam als columnist voor Trouw en heeft ook geschreven voor onder meer De Groene Amsterdammer en NRC

¹⁰³ Borst, H., 2006

¹⁰⁴ RvdJ, 2006-84

Handelsblad. Hij schrijft ook boeken en essays en neemt als essayist uitgesproken standpunten in ten aanzien van de inburgering van de etnisch-culturele minderheden in Nederland en de Europese Unie. In zijn column in Trouw behandelde Ephimenco een aangrijpende gebeurtenis. Een van oorsprong Turkse huurder was door brand zijn woning kwijtgeraakt en stak zichzelf in brand uit onvrede met de wijze waarop hij door de woningbouwvereniging was behandeld. In zijn column vergelijkt Ephimenco deze gebeurtenis met de moordaanslag op een Turkse inwoner van het Duitse Solingen en schrijft erover:

“Woede overviel mij niet alleen na 'Solingen', maar bijvoorbeeld ook toen ik las dat Nederlandse skinheads werkzaam zijn bij een woningbouwvereniging in Oss en dat zij veel subtieler te werk gaan dan hun Duitse collega's. Ze weigerden onlangs een slachtoffer van een racistische aanslag een nieuw onderkomen, waarna de betrokkene zelfmoord pleegde met behulp van wat benzine en een aansteker. De skinheads in Brabant gebruiken geen molotovcocktail, maar drijven hun Turken dusdanig tot wanhoop dat ze geen andere uitweg meer zien dan zichzelf in brand te steken.”¹⁰⁵

Volgens de klager is per brief beklag gedaan bij de redactie over de column en gevraagd excuus te maken voor deze belediging en rectificatie te plaatsen. De hoofdredacteur weigerde dit. Hoewel hij vond dat de columnist zich misschien wat fors uitdrukte, was hij van mening dat dit het goed recht is van een columnist.

Volgens de klager gaat Ephimenco er vanuit, dat het noodlottige ongeval in Oss voorafgegaan is door een racistische aanslag. Dit is een stelling die de klager aanvechtbaar, zo niet onjuist acht. Maar vooral de aanduiding van de medewerkers als 'Nederlandse skinheads, die veel subtieler dan hun Duitse collega's te werk gaande hun Turken dusdanig tot wanhoop drijven, dat zij geen andere uitweg meer zien dan zichzelf in brand te steken' vind de klager echt niet door de beugel kunnen. Deze aanduiding vindt de klager volstrekt ongegrond en een aantasting van de goede naam en die van de medewerkers. Bovendien belemmert het stuk de verwerking van het trauma door de medewerker, die toch al aangeslagen waren.

In dit geval oordeelde de Raad dat de klacht wel degelijk gegrond was, ondanks de uitgebreide journalistieke vrijheid van de columnist.

“De klacht is primair gericht op de volgens klaagster ongegronde en stuitende aantijging jegens haar medewerkers. De Raad onderschrijft de mening van zowel Ephimenco als hoofdredacteur Greven, dat aan een columnist in beginsel de vrijheid toekomt om een persoonlijk oordeel over nieuwsfeiten te geven. Overdrijving en eenzijdige belichting behoren tot het gebruikelijke instrumentarium van de columnist en zijn als zodanig niet ontoelaatbaar. In dit geval is de Raad evenwel van mening, dat betrokkenen de grenzen van hetgeen gelet op hun journalistieke verantwoordelijkheid nog maatschappelijk aanvaardbaar moet worden geacht overschreden hebben. De passage, 'dat Nederlandse skinheads... etc.' kan niet anders worden gelezen, dan dat racistische motieven ten grondslag hebben gelegen aan de weigering van de gevraagde woonruimte, terwijl men zich bewust had kunnen zijn van de mogelijke gevolgen van deze weigering voor de betrokken huurder.”¹⁰⁶

Columnisten worden maar zelden veroordeeld, door de Raad of door de rechtbank, maar ondanks dat is dit niet de eerste keer dat een columnist een tik op de vingers krijgt. Onder meer Luuk

¹⁰⁵ Ephimenco, S., 1993

¹⁰⁶ RvdJ, 1994-5

Koelman¹⁰⁷, Arie van Driel¹⁰⁸ en J.Schreuder ofwel Douwe IJssel¹⁰⁹ moesten er aan geloven. Hoewel in de meeste gevallen de vrijheid van de columnist voorgaat, kan zelfs een columnist soms te ver gaan.

“Sommige vergelijkingen gaan de Raad te ver. Journalisten die anderen beschuldigen van racisme of rechts-extremisten krijgen vrijwel altijd ongelijk, tenzij de klager zelf een objectieveerbare aanleiding heeft gegeven voor de vergelijking.”¹¹⁰

5.5 Samenvatting

In de voorgaande paragrafen heb ik een aantal zaken behandeld waarin de Raad voor de Journalistiek een uitspraak heeft gedaan. Dit om een beter beeld van de praktijk te geven bij de eerdere hoofdstukken. In de zaken komt duidelijk de grote vrijheid van de journalist naar voren, om feiten te interpreteren, er een draai aan te geven en vooral te overdrijven. Uiteindelijk blijft een column een mening en is daarmee niets meer en niets minder dan het uitoefenen van vrijheid van meningsuiting. Een recht dat columnisten op waarde moeten kunnen schatten en dat sommigen ongegeneerd op een groot voetstuk zetten.

Maar, ook een columnist heeft grenzen, hoewel die moeilijk aan te geven zijn. De grenzen verschillen van zaak tot zaak en ook nog van periode tot periode. Het is nog maar zeven jaar dat de Raad ook teruggrijpt op eerder gedane uitspraken en zo zelf jurisprudentie opbouwt.

¹⁰⁷ *fok.nl*, 2009

¹⁰⁸ RvdJ 1993-2

¹⁰⁹ RvdJ 1999-8

¹¹⁰ Hoove, ten, S, 2003, p. 144

Hoofdstuk 6

Interviews

“Columnisten zijn stronteigenwijs en erg gehecht aan hun eigen mening,” Willem Schoonen.

In de afgelopen hoofdstukken heb ik geprobeerd alle segmenten te behandelen waar een columnist min of meer direct mee te maken krijgt en daarna heb ik geprobeerd de positie van een columnist te illustreren aan de hand van een aantal voorbeelden uit de praktijk. Uiteindelijk kan ik alleen een zinnig antwoord geven op de vraag of er grenzen zijn aan wat een columnist mag zeggen door ook in de praktijk te kijken. Voor het praktijkgedeelte van deze scriptie heb ik gekozen om verschillende mensen uit de journalistieke wereld te interviewen. Voor deze interviews heb ik gekozen voor mensen die zoveel mogelijk het probleem vanuit de verschillende hoeken kunnen belichten, namelijk professoren, hoofdredacteuren en columnisten. Uiteraard heb ik voor columnisten gekozen omdat zij direct betrokkenen zijn in deze vraagstelling. Hoofdredacteuren hebben in het dagelijks leven te maken met genoemde columnisten en hebben daarnaast overzicht over het reilen en zeilen van hun medium en kunnen, naar mijn mening, een breed geïnformeerde mening vanuit de praktijk geven, waar de columnist natuurlijk vooral uit eigen ervaring spreekt. Als laatste de professoren, omdat die in het vakgebied een min of meer neutrale positie innemen. De geïnterviewden in dit hoofdstuk zijn:

- Sjaak Bral, cabaretier: schrijver en op dit moment columnist voor het AD.
- Rob Wijnberg: schrijver, redacteur en columnist voor nrc.next.
- Arendo Joustra: hoofdredacteur van Elsevier en voorzitter van het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren.
- Willem Schoonen: hoofdredacteur van Trouw.
- Huub Evers: Huub Evers is lector “Interculturaliteit en journalistieke kwaliteit” en docent media-ethiek aan Fontys Hogeschool Journalistiek in Tilburg.
- Frank de Vree: Hoogleraar Journalistiek en Cultuur aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

Voor dit hoofdstuk heb ik eerder behandelde onderwerpen uit mijn scriptie voorgelegd aan geïnterviewden om hun visie te vragen.

6.1 De column

De column is tegenwoordig een onmisbaar onderdeel geworden van de Hollandse media. Hij is niet meer uit het straatbeeld weg te denken. In dat kader is het bijzonder te bedenken dat er geen eenduidige omschrijving bestaat van wat een column is, ook onder de geïnterviewden niet. Bral denk er als volgt over: “Een column verkondigt altijd een mening die afwijkt van de heersende mening en het liefst een die verbonden is aan de actualiteit. Dat is de kracht van een column. Dat iemand in het debat zijn mening kan geven en dat hij anderen van mening kan doen veranderen.” Hoewel er overeenkomsten zijn is Wijnberg toch een andere mening toegedaan. “Een goede column, voor mij, gaat over een maatschappelijk fenomeen dat relevant is voor zoveel mogelijk mensen. Een column hoeft niet per se een mening te hebben. Het kan ook alleen een constatering zijn waarmee je een maatschappelijk fenomeen in ander daglicht plaatst. Mensen kunnen twee reactie hebben: of ‘dat had ik zo nog niet gezien’, of ‘dat voelde ik ook zo, maar kon het niet verwoorden’. Dat is functie of het doel van een column. Een column moet voor mij wel meedoen in maatschappelijke discussie.”

En als laatste Schoonen: “Een column is een element in de krant wat zich mag onttrekken aan normale journalistieke regels. Het moet opiniërend zijn en persoonlijk. Het geeft een persoonlijke kijk op een onderwerp of het leven onder verantwoording van de columnist die losstaat van de rest van de krant. Het is een eigen hoekje waar de columnist de vrijheid heeft om te doen wat hij wil met de opdracht om bij te dragen aan vermaak, opiniering van lezer. Hoe hij dat doet is aan de columnist.”

Zo verschillend als de definities van een column, is ook de mening van de geïnterviewden. In dit geval sluit ik me aan bij Schoonen, die naar mijn mening ook het meest strookt met de definities van een column, zoals genoemd in hoofdstuk 1, paragraaf 1.1

Hoewel de geïnterviewden er dus duidelijk een andere kijk op nahouden, komen twee elementen komen naar voren: een column moet opiniërend zijn en persoonlijk. Daarnaast is duidelijk dat een column een aparte plaats heeft bij het medium waar hij geplaatst wordt. Kun je dan eigenlijk wel spreken van een journalistiek product?

Jazeker, vindt Joustra. “Een column is een journalistiek genre, als je dat breed invult. Als je journalistiek insnoert, wordt het heel beperkt. Journalistiek is een middel om te uiten, gericht op meerdere mensen, en dus is een column een journalistiek product.”

En ook Schoonen is het daarmee eens. “Een column is wel journalistiek, maar het onttrekt zich aan specifiekere regels van de journalistiek en de agenda. Er is veel meer vrijheid in inhoud en vorm. De reden dat het wel degelijk journalistiek is, omdat iedere columnist zich bewust is van het feit dat een nieuwsmedium zijn omgeving is. Qua genre is het een aanvulling op de rest in de krant.”

De column mag dan een vreemde eend in de bijt zijn en zich in veel gevallen volledig aan alle journalistieke regels onttrekken, iedereen is het erover eens dat het wel degelijk een journalistiek product is. En hoewel een column maar een van de kleinere onderdelen is in een krant of tijdschrift en misschien onbelangrijk lijkt, heeft het wel degelijk een functie.

Bral: “Een column is wel van belang voor de samenleving, maar dat moet je ook niet overschatten. Het heeft waarde voor mensen die de krant lezen en er hun mening en ervaring aan kunnen toetsen. Dat wordt gewaardeerd. Daar zit de waarde in, al zal dat verschillen per column. De waarde van de column moet je niet overschatten omdat het uiteindelijk maar de mening van vandaag is. Een column is de mening van de dag en heeft daarom een beperkte houdbaarheidsdatum. De waarde van de column daarmee ook.”

Ook Evers ziet wel degelijk de functie van een column. “Een column heeft wel degelijk waarde voor de samenleving. Hij kan mensen op scherp zetten, op stang jagen, prikkelen, de discussie aanjagen, mensen tegen zich in het harnas jagen. De column heeft een aanjaag-, een prikkelfunctie in de samenleving om dingen op agenda te zetten of te houden.”

De column mag dan belangrijk zijn en een zekere functie in het publieke debat hebben, de maker van de column is degene die uiteindelijk de pen in handen heeft.

6.2 De columnist

Als columnist spring je nogal in het oog. Vandaag de dag helemaal nu hij vaak niet alleen met naam en toenaam, maar ook met foto in de krant staat. Dat maakt de columnist voor de lezer een heel herkenbaar figuur en de relatie ook vrij persoonlijk.

Evers: “Een columnist heeft een andere relatie met de lezer dan een journalist. Hij heeft bijvoorbeeld een vast publiek. Een journalist heeft meestal geen fans, een columnist wel. Een columnist is natuurlijk ook heel zichtbaar.”

Ook Schoonen ziet de bijzondere band tussen columnist en lezer. “Als columnist heb je medestanders en tegenstanders en wordt je ook persoonlijk aangevallen, bekritiseerd of bejubeld. De band met de lezer is anders. Een columnist staat dichterbij de lezer. Die voelt afkeer of sympathie, maar hij voelt iets. Meestal heeft een column ook vaste frequentie en sluipt dus ook in de dagelijkse routine. De columnist wordt een vriend waarmee je de dag begint.”

Joustra: “Als columnist heb je wel een andere relatie met je lezer dan als journalist. Door de plaatsing van je foto en naam krijg een columnist vaak een persoonlijker band met de lezer. Hij is iemand die heel herkenbaar is door de naam en door zijn manier van schrijven. De rest, de journalist, zit in een keurslijf. De columnist mag afwijken en is vaak wat vrolijker.”

De columnist staat dicht bij de lezer dan een journalist. Bij een columnist heeft de lezer een naam, een beeld zelfs. En dat is niet de enige bijzondere relatie die de columnist heeft. Ook in het rechtssysteem en bij de Raad voor de Journalistiek neemt de columnist een bijzondere plaats in. Hoewel die positie volgens Wijnberg er niet altijd om de juiste redenen is. “In de praktijk heeft de columnist een uitzonderingspositie. Rechters maken ten onrechte onderscheid op basis van het maatschappelijk belang dat iemand dient. Dat maatschappelijk belang zou helemaal geen onderdeel mogen zijn in de afweging of iemand iets wel of niet mag zeggen. Dat belang doet er niet toe, want hij mag het zeggen. Die positie zou een columnist niet moeten hebben, want iedereen heeft evenveel recht op vrijheid van meningsuiting.”

Vrijheid van meningsuiting geldt voor iedereen, maar voor journalisten en vooral columnisten is het de basis van hun werk.

6.3 Vrijheid van meningsuiting

Die vrijheid van een columnist is gebaseerd op vrijheid van meningsuiting, een recht dat ook voor de journalist de basis van zijn werkzaamheden is. Ondanks dat is vrijheid van meningsuiting natuurlijk tegelijk een burgerrecht en niet alleen voor de journalist of columnist. Dat is dan ook de eerste opmerking van Joustra over dit recht. “Vrijheid van meningsuiting is niet een burgerrecht van journalisten, maar een recht van burgers. Persvrijheid is niet een recht alleen van journalisten, maar een recht wat burgers hebben veroverd op de overheid. In een democratische samenleving is debat en waarheidsvinding nodig om tot goede besluiten te komen. Zie het als een soort markt waar meningen te koop zijn en daarmee wordt de samenleving gevormd. Iemand kan je dat niet verbieden. Het is van belang omdat die opinies de zuurstof vormen voor de democratie. Zonder die vrijheid kan de democratie niet bestaan. Ik vind ook niet dat er verschil is tussen een journalist en een gewone burger. Iedereen moet evenveel vrijheid van meningsuiting hebben.”

Ook Evers ziet het uitzonderlijke belang van vrijheid van meningsuiting voor de beroepsgroep. “Vrijheid van meningsuiting is voor journalisten een heel belangrijk grondwetsartikel. Het is het recht waarop de hele journalistiek rust. Natuurlijk geldt het recht voor iedereen, maar journalisten zijn er elke dag mee bezig en andere mensen nauwelijks. Voor journalisten is het ook heel belangrijk om daar niet alleen gebruik van te maken, maar ook het debat, de jurisprudentie en andere gebeurtenissen goed te volgen. Het gaat over de kern van het vak. Voor columnisten is het helemaal belangrijk. Die hebben de neiging rand op te zoeken, om vrijheid van meningsuiting te testen en kijken wat het lijden kan.”

Schoonen: “Voor columnisten is vrijheid van meningsuiting cruciaal, van levensbelang. Iedere beperking die je daaraan stelt doet afbreuk aan het fenomeen column en dat wil je eigenlijk niet doen. Eigenlijk moet daar geen beperking op staan, omdat je van een columnist verwacht dat hij een opinie uitspreekt, gebaseerd op een analyse, zienswijze of overtuiging. Anders dan de journalist, die gebonden is aan journalistieke spelregels en niet laat leiden door eigen opinie, verwacht je dat van columnist wel. Daarom van levensbelang dat je iedere opinie toestaat in een column. Iedere beperking die je stelt kan fenomeen column schaden. Vrijheid moet maximaal, ongelimiteerd zijn.”

Voor Bral is de ruimte die vrijheid van meningsuiting voor een columnist van levensbelang. “Het is overduidelijk dat je alle vrijheid moet hebben om te zeggen wat je wilt. De grootst mogelijke vrijheid die je maar kan scheppen voor een columnist. Anders heeft het geen zin om een column te schrijven. Rekbaarheid van vrijheid van meningsuiting heel belangrijk. Ik moet kunnen schrijven wat ik wil schrijven. Als ik de fout inga, wordt ik daarna wel gecorrigeerd.”

Hoewel het recht op vrijheid van meningsuiting de basis is voor iedere journalist en columnist is het niet het meest eenvoudige grondrecht dat we hebben. Dat ziet Wijnberg ook in. “Het moeilijke van

vrijheid van meningsuiting: vrijheid van meningsuiting is een unieke vrijheid tussen alle vrijheid die we hebben. Het is de vrijheid om goed en kwaad, onze aannames daarvan, ter discussie te stellen. Om normen waarden, de moraal van een ander, te bediscussiëren, in twijfel te trekken. Aan de ene kant eist vrijheid van meningsuiting grenzen, anders is het een doelloze vrijheid. Tegelijk is het de vrijheid om die grenzen weer onderuit te halen en ter discussie te stellen.”

Vrijheid van meningsuiting wordt ook nogal eens persvrijheid genoemd, wat verwarring kan veroorzaken. Beiden zijn namelijk gebaseerd op hetzelfde artikel. Volgens Evers zijn beide noemers in principe fout en zouden we het over uitingsvrijheid moeten hebben. “Vrijheid van meningsuiting is de algemene noemer, of uitingsvrijheid. In principe is dat de vrijheid om je mening te uiten. Dat doen journalisten niet, die uiten het nieuws. Vrijheid van meningsuiting is de verkeerde term en persvrijheid al helemaal, want dan lijkt het net alsof het alleen over de pers gaat. Art. 7 is voor alle mensen. In wezen gaat het in beide gevallen over hetzelfde artikel. Persvrijheid onderdeel van uitingsvrijheid en art. 7 gaat ook niet alleen over meningen. Vrijheid van meningsuiting geldt net iets meer voor journalisten dan voor andere mensen. Journalisten kunnen zich op het algemeen belang beroepen. De buurman kan dat niet, want die is geen journalist. Datzelfde geldt voor bronbescherming. In die zin is vrijheid van meningsuiting groter voor journalisten dan voor andere mensen.”

Hoe je het ook noemt, vrijheid van meningsuiting, uitingsvrijheid, of persvrijheid, uiteindelijk is het allemaal gebaseerd op hetzelfde artikel in de grondwet. Maar ondanks dat het artikel voor iedere burger hetzelfde is, zijn er voor journalisten wel degelijk extra vrijheden aan gebonden. Bovendien vormt het artikel de basis van alle journalistieke werkzaamheden.

Vrijheid van meningsuiting is een grondrecht en daar zijn er meer van, maar geen van deze grondrechten staat boven een ander grondrecht. Als gevolg daarvan willen grondrechten nog wel eens met elkaar botsen.

6.4 Godsdienstvrijheid en discriminatieverbod

Ook vrijheid van meningsuiting botst nog wel eens met andere grondrechten en dan in het bijzonder godsdienstvrijheid en het discriminatieverbod. Een probleem zonder oplossing volgens Schoonen. “Botsingen tussen grondrechten los je nooit op. Geen enkel grondrecht is helemaal ongelimiteerd, dus kunnen ze botsen en moeten ze per geval gewogen worden. Je kunt het ene grondrecht niet boven het andere stellen.”

Volgens Wijnberg zou de botsing helemaal niet mogelijk moeten zijn. “Het discriminatieverbod mag niet gaan over vrijheid van meningsuiting. Vrijheid van meningsuiting zou op geen enkele manier begrensd mogen worden. Als discrimineren in woorden niet mag, mag spreken niet. Discrimineren, onderscheid maken tussen dingen, dat doe je altijd in taal. Spreken is niet handelen en moet je dus ook niet zo beoordelen. Wat godsdienstvrijheid betreft, ik vind dat dat grondrecht niks toevoegt. Al die rechten zijn ook op andere plekken in de wet geregeld. Je creëert er alleen maar wetongelijkheid mee.”

Dat laatste gaat volgens Joustra te ver. “Vrijheid van godsdienst houdt ook het tegendeel in. De uitspraken van El Moumni over homos, Holocaust ontkenning, dat moet kunnen. Vrijheid van godsdienst is een groot goed in de samenleving. Als het botst met vrijheid van meningsuiting kan een rechter daarover uitspraak doen. Maar ik ben er niet voor om mensen op basis van uitspraken te vervolgen. Vroeger zeiden we ‘schelden doet geen pijn’. Je moet terugschelden of het negeren, maar het heeft geen zin om iemand te vervolgen. Het is een ander geval als je aanzet tot geweld, maar dat staat al in de wet. Ons land is vrijgemaakt in godsdienststrijd. Ik zie niet in waarom dat artikel weg zou moeten.”

Grondrechten botsen, zo simpel is het. Uiteindelijk is er een manier om erachter te komen wat het zwaarste weegt en dat is een gang naar de rechter. Die moet iedere keer opnieuw bepalen welk

grondrecht in welk geval het zwaarste weegt. Simpelweg dingen verbieden lijkt misschien handig maar in de praktijk leidt dat onvermijdelijk tot censuur

6.5 Censuur

Naast de botsingen die kunnen ontstaan tussen de verschillende grondrechten heeft vrijheid van meningsuiting een grote vijand: censuur. Met recente pogingen van de overheid om programma's en boeken te verbieden (donorshow, spuiten en slikken en de koran) vraag je je toch af of we ons zorgen om moeten maken om die toenemende pogingen dingen te verbieden.

Maar invloeden van censuur zijn niks nieuws zegt Wijnberg. "Invloeden van censuur zijn er altijd, per definitie. Een debat zonder grenzen is geen debat. Er zijn altijd *no go* gebieden, ook in Nederland. Er is bijvoorbeeld geen anarchist vertegenwoordigd in het politieke debat Nederland. Bepaalde opvattingen zijn in wezen censuur. Het debat bepaald in zekere zin ook zelf grenzen en dus is er censuur. Je moet onderscheid maken tussen die grenzen en of die censuur wordt toegepast. In de praktijk is er weinig censuur, maar wil niet zeggen dat alles gezegd wordt. Censuur waarbij je bang moet zijn dat je wordt opgepakt om je mening, dat moet je bestrijden. Censuur waarbij bepaalde meningen geen podium krijgen, daar kun je niet omheen."

En daar moet je als journalist en columnist je weg in vinden, hoewel in veel gevallen de censuur zo ingesleten is dat je je af kunt vragen of je het nog wel censuur kan noemen.

6.6 Zelfregulering

Juist voor journalistiek is het belangrijk om zo min mogelijk met invloeden van censuur te maken te krijgen en zo onafhankelijk mogelijk te zijn. Daarom hanteert de journalistiek een systeem van zelfregulering dat overigens niet zonder kritiek draait. Volgens Bral zou zelfregulering een algemeen goed moeten zijn. "Het is belangrijk dat de journalistiek toezicht zelf regelt, beter dan wetgeving. Regels die mensen samen maken meer waarde dan die worden opgelegd. Zo zou het eigenlijk moeten in de hele samenleving. Ik zou ook niet weten hoe het anders kan. Wetgeving werkt niet, censuur niet. Je kunt het beter zelf regelen in beroepsgroep."

Een andere vorm van regulering is volgens Evers ook niet mogelijk voor de journalistiek.

"Zelfregulering is de enige manier van regulering. Een andere optie zou overheidsregulering zijn, en dat willen we niet, dus wordt het zelfregulering. Dat houdt wel in dat de journalistiek die regulering ook serieus neemt. Daar mankeert nog wel wat aan wel wat aan. Aan de ene kant willen we zelfregulering en hebben we de Raad. Aan de andere kant denken we 'acht wat hebben we aan de Raad?!'. Journalisten zijn er vaak wat dubbel in. Schijnt aan de raad aan de ene kant, maar zodra de minister met plannen komt, dan regelen wij het zelf wel. Je hebt media die zich terugtrekken uit de Raad, daar straalt een soort arrogantie vanaf. Iedereen zou actief mee moeten werken aan de raad, want dat is onze toetsing. Als journalisten zelf de instantie niet serieus nemen, kan de minister actie ondernemen. Het gaat ook ten koste van de geloofwaardigheid."

En ook Schoonen ziet het belang van zelfregulering voor de geloofwaardigheid van de media. "Voor ons als kwaliteitskrant is het belangrijk dat we onafhankelijk, dat we geloofwaardig zijn, dat we verantwoording kunnen afleggen en dat dingen in de krant kloppen. Kenmerken die we hebben en waar we ook over waken. Daarom is het ook belangrijk dat er manieren zijn om ons ter verantwoording te roepen als er dingen zijn die niet deugen. Via de rechtbank is dat een lange, dure, weg. Voor serieuze media is het beter om te zeggen dat doen we zelf. Het is ook in ons eigen belang. Je wilt je kwaliteit bewaken. Voor ons belangrijk dat we een kwaliteitsstempel geloofwaardig houden. Als wij regels met voeten treden gooien we eigen ruiten in. Zonder kwaliteit zijn we ten dode opgeschreven."

Zelfregulering is dus ook zelfbehoud. Een manier om je als media scherp te houden en de kwaliteit te bewaken.

6.7 Raad voor de Journalistiek

In de praktijk betekent zelfregulering voor de journalistiek: de Raad voor de Journalistiek. Over het algemeen is men goed te spreken over de Raad. Van Vree: “De belangrijkste functie van de Raad is dat het een standaard is voor serieuze media. Alles wat je meer wilt doen werkt niet. Het is een platform waar serieuze journalisten zich onderwerpen aan het oordeel van collega’s. Daar gaat het over.”

En ook Evers ziet het nut van de Raad in. “De heeft zeker Raad wel een functie. Hij is voor 95% van de journalisten wel nuttig, maar journalisten kunnen zich distantiëren van de Raad. Dat is eigenlijk raar. De Raad wil liever geen tuchtcollege worden, met sancties en alles. Het moet een zacht instrument blijven, maar als mensen zich te makkelijk aan de Raad onttrekken is het een te zacht instrument. Media moeten er niet uitstappen, maar het debat aangaan. Het is belangrijk dat ze bij de raad blijven, juist als je wilt voorkomen dat er overheidsregulering komt, moet je je eigen tent op orde houden.”

Daar zit inderdaad wel een probleem. De Raad heeft de afgelopen jaren nogal wat kritiek te verduren gekregen. Zo zou het een tandeloze tijger zijn, inconsequent en een instrument van de overheid. Een van de media die zich heeft onttrokken aan de Raad is Elsevier. Joustra houdt er als hoofdredacteur van Elsevier een duidelijke mening op na. “Journalistiek is geen beschermd beroep. Regels geleerd op school bepalen niks. Uiteindelijk wordt de waarde van journalistiek niet bepaald door regels, maar door de burger die blad wel of niet koopt. Maar een code die er toe doet en dat is de wet. Verder zijn er geen codes die er toe doen. Onze normen en waarden zijn de wet, andere normen en waarden ken ik niet als journalist. Ik hou er niet van als anderen mij vertellen aan welke regels ik me moet houden. Want journalistiek is een vrij beroep. Ik geloof niet in gezamenlijke regels. Wat voor NRC geldt, hoeft niet voor mij te gelden. Journalistiek is vrij beroep en de regels waar je je aan houdt, moet ieder blad voor zich bepalen. Of je het wel of niet goed doet bepaald uiteindelijk degene die je koopt.”

Bral ziet wel iets in de kritiek, maar is zich ook bewust van de gevolgen voor de Raad als steeds meer media zich onttrekken. “Er zit wel iets in de kritiek. Als mensen zich niets aantrekken van de Raad, als minder mensen zich aansluiten, wordt het een hol geheel. De Raad kan er denk ik heel weinig aan doen. De Raad is afhankelijk van de steun van organisaties. Als die het nut er niet van inzien, kan de Raad wel ophouden. Dat zou heel vervelend zijn, want ik vind wel dat de Raad bestaansrecht heeft. De Raad moet ervoor zorgen dat de bedrijven weer terugkomen, aantonen dat ze het waard zijn. Door de beste resultaten af te leveren, door goed te functioneren en het tegendeel te bewijzen.” Daar ligt dus een taak voor de Raad, een taak waar al druk aan gewerkt wordt.

6.8 Hoofdvraag

Na al deze onderwerpen en bespiegelingen blijft de belangrijkste vraag nog steeds staan: Zijn er grenzen aan wat een columnist mag schrijven en zo ja, welke?

Bral:

“Nee, anders dan de zelfopgelegde beperkingen zijn die er niet. Anders zou ik er mee kappen. Als je dingen die je vindt niet mag schrijven, heeft het geen zin om te schrijven. Dan wordt het een trucje, een kunstje om anderen te plezieren. Daar schijf ik geen column voor. De enige grenzen zijn de eigen normen en maatstaven die je hanteert.”

Wijnberg:

“Nee, in principe mag je alles zeggen. De enige grenzen zijn je eigen opvattingen over goed of kwaad. Daarvoor bestaat vrijheid van meningsuiting. Hebben anderen een andere mening over wat goed of slecht is en vinden dat de columnist over de grens gaat? Per definitie. Door vrijheid van meningsuiting je hoor je ideeën die maatschappelijk niet geaccepteerd zijn, maar iedereen heeft die

vrijheid, dus kan het ook bediscussieerd worden. Vrijheid van meningsuiting is een eindloze vrijheid om discussie te voeren.”

Joustra:

“Ja, er zijn grenzen voor een columnist, namelijk de grenzen die door de wet zijn bepaald en de grenzen die de hoofdredacteur stelt. Een columnist heeft niet helemaal de vrijheid. Feiten moeten kloppen, het liefst beargumenteerd, hij mag niet op de man spelen, geen vieze woorden gebruiken en werken met enige omzichtigheid. De column valt uiteindelijk onder verantwoordelijkheid van de hoofdredacteur. Een columnist heeft veel vrijheid, maar je moet je wel houden aan de regels van blad of programma. Binnen die grenzen mag hij alles zeggen.”

Schoonen:

“Die grenzen zijn er, namelijk de grenzen die voor iedereen gelden: de grenzen van de wet het fatsoen. Die gelden voor de columnist ook, voor de rest is de vrijheid optimaal. Ik heb liever achteraf discussie over de plaatsing en het effect van een column, dat is prima, dan dat ik vooraf grenzen stel.”

Van Vree:

“Er zijn geen grenzen aan wat een columnist kan schrijven, maar het strafrecht stelt wel bepaalde grenzen. Die zijn voor de columnist heel ruim vanwege het genre. De grenzen zitten in de consequenties, die worden niet van tevoren aangegeven.”

Evers:

“Ja, er zijn grenzen. Een columnist mag meer dan journalist, maar niet alles. Die grenzen zijn afhankelijk van het klimaat en de tijdgeest. Het is een grens die verschuift. Er zijn wel constanten. Zo moet je bijvoorbeeld oppassen met Joden, de Holocaust en het koninklijk huis. Daarnaast zijn er ook de wettelijke grenzen.”

De meningen zijn nogal verdeeld, zo op het eerste gezicht. Toch verschillen de uiteindelijke antwoorden niet zoveel, het verschil in interpretatie van de vraag wel. Zoals Van Vree stelt: er zijn geen grenzen aan wat een columnist kan schrijven, wel aan waar hij mee wegkomt. En zelfs Bral en Wijnberg die stellen dat er geen grenzen zijn, geven aan de andere kant wel grenzen aan, namelijk de grenzen die de columnist zelf stelt.

Iedereen is het er dus in wezen over eens, er zijn wel grenzen, de vraag is alleen hoe je die grenzen benoemt en naar welke grenzen je kijkt.

Hoofdstuk 7

Conclusie

“Een conclusie is een besluit waarin het voorgaande samenkomt. In een betoog, een essay of wetenschappelijke literatuur wordt meestal besloten met een conclusie waarin het voorgaande kernachtig wordt samengevat, de verschillende argumenten tegen elkaar worden afgewogen en tot een uiteindelijk standpunt wordt gekomen.”¹¹¹

In de voorgaande hoofdstukken heb ik uitgebreid het fenomeen column en alles wat ermee samenhangt onder de loep genomen. In dit hoofdstuk zal ik die nog eens samenvatten om zo tot een conclusie te komen als antwoord op de vraagstelling.

In het eerste hoofdstuk richtte ik me op de column en zijn maker. Al meteen bleek dat het lastig is om een goede eenduidige definitie van een column te vinden. Zoals ik ook in hoofdstuk 2, paragraaf 1 al stelde, een belangrijke reden voor het gebrek aan een goede definitie voor een column is het feit dat column in alle soorten en maten verschijnen. Niet alleen de verschillende literatuur verschilt daarin van mening zoals al bleek in hoofdstuk 2, paragraaf 1, maar ook de beoefenaars van het vak hebben ieder hun eigen mening over wat een goede column is (hoofdstuk 5 paragraaf 1). Er zijn wel kenmerken te noemen en in het kort komt het hierop neer: De column is een kort opiniërend stukje met een scherpe mening over of een verrassende kijk op een onderwerp. Een column moet origineel zijn, scherp en herkenbaar en humor hebben, in welke vorm dan ook. Naast de afwijkende inhoud moet een column altijd duidelijk herkenbaar afgedrukt worden. Dit gebeurt meestal door afwijkende vormgeving en tegenwoordig door plaatsing van een foto van de columnist. Als journalistiek genre is de column een vreemde eend in de bijt. Hoewel de column over het algemeen wel degelijk als een journalistiek genre wordt gezien, zoals ik ook in hoofdstuk 2, paragraaf 1 zei, hangt de column meer tussen journalistiek en literatuur in.

Een columnist heeft meer dan collega journalisten de absolute vrijheid van meningsuiting. Een positie die niet gerechtvaardigd is volgens Wijnberg (hoofdstuk 5, paragraaf 2), die stelde dat iedereen een gelijke mate van vrijheid moet hebben. In hoofdstuk 2, paragraaf 3 noemde ik al dat de inhoud van de column sterk wordt bepaald door de maatschappelijke context en een column moet ook binnen die context worden gelezen om op waarde geschat te worden. Een column(ist) heeft ook binnen die maatschappelijke context) wel degelijk een functie. Hij is bij uitstek degene om taboes te doorbreken, om onderwerpen om de kaart te zetten en om mensen te prikkelen. Dit sluit ook aan bij de reactie van de geïnterviewden. Zij stelden ook duidelijk dat een column(ist) zeker een functie hebben binnen de maatschappelijke context, al moet ervoor gewaakt worden dat er teveel waarde aan gehecht wordt. Een column blijft, door de sterke connectie met actualiteit en trends, een beperkt houdbaar product. Die houdbaarheid illustreerde ik al in hoofdstuk 2 paragraaf 3, met een column van Luuk Koelman over Gretta Duisenberg, een column die tegenwoordig volkomen misplaatst zou zijn. Daarnaast is de column sterk gebonden aan de heersende normen en waarden. Opmerkingen die een columnist tegenwoordig over de Joden en de Holocaust maakt zouden tien jaar geleden zeker veroordeeld zijn, nu mag het blijkbaar (hoofdstuk 2, paragraaf 3) Vrijheid van meningsuiting is de basis voor de journalist, maar helemaal voor de columnist (hoofdstuk 3 paragraaf 1). Die mening delen de geïnterviewden die stellen dat zonder vrijheid van

¹¹¹ *wikipedia.nl*, 2009

meningsuiting de columnist geen bestaansrecht heeft. Het is het recht om zonder toestemming vooraf gedachten en gevoelens te openbaren. Dit recht is vastgelegd in artikel 7 van onze grondwet en nog uitgebreider in de Europese Verklaring van de Rechten van de Mens. De vrijheid die beide artikelen bieden is heel groot en volgens het Europese Hof voor de Rechten van de Mens vallen onder deze bescherming ook uitlatingen die schokkend, verontrustend of kwetsend zijn. Dit omdat in een verdraagzame samenleving ook ruimte moet zijn voor een open discussie (hoofdstuk 3, paragraaf 1). Het is een bijzondere vrijheid, omdat het tegelijkertijd begrensd en onbegrensd is. Vrijheid van meningsuiting is begrensd in de wet, maar pas achteraf en is daarom in eerste instantie onbegrensd, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet.

Persvrijheid is de vrijheid waarop de journalistiek zich beroept. Wereldwijd heeft de persvrijheid, ook wel drukpersvrijheid, een symbolische betekenis gekregen. Waar persvrijheid is, is geen censuur en waar geen censuur is, is geen onderdrukking. In essentie is persvrijheid hetzelfde als vrijheid van meningsuiting (hoofdstuk 3, paragraaf 1). Het gaat tenslotte over hetzelfde artikel. In de praktijk geniet een journalist op basis van persvrijheid wel degelijk een grotere vrijheid. Ook de geïnterviewden zien weinig verschil tussen vrijheid van meningsuiting en persvrijheid. Hij heeft namelijk ook het recht op onder meer informatieverzameling. Persvrijheid is de hoeksteen van de journalistiek en een belangrijke pijler in de democratie. In hoofdstuk 3, paragraaf 3 stelde ik al dat censuur is het absolute tegenovergestelde van vrijheid van meningsuiting. Het is het gebruik van machten of overheden om informatie te onthouden of expressie te onderdrukken. Hoewel je ook in Nederland sporen aan kunt treffen van 'censuur', zul je het niet vinden in de wezenlijke zin van het woord, maar eerder als zelfcensuur, waarbij men zichzelf beperkingen oplegt. Dit sluit ook aan bij de reacties van de geïnterviewden die volmondig toegaven dat er in Nederland duidelijk sporen van censuur te vinden zijn. De mate van die censuur en de ernst daarvan, daar waren de meningen wat over verdeeld.

Twee grondrechten waarmee vrijheid van meningsuiting nog wel mee in aanraking komt zijn het discriminatieverbod en godsdienstvrijheid. Op het eerste gezicht is godsdienstvrijheid hetzelfde als vrijheid van meningsuiting. Het is immers het recht op een mening en die bestaat. Toch is het grondrecht belangrijk genoeg om apart te noemen. Daarin is, zoals Joustra in hoofdstuk 5, paragraaf 4 ook zei, een stukje geschiedenis te zien. Ons land heeft zich tenslotte vrijgevochten in een godsdienstoorlog. Bovendien was de bevolking overwegend christen toen het grondrecht werd opgenomen. Volgens Wijnberg is godsdienstvrijheid een beperking van vrijheid van meningsuiting en creëert het bovendien een ongelijke rechtssituatie. Het recht zou volgens hem geschrapt moeten worden, omdat het simpelweg niets toevoegt.

In veel gevallen overlappen vrijheid van meningsuiting, godsdienstvrijheid en het discriminatieverbod. Omdat het grondrechten zijn, is geen van deze rechten belangrijker dan de ander en zal de rechter in alle gevallen opnieuw moeten beoordelen wat de verhoudingen zijn. Dit kan soms tot verwarrende situaties leiden.

Zelfregulering is een vorm van regulering, een vorm van toezicht en regelgeving voor de beroepsgroep. Het belang hiervan voor de journalistiek en voor columnisten is dat in sommige beroepsgroepen, waaronder dus de journalistiek, de overheid erbuiten moet staan. De beroepsgroep moet zo onafhankelijk mogelijk zijn van de overheid (hoofdstuk 4, paragraaf 1). Voor de journalistiek bestaat de zelfregulering uit de Raad van de Journalistiek. De Raad is een van de belangrijkste organen in de journalistieke wereld, maar geniet een grote onbekendheid. De Raad is samengesteld uit vertegenwoordigers uit de beroepsgroep en buitenstaanders en beoordelen klachten die binnenkomen over journalistiek optreden. Hoewel de raad al bijna 50 jaar bestaat is hij niet onomstreden. De laatste jaren klinkt er steeds meer kritiek over het functioneren van de Raad en er zijn dan ook meerdere media uit de Raad gestapt uit onvrede over het functioneren ervan. Dat

afbrokkelende draagvlak is een probleem, want dat draagvlak is het bestaansrecht van de Raad. Dit sluit ook aan bij de reactie van de geïnterviewden, die het probleem onderkennen en ook zeggen dat met het opstappen van deze media de Raad gezagsverlies lijdt. Alleen Joustra is het hier niet mee eens. Als hoofdredacteur van Elsevier, een van de media die uit de Raad is gestapt, ziet hij het belang van de Raad niet en al helemaal het probleem niet.

In hoofdstuk 5, paragraaf 1 gebruikte ik de zaak van Theo van Gogh die door de Raad was behandeld als illustratie bij mijn eerdere hoofdstukken. Uit die zaak bleek duidelijk de grote vrijheid van de columnist. In de zaak gaat de Raad er vanuit dat er bepaalde stijlen in een column worden gebruikt, waardoor een column niet helemaal serieus genomen kan worden. Een column is tenslotte niet letterlijk bedoeld.

In hoofdstuk 5, paragraaf 2 vond een klager dat de columnist feiten, fictie en meningen door elkaar haalde. De klacht werd ongegrond verklaard, onder meer op basis van de uitspraak in paragraaf 1. Dit was tegelijk ook de eerste keer dat de Raad teruggreep op een eerder gedane uitspraak.

Al deze informatie, het hoofdstuk over jurisprudentie en de interviews hebben samen naar deze conclusie geleid:

Zijn er grenzen aan wat een columnist mag schrijven en zo ja, welke?

Ja, strikt genomen zijn er grenzen aan wat een columnist mag schrijven. Hoewel hij in het kader van vrijheid van meningsuiting alles zou mogen zeggen, is hij ook via dat artikel gebonden aan zijn verantwoordelijkheid jegens de wet. Daarnaast heeft hij ook te maken met zijn eigen normen en waarden waarmee hij zichzelf beperkingen oplegt. Buiten dat is het niet of nauwelijks mogelijk aan te geven wat de grenzen voor een columnist zijn. Deze zijn namelijk tijdgebonden en daarom fluctuerend. Daarom is het voor een columnist ook belangrijk om middenin de samenleving te staan en op de ontwikkelingen in te spelen.

Buiten de wet en zijn eigen normen en waarden, kan de columnist ook te maken hebben met de regels van zijn medium die hem beperkingen kunnen opleggen.

Hoofdstuk 8

Bronnen

8.1 Boeken

- Almelo, van, L. (2003), 'Onze grondwet: De rechtsstaat en de grondrechten verklaard voor nieuwe Nederlandse burgers', (VNG uitgeverij)
- Asbreuk, H. en A. de Moor (2007), 'Basisboek Journalistiek schrijven', (Noordhoff Uitgevers)
- Asscher, L. (2002), 'Communicatiegrondrechten : Een onderzoek naar de constitutionele bescherming van het recht op vrijheid van meningsuiting en het communicatiegeheim in de informatiesamenleving', (Otto Cramwinckel)
- Berg, de, J. (2001), 'Trouw Schrijfboek', (Uitgeverij Maarten Muntinga)
- Berkhout, B, e.a. (1988), 'Het journalistieke verhaal', (Wolters-Noordhoff)
- Meij, de, J.M. (1996), 'De vrijheid en de verantwoordelijkheid van de pers : Een onderzoek naar de betekenis van de raad voor de journalistiek in het kader van de informatievrijheid', (Otto Cramwinckel, tweede druk; eerste druk 1989)
- Dommering, E. (2000), 'Informatierecht : Fundamentele rechten voor de informatiesamenleving', (Otto Cramwinckel)
- Fennema, M. (2009), 'Geldt de vrijheid van meningsuiting ook voor racisten?', (Elsevier/Reed Business)
- Kussendrager, N. en D. van der Lugt (2002), 'Basisboek Journalistiek', (Noordhoff Uitgevers, derde druk; eerste druk 1997)
- Peters, J.A. en I.J.de Vré (2005), 'Vrijheid van meningsuiting : De betekenis van een grondrecht in tijden van spanning', (Kluwer)
- RvdJ (2007), 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek', (Kok ten Have)
- Schoo, H.J. (2009), 'Een ongeregeld zootje: Over journalisten en journalistiek', (Elsevier/Reed Business)
- Spijker, G.J. (2002), 'Een blad voor de mond : vrijheid van meningsuiting en discriminatieverbod', (Wetenschappelijk instituut van de Christen Unie)
- Meiden, van der, A. en H. van Ommen (1975), 'Ik herinner mij niet u iets gevraagd te hebben: over journalistieke vrijheid en publieksvrijheid', (Boekencentrum)
- Hoove, ten, S. (2003), 'Grenzen in de journalistiek : Uitspraken Raad voor de Journalistiek 1987-2003', (Otto Cramwinckel)

8.2 Websites

- Blonk, Matthijs (2005), 'Hasna en het korte lontje', www.thijs.scarlet.nl/paginas/Hasna%20en%20het%20korte%20lontje.htm, (25-05-2009)
- Boom, J. en M. Fogteloo (2004), 'Stilte na de hype', www.groene.nl/2004/31/Journalistiek_en_de_waan_van_de_dag, (25-09-2009)
- De Vries, E., 'Nederland: Waardering voor 'het onding' groeit', www.dejournalist.nl/dossiers/zelfregulering/nederland-waardering-voor-het-onding-groeit/, 09-09-2008, (25-05-2009)
- Fleischbaum, 'Nova kotst op Raad voor de Journalistiek', www.geenstijl.nl/mt/archieven/2008/08/nova_kotst_op_raad_voor_de_jou.html, (25-05-2009)
- Hasna El Maroudi (2005), 'Mocro: Ik stop ermee', www.spunk.nl/index.php?nav=51&intArticleId=1220, (25-05-2009)
- Hasna El Maroudi (2005), 'Mocro: De Berbers', www.spunk.nl/index.php?nav=51&intArticleId=1067, (25-05-2009)

- Hemelrijk, P. (2002), 'I saw a dead man win a fight', www.degezonderoker.nl/isawadeadman.html, (25-09-2009)
- Hemelrijk, P. (2004), 'Raad voor de Journalistiek buigt voor kritiek', www.klokkenluideronline.nl/artikel/102/raad-voor-de-journalistiek-buigt-voor-kritiek.html, (25-09-2009)
- Joustra, A, 'Waarom Elsevier uit de Raad is gestapt', www.villamedia.nl/journalist/n/dossiers/rvdjelsevier.shtm, (25-05-2009)
- Kuitenbrouwer, J. (2001), 'Het column-virus', www.jankuitenbrouwer.nl/2001/03/31/het-column-virus/, (25-09-2009)
- Kuitenbrouwer, Jan (2001), 'Het column-virus', www.volkskrant.nl/archief_gratis/article879239.ece/Het_column-virus_, (25-05-2009)
- Luuk Koelman (2003) 'Stukjesschrijvers krijgen van rechter alle vrijheid mensen te beledigen', www.koelman.com (25-05-2005)
- Luuk Koelman (2003), 'Menselijk schild in ramallah', www.koelman.com/2003/menselijk-schild-in-ramallah/, (25-05-2009)
- Marijnissen, J. (2004), 'Over Theo, vrijheid van meningsuiting en extremisme', www.sp.nl/overheid/opinies/632/Over_Theo_vrijheid_van_meningsuiting_en_extremisme.html, (25-09-2009)
- Onbekend (2009), 'Zelfregulering', www.minocw.nl/journalistiekpersbeleid/1230/Zelfregulering.html, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Conclusie', nl.wikipedia.org/wiki/Conclusie, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Algemene wet gelijke behandeling', nl.wikipedia.org/wiki/Algemene_wet_gelijke_behandeling, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Censorship', en.wikipedia.org/wiki/Censorship, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Censuur', [nl.wikipedia.org/wiki/Censuur_\(informatie\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Censuur_(informatie)), (25-05-2009)
- Onbekend, 'Column', nl.wikipedia.org/wiki/Column (25-05-2009)
- Onbekend, 'Column', uitgeefwiki.nl/Column, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Columnist aangeklaagd wegens antisemitisme', www.trajectum.hu.nl/?q=nieuws/7172 (25-05-2009)
- Onbekend, 'Cursiefje', nl.wikipedia.org/wiki/Cursiefje, (25-05-2009)
- onbekend, 'Een schrijver mag niet kwetsen, een minister wel', www.beleven.org/vandaag/13_februari, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Geschiedenis Raad voor de Journalistiek', www.rvdj.nl/?taalcode=NL&katern=24, (25/05/2009)
- Onbekend, 'Godsdienstvrijheid', nl.wikipedia.org/wiki/Godsdienstvrijheid, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Leidraad van de Raad voor de Journalistiek', www.rvdj.nl/?taalcode=NL&katern=47, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Medisch tuchtcollege', nl.wikipedia.org/wiki/Medisch_tuchtcollege, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Persvrijheid', nl.wikipedia.org/wiki/Persvrijheid, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Randvoorwaarden voor zelfregulering', www.research.nl/index.cfm/27,2482,125,90,html, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Samenstelling van de Raad', www.rvdj.nl/katern/30, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Scriptie', nl.wikipedia.org/wiki/Scriptie, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Self-censorship', en.wikipedia.org/wiki/Self-censorship, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Theo van Gogh (regisseur)', [nl.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Gogh_\(regisseur\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Gogh_(regisseur)), (25-09-2009)
- Onbekend, 'Universele verklaring van de rechten van de mens', www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=dut, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Verslaggevers zonder grenzen', nl.wikipedia.org/wiki/Verslaggevers_Zonder_Grenzen, (25-05-2009)

- Onbekend, 'Wat is de Raad voor de Journalistiek?', www.rvdj.nl/katern/43, (25-05-2009)
- Onbekend, 'Zelfcensuur', nl.wikipedia.org/wiki/Zelfcensuur, (25-09-2009)
- Onbekend, 'Zelfregulering', www.assurantietermen.nl/component/option,com_rd_glossary/task,showpart/part,Z/Itemid,59/limit,25/limitstart,0/, (25-05-2009)
- Oremus, F (2008), 'Brouwers vreest voor draagvlak Raad voor Journalistiek', www.dejournalist.nl/nieuws/bericht/brouwers-vreest-voor-draagvlak-raad-voor-journalistiek/, (25-05-2009)
- Pleijter, A en A. Frye (2007), 'Journalistieke gedragscode: leiband of leidraad?', www.denieuwereporter.nl/media/PleijterFryeJournalistiekecode.pdf, (25-05-2009)
- Pleijter, A. (2008), 'Het heet zelfregulering, maar journalisten zelf doen weinig', www.denieuwereporter.nl/2008/02/het-heet-zelfregulering-maar-journalisten-zelf-doen-weinig/, (25-09-2009)
- Prof. Hoxha (2008, 'Stop de haat van Dijkshoorn en Nu.nl!', www.geenstijl.nl/mt/archieven/2008/04/nico_dijkshoorn_door_naar_geva.html (25-05-2009)
- Rob (2003), 'Koelman veroordeeld wegens column', frontpage.fok.nl/news.fok?id=34855, (25-09-2009)
- STAP, 'Alcoholreclame Aangeklaagd', www.alcoholpreventie.nl/signalen/signaal.php3?id=41, (25-05-2009)
- Wansink, H. (2008), 'Het naoorlogse verzet van de 'linkse kerk'', extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/1357, (25-09-2009)
- Westerink, H. (2004), 'Fortuynistische Hemelrijk noemt anti-racisme censuur', www.gebladerte.nl/10993f63.htm, (25-09-2009)
- www.nu.nl, "Cartoonist aangehouden wegens discriminatie", www.nu.nl/algemeen/1569122/cartoonist-aangehouden-wegens-discriminatie.html, (24-09-2009)
- Onbekend, 'Paul Cliteur', nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Cliteur, (25-09-2009)

8.3 Anders

- Hofland, Henk, 'Voorwaarden waaraan een column moet voldoen', NRC Handelsblad, 31-12-1982
- RvdJ (1993), 'Kortenaar, C. ten tegen Driel, A. van (Algemeen Dagblad)', www.rvdj.nl/1993/2, (25-09-2009)
- RvdJ (1994), 'Bouwvereniging St. Willibrordus tegen Ephimenco, S.; Trouw', www.rvdj.nl/1994/5, (25-09-2009)
- RvdJ (1997), 'Grubben en Antidiscriminatie Bureau tegen Gogh, Th. van en Holman, Th.', www.rvdj.nl/1997/20, (25-09-2009)
- RvdJ (1999), 'Winnemuller Reizen B.V. tegen Schreuder, J. en De Gelderlander', www.rvdj.nl/1999/8, (25-09-2009)
- RvdJ (2001), 'Huibers, M. tegen Hemelrijk, P.', www.rvdj.nl/2001/5, (25-09-2009)
- RvdJ (2006), 'Ger Lagendijk Players' Agent bv tegen H. Borst en de hoofdredacteur van AD Nieuwsmedia', www.rvdj.nl/2006/84, (25-09-2009)
- RvdJ (2009), 'Jaarverslag over 2008', www.rvdj.nl/rvdj-archive/docs/Jaarverslag%202008.pdf, (25-09-2009)